

# הנאשמים 2

הכשלים והמלחדים  
של היועץ המשפטי  
לממשלה בחקירת  
איורוUi אוקטובר 2000



**ADALAH** The Legal Center For Arab Minority Rights In Israel

عدالة المركز القانوني لحقوق الأقلية العربية في إسرائيل

عدالة המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל

**אוקטובר 2011**

**עדالة – המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל**

כתיבת ומחקר: עו"ד סמדר בן-נתן

שיעיו בכתיבת ומחקר: עו"ד חנן נעמנה, פאדי ח'ורי, עידן חיללי, אסנת לונגן

עריכה ועיצוב: עו"ד ארנה כהן

יעוץ: עו"ד חנן ג'בארין

עריכה לשונית: רן שפירא

עיצוב והפקה: UnderGround Studio

מס מסות"ב: 978-965-90512-4-3

© כל הזכויות שמורות לعدالة – המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל

נדפס חיפה, 2011

**عدالة – المרכز המשפطي لזכויות المיעוט العربي**

ת"ד 8921 חיפה, 31090, ישראל, טלפון 04-9501610 פקס 04-9503140

ת.ד. 10273 באר שבע, ישראל, טלפון 08-6650740 פקס 08-6650853

כתובות דוא"ל: [www.adalah.org](http://www.adalah.org) | [adalah@adalah.org](mailto:adalah@adalah.org)

# תוכן העניינים

5	פתח דבר
7	הקדמה
11	פרק א'
11	החוּבָה לְחִקּוֹר וְלַהֲבֶטִיחָ אֲחֻרִיוֹת (accountability)
11	א.1. החוּבָה לְחִקּוֹר בָּמִשְׁפְּט הַבִּינְלָאוּמִי
13	א.2. החוּבָה לְחִקּוֹר עַל פִּי הַדָּין הַיְּשָׂרָאֵלי
15	א.3. חִקּוֹרֶת מִקְרֵי הַהְרָג בָּאוֹкְטוֹבֶר 2000 לֹא עַמְדוֹ בְּסְטַנְדְּרָטִים הַכְּלָוִים בְּחוּבָה לְחִקּוֹר
19	פרק ב'
19	הօּפָן שֶׁבָּו בְּחִן הַיּוּצָאָם הַמִּשְׁפְּטִי לְמִמְשָׁלָה אֶת הַרְאִוּת
20	ב.1. הַרְאִוּת הַדְּרוּשָׁת לְהַעֲמָדָה לְדִין
25	ב.2. הַעֲרָכָה שְׁגָוִיה שֶׁל רְאִוּת נִסְיָׁבָתִוִּית
27	ב.3. מְגַמְתִּיוֹת בְּהַעֲרָכָה עֲדֹוֹת וּבְגַבְיוֹת
31	פרק ג'
31	יִיחּוֹס אֲחֻרִיוֹת לְקוּרְבָּנוֹת הַיְּרִי הַקְּטָלוֹנִי בְּחוּבָה הַדָּעָת שֶׁל הַיּוּצָאָם הַמִּשְׁפְּטִי לְמִמְשָׁלָה
35	פרק ד'
35	הַעֲדָר בִּיקּוּרָת עַל המְחַדְּלִים וּכְשָׁלֵי הַחִקּוֹרֶת שֶׁמַּח"ש בְּחוּבָה הַדָּעָת שֶׁל הַיּוּצָאָם הַמִּשְׁפְּטִי לְמִמְשָׁלָה
37	ד.1. הַעֲדָר חִקּוֹרֶת בְּסֶמוֹךְ לְאִירּוּעַ הַהְרָג
37	ד.1.א. הַצְגָתָה תָּמוֹנָה מְלֻعָה בְּדִבְרָה הַפְּתִיחָה בְּחִקּוֹרֶת
40	ד.1.ב. הַתְּלִילִית פְּתִיחָה בְּחִקּוֹרֶת בְּדִרְישָׁה לְהַגְשָׁת תְּלִוּנוֹת
41	ד.2.ג. הַימְנָעוֹת מְחַקְרֵה לְמִרְוֹת חִשְׁד בָּרוּר לְעַבְיוֹרָת שְׁבוֹצָעַ בִּידֵי שׁוֹטרִים
42	ד.2.ד. אִימָוץ טָעֹנוֹת מַח"ש בְּדִבְרָה קְשִׁים אָוֶבְיְקִיטִיבִים בְּבִיצּוּעַ הַחִקּוֹרֶת
45	ד.2.ה. אִימָוץ גְּרָסָת מַח"ש בְּסֹוגִיָּת הַנְּתִיחָות וּהַטְלָת אֲחֻרִיוֹת עַל הַמִּשְׁפְּחָוֹת
52	ד.2.1. הַחְחָלָתָה לְהַיְמָנוּ מְחַקּוֹרֶת וּמַתִּיעָדָה שֶׁל זִוְרוֹת הַאִירּוּעִים
54	ד.2.2. אֵי גַבִּית עֲדֹוֹת מְשׁוֹטְרִים וּמְעָדִים נּוֹסְפִים
56	ד.2.3. מַהְקָמָת וְעַדְתָ אָוֹר וְעַד לְפָרְסּוּם הַחְלָלָתָה מַח"ש
56	ד.2.4. אֵי קִיּוּם חִקּוֹרֶת בְּמַהְלָךְ פְּעִילָות וְעַדְתָ אָוֹר
58	ד.2.5. הַօּפָן הַלְּקָוי שֶׁבָּו נְחַקְרָוּ הַשׁוֹטְרִים בְּמַח"ש
59	ד.2.6. אֵי גַבִּית עֲדֹוֹת נּוֹסְפּוֹת
63	פרק ה'
63	קְבִיעָות הַמְנוֹגָדָות לְמִמְצָאִי וְעַדְתָ אָוֹר וּמְסֻקְנוֹתִיה בְּחוּבָה הַדָּעָת שֶׁל הַיּוּצָאָם הַמִּשְׁפְּטִי לְמִמְשָׁלָה
69	פרק ו'
69	מְסֻקְנוֹת: נִיגּוּד עֲנִינִים, הַפְּרָת אֲמּוֹנִים וּשְׁבוֹשׁ הַחִקּוֹרֶת בְּעַבּוֹדָת מַח"ש וּבְפְּרָקְלִיטָות הַמִּדְיָנִה
71	1.1. נִיגּוּד עֲנִינִים מִזְבָּנָה בְּמַחְלָקָה לְחִקּוֹרֶת שׁוֹטרִים
73	1.2. נִיגּוּד עֲנִינִים בְּפְרָקְלִיטָות הַמִּדְיָנִה
75	1.3. אֲחֻרִיוֹת פְּלִילִית שֶׁל בָּעֵלִי הַתְּפִקְדִּים בְּגַן שְׁבוֹשׁ חִקּוֹרֶת וְהַפְּרָת אֲמּוֹנִים
75	1.3.1. הַפְּרָת אֲמּוֹנִים עַל יְדֵי הַיּוּצָאָם הַמִּשְׁפְּטִי וּבְפְרָקְלִיטִי צוֹות הַבְּדִיקָה
76	1.3.2. הַפְּרָת אֲמּוֹנִים וּשְׁבוֹשׁ הַלְּיכִי חִקּוֹרֶת עַל יְדֵי צִמְרָת מַח"ש
79	1.4. סִיכּוֹם וּהַמְלָצָות



"במקרה שלפניו הצביעה ועדת אור על שוטרים שלגביים היו ראיות לאכורה שהם היו אחרים לירי בלתי מוצדק אשר גורם להריגה. אם ועדה שופטים מנוסים גרסה כן, קשה לומר שלאותם התייחסים לא היה כל סיכוי בבית המשפט"<sup>1</sup>

פתח דבר

דו"ח זה, המתפרקם כאחת עשרה שנים לאחר אוקטובר 2000, בוחן את החלטת היועץ המשפטי לממשלה "שפורטסה בינויואר 2008" - לsegור את תייקי החקירה הנוגעים לאירועי אוקטובר 2000. דו"ח זה הוא המשך לדוח "הנאשמים", שמרכז עדאלת פרום בנתן 2007.

בעוד "הנאשימים" הציג את הביקורת הקשה של עדالة על אופן UBODTHE ועל מסקנותיה של המחלקה לחקרות שוטרים (להלן: "מח"ש"), שהחלהיטה לסגור את כל תיקי החקירה באשר לירוי הקטלני בשלושה עשר הרוגי אוקטובר 2000, דוח זה עוסק בהחלטת היוזץ המשפטיא לממשלה לאמץ את החלטת מח"ש ולאחר מכן החקירה. הדוח בוחן הן את החלטת צוות הבדיקה של פרקליטות המדינה, שמונה על ידי היוזץ המשפטיא לממשלה, והן את החלטת היוזץ המשפטיא לממשלה, אשר לא רק שלא ריפאו את הפגמים שמצאו אז בעבודת מח"ש, אלא אף סייפקו להם תווית הקשר. החלטת היוזץ המשפטיא לממשלה יצרה מצב של חסינות הלאה לכאורה לכל אנשי המשטרה המעורבים בעבירות שגרמו למקרי המוות ולפצעיות באירוע אווקטובר 2000, והביאה לכך שאיש לא העמד לדין בשל אחוריותו למקרי ההרג והפצעה הרבים. יותר מכל, מעתה הגיבוי לפעולתה הכווצת והמכשילה של מח"ש, קבע היוזץ המשפטיא לממשלה סטנדרטים נמנועים ובلتוי ראיים לחובת הרשותות לחזור ולהעמיד לדין בגין פגעה של אנשי רשותיות אכיפת החוק באזרחים. מדיניות מסווג זה מהויה הפקרת אזרחים הנפגעים על ידי נציגי מדיניהם.

באוקטובר 2000 בטלת הארכיות למחדר החקירה על הקורבנות.

בפרק השני בוחן הדוד' את האופן שבו היוזץ המשפטי לממשלה העירק את הריאות שהוא בבעוני, וזאת במספר אספקטים, הן הרף המינימאלי אשר נדרש לצורך העמדה לדין, הן סוג העבירות שהגדריך לצורך בוחנות דיווחת הריאות, הן אופן שבו הוערכו ראיות נסיבותיות והן יחסן לעדויות ואופן הערכתן.

הפרק השישי של הדוח מציג את הדפוס החוזר ונשנה בהחלטת היועץ המשפטי לממשלה של יוס שאייה ליפול חל לקובנות הרג ומכאן להטיל את האחריות הן על הקורבנות של הירוי הקטלני והן על משפטותיהם. בקשר זה מסתתר היועץ המשפטי לממשלה על עדויות מן המשומשה, שהיוו בלתי קריולות ובלתי לרובוויות לקבעה מושנית בדרכו קיימות היבין.

הפרק הרביעי של הדוח' עוסק בהתעדלותו הייעוץ המשפטי לממשלה ממרבית המחדלים וכשלוי החקירה של מח"ש ובגביו שונן למקצתם, ובכלל זה אי ביצוע של פעולות חקירה ראשוניות ואלמנטוריות סמוך לאיורו הרג, המתיחסות בנסיבות של מקרי הרוג ובכלל זה בעקבות לחייו השוטרים ויחידות המשטרה שהיא מוצבת במקדי התחרשויות השונות וביצעו

את היורו, תפיסת כלי הנשק לצורך זיהוי בליסטי, ביצוע נתיחות פתולוגיות או לכל הפחות בדיקות פתולוגיות של גופות הרגלים, ביצוע בדיקות פתולוגיות של פצעים, בדיקת זירות האירועים וגבית עדויות מעדי ראייה. לאחר מכן בוחן הפרק אתCSI מה"ש שהתרחשו בתקופה שלאחר הקמת ועדת אור ועד לפרסום החלטות מה"ש. כך, גם באוטם מקרים ספורים שבהם מה"ש חקרה שוטרים בעת עבודהה של ועדת אור או לאחר פרסום הדו"ח של הוועדה, החקירה התנהלה באופן לקרי ביוטר וכטזאה מכך הייתה בלתי אפקטיבית לחולVIN, ולמרות זאת הדבר לא זכה לכל התייחסות בהחלטות הייעוץ המשפטי לממשלה. הפרק מפרט כיצד מה"ש לא יישמה את הוראות ועדת אור ונמנעה במקרים רבים מחזור חלק מהשוטרים מעדי ראייה נוספים שהיו מעורבים באירועים ואשר היה הכרח לחקור אותם שוב, ואת הגיבוי שננתן הייעוץ המשפטי לממשלה גם למחדר זה בהחלטתו.

הפרק החמישי של הדו"ח בוחן את הסתיירות בין מסקנות ועדת אור לבין מסקנות הייעוץ המשפטי לממשלה. פרק זה מראה כי הייעוץ המשפטי לממשלה גיבה בהחלטתו את ההחלטה מה"ש, גם כאשר היה מדובר בנסיבות המנוגדות למצאי ועדת אור ומסקנותיה וכי מצאי הייעוץ המשפטי לממשלה היו מרחיקי לכת יותר מאשר של מה"ש וככלו קביעות העומדות בסתיירה בוטה למצאי ועדת אור ומסקנותיה. סתיירות אלה נוגעות גם למסקנות של ועדת אור בנושאים נורמטיביים, בהם לוועדת החקירה יש עדיפות ברורה על מה"ש ופרקליטות המדינה. בפרק זה נבחנת גם הביעתיות המיוחדת העולה מתפיסטו הערכית של הייעוץ המשפטי לממשלה, כמו מה"ש לפניו, את אופי האירועים עצם כאילו מדובר היה בנסיבות של פעולה צבאית ומשימה צבאית, בלי לעשות את הבדיקות הנחוצות בין פעולה צבאית לעלייה חלים דיני המלחמה ותכליתה למגר את האויב, בין פעולות סיור שתכלייתה הבטחת הסדר הציבורי ושלום הציבור, כזו שאינה מכונת לחיסול המפגינים.

בפרק השישי של הדו"ח מוצגות מסקנות הדו"ח לפיהן בכירים במכ"ש ובפרקליטות שהיו אחרים לחקירת מקרי הריג באוקטובר 2000 פועלו במצב של ניגוד עניינים אישי ומוסדי ובכך הפרו את חובת האמונים שלהם כלפי הציבור ושיבשו את חקירת מקרי המוות. בפרק זה קובע, כי קיימים חשדכבד לפיו דרגות החומרה של מעשים אלה של בכירים מה"ש והפרקליטות הינה מעבר לרף האחירות הפלילית. בסוף הפרק מפורנות המלצות מחברי הדו"ח באשר לצעדים שיש לנתקות ללא דיוח נסרך.

## הקדמה

בתקופה שבין 1 ל-8 באוקטובר 2000 נרגו שלושה עשר ערבים בשלוש ובג'יל על ידי כוחות משטרת ישראל. הריגתם של הערבים ופצעיהם של מאות מקרב האוכלוסייה הערבית בוצעו על ידי שוטרים במהלך אירועי המלחמה של האזרחים הערבים בישראל והשביתה הכללית שליליה הכריזה ועדת המפקד העליון לעוני הערבים בישראל. יום השביתה הכלכלית הראשון הוכרז ביום 1.10.2000, במהלכה על הרג פלסטינים במספרים שונים בשטחים הכבושים. כתוצאה מתגובתה הקיצונית של משטרת ישראל ב-1 באוקטובר 2000, אשר גרמה להרגתם של שני ערבים מאום אל-פחם וצער מנות שבסולש ולפצעיהם של אזרחים ערבים רבים, נמשכו אירועי המלחמה במקומות שונים.

**בתאריך 1 באוקטובר** נרגו באום אל-פחם  **אחמד אברהים סיאם ג'בארין** (בן 18 במוות) **ומוחמד אחמד ג'בארין** (בן 23 במוות) ובג' נרג **ראמי חא苍ם גרה** (בן 21 במוות);

**בתאריך 2 באוקטובר** מת **אייד סובחי לואבנה**, שנורה בנצרת ים קודם (בן 26 במוות), בערבה נרגו **אסיל חסן עאסלה** (בן 17 במוות) ועלא ח'אלד נסאר (בן 18 במוות), באום אל-פחם נרג **מוסליח חוסיין ابو ג'ראד** (בן 19 במוות) ובסח'ני נרג **ראמי עבד אל-מנעם ابو סאלח** (בן 21 במוות) **ועימאד פרג' גנאים** (בן 25 במוות);

**בתאריך 3 באוקטובר** נרג בכפר מנדא **ראמי עבאס בושנאק** (בן 24 במוות) ובכפר כנא נורה **מוחמד גאלב ח'מאיסי**, שמת מפצעיו למחצה (בן 19 במוות);

**בתאריך 8 באוקטובר** נרגו בנצרת **YSISAM חמדן זיבכ** (בן 25 במוות) **ועומר מוחמד עכאיוי** (בן 42 במוות).

בעקבות האירועים, שזכה לכינוי "אירוע אוקטובר", ולאחר לחץ ציבורי כבד, מונתה ב-8 בנובמבר 2000 ועדת חקירה ממלכתית בראשות השופט תאודור אור<sup>2</sup> (להלן: "ועדת אור") לחקור את האירועים. כשלוש שנים לאחר מינויה, ברכמה הוועדה דוח<sup>3</sup> מפורט ובו סקירה נרחבות של האירועים, קביעת ממצאים עובדיתיים והגשת המלצות ומסקנות לגורם הרלוונטיים.

ועדת אור מצאה, בין היתר, כי לא הייתה כל הצדקה לירוי שגרם למותם של שלושה עשר הערבים. היא קבעה שבאוקטובר 2000 נעשה שימוש בצלפים לפיזור הפגנות לראשונה מאז 1948<sup>4</sup>, וכי שימוש זה, שגרם למותם ולפצעיהם של אזרחים, היה בניגוד לדין ובודאי שאינו מעוגן בהוראות הפתיחה באש של המשטרה.

ועדת אור קבעה שהשימוש בירי כדורים מצופים בגומי, שהוביל לתוכזאות קטלניות, בוצע אף הוא בניגוד להוראות הפתיחה באש. עוד מצאה הוועדה שbarang לא אחד מהמקרים לא התקיימה סכנה ממשית שהצדיקה את הירי שגרם להרג האזרחים. בין היתר קבעה כי: **ראמי גרה** נרג בכפר ג'ת מרי של השטור ראש מושך, שהיה בלתי מוצדק ושלא כדין; **ואלייד ابو סאלח ועימאד גנאים** נרגו בסח'ני מרי של פקד גיא

2 ובסמה המלא: ועדת החקירה הממלכתית לבירור ההתנגשויות בין כוחות הביטחון לבין אזרחים ישראלים באוקטובר 2000.

3 ועדת החקירה הממלכתית לבירור ההתנגשויות בין כוחות הביטחון לבין אזרחים ישראלים באוקטובר 2000, דין וחשבון (2003), זמין בקישור הבא: [http://elyon1.court.gov.il/heb/veadot/or/inside\\_index.htm](http://elyon1.court.gov.il/heb/veadot/or/inside_index.htm) (להלן: "דו"ח וועדת אור").

4 שם, בעמ' 475, סוף פס' 79.

5 שם, בעמ' 308, פס' 14.

רייך, שהיה בלתי מוצדק ולא כדין;<sup>6</sup> **מושל אבו ג'ראד** נהרג, ואחרים נפצעו באום אל-פחם, מרוי צלפים בלתי חוקי אשר עליו הורו מפקד המחוז הצפוני, ניצב אליק רון, ומפקד משמר הגבול (להלן: "מג'ב") צפון, בנצח סיואו.<sup>7</sup>

לגביו שאר ההרוגים לא עלה בידי הוועדה לקבוע מי אחראי אישיות לירוי הקטלני, אבל בכל המקרים, כמעט בעניינו של **מוחמד ח'מאיסי**, נקבע כי קרוב לוודאי שמשעי ההורגה נגרמו מרוי של אנשי משטרת לא צידוק.

לגביו מותו של **מוחמד ח'מאיסי** קבועה הוועדה, כי אין במצב תשתית ראייתית מספקת אשר על פיה ניתן לקבוע שהוא כתוצאה מרוי שוטרים, אך גם לא כדי לשולץ את ומן הרاوي שמח'ש תעמיך בחקירה כדי לגלוות את האמת על נסיבות המוות.<sup>8</sup> בסיום[U] עובדתה המיליצה ועדת אוור, כי מח'ש תמשיך ותחזור את כל מקרים ההרג והפציעה לצורך קביעות אחריות פלילית, לאחר שמצאה כאמור שקרוב לוודאי שנגרמו בעבירה.<sup>9</sup>

כעבור כשנתיים, בפטמבר 2005, פרסמה מח'ש את מסקנותיה בדו"ח מטעמה.<sup>10</sup> מח'ש קבעה, כי אין מקום להעמיד לדין ולו אדם אחד בגין אותן אירועי הרג ופציעת.<sup>11</sup> את מסקנותיה ביססה מח'ש על קביעות משפטיות אשר عمדו בסתריה מוחלתת לקביעותיה של ועדת אוור, תוך שהיא נוננת תוקף חוקי לשימוש שנעשה באצלפים ובירי כדורים מצופים בגומי וכן על קביעות עובדותיות שבמקרים רבים عمדו בניגוד למצאי ועדת אוור. במרבית המקרים, מח'ש קבעה את מסקנותיה אף על פי שלא נקבעה כל פעולה של השלמת חקירה, כפי שהורתה לה ועדת אוור.

שלושה ימים בלבד לאחר פרסום דו"ח מח'ש, ובתגובה לגינוי הציבורי שבו התקבל, ערכו היועץ המשפטי לממשלה אז, מר מנוי מזוז, ופרקליט המדינה אז, מר ערן שנדר, שהיה ראש מח'ש בתוקופת אירוע אוקטובר, מסיבת עיתונאים שבה הביעו את תמיכתם במח'ש ובמסקנותיה. דו"ח "הנאמנים"<sup>12</sup> הציב על הצללים הקשים באופן שבו טיפלה מח'ש בתיקי אוקטובר 2000, בمسקנותיה ובוחלטה לסגור את תיקי החקירה ולא להגיש כתבי אישום נגד האחראים לירוי הקטלני, אשר העיקריים שבhem הינן:<sup>13</sup>

- א. הימנעות מלהזכיר את אירועי המות והפציעה בסמוך להתרחשותם, כפי שמח'ש מחויבת לעשות על פי דין. הימנעות זו גרמה להיעלמות ראיות חשובות ופגעה בשלב מאוחר יותר ביכולת של כל גוף שהוא, לרבות ועדת אוור, לקיים חקירה ממצאה של האירועים;
- ב. הוחלטה שלא לקיים חקירות במהלך עבודתה של ועדת אוור;
- ג. אופן ניהול חקירות מח'ש לאחר פרסום דו"ח ועדת אוור;
- ד. ניגוד העניינים של אנשי מח'ש.

לאחר שהביקורת הציבורית הקשה על מסקנות מח'ש לא שכחה, החליט היועץ המשפטי לממשלה אז לקיים בדיקה עצמאית, מטעםו, של חקירות מח'ש ומסקנותיה. היועץ החליט שהבדיקה תתנהל כהליך ערע, באמצעות צוות פרקליטים מפרקליות המדינה בראשות עו"ד שי ניצן, המשנה לפראקליט המדינה (תקפידיים מוחדים).

6 שם, בעמ' 353, פס' 76.

7 שם, בעמ' 481, פס' 91. באשר לחוקיות השימוש בירציפים בנסיבות האירועים ראו שם, בעמ' 472, פס' 75.

8 שם, בעמ' 403-402.

9 שם, בעמ' 766, פס' 11.

10 משרד המשפטים, המחלקה לחקירות שוטרים, מסקנות בעניין אירוע ההתנגשות בין כוחות הביטחון לבין אזרחים ישראלים באוקטובר 2000 (2005) (להלן: דו"ח מח'ש).

11 להלצות מח'ש בעניין גניתת תיקי החקירה או אי פתיחה בחקירה כלל ראו דו"ח מח'ש, בעמודים 14, 21, 37, 86-85-180, 76, 72, 61, 57, 54, 47-46, 42.

12 עדalla - המרכז המשפטי לצכויות המיעוט העברי בישראל, הנאמנים: דו"ח בעניין האחריות הפלילית והציבורית להרג אזרחים ערבים באוקטובר 2000 (2007) (להלן: "דו"ח הנאמנים").

13 שם, בעמ' 30-31.

בינואר 2008 פרסם היועץ המשפטי לממשלה את החלטתו ואת מסקנות צוות הבדיקה מטעםן, שבחן את ההחלטה מה"ש.<sup>14</sup> ההחלטה היועץ המשפטי לממשלה ומסקנות צוות הבדיקה אימצו את מסקנות מה"ש וארכ' ביקשו לחזק אותן. לא זו בלבד שהיועץ המשפטי לממשלה הצדק את מסקנות מה"ש, שלפיהן אין להעמיד איש לדין, הוא אף חיבר כתוב הגנה למ"ש ולעובדת המשטרה באירוע אוקטובר, המונגד לחלוון למסקנות ועדת אור. היועץ המשפטי לממשלה נימק רבים מן הנסיבות העומדות בין מסקנות ועדת אור לבין מסקנות מה"ש בכך שההועדה נדרשה להתאים את מציאותה לדיני הראות היליכיים, ולא בהיליכים פליליים.<sup>15</sup>

היועץ המשפטי לממשלה אימץ את עמדתה של מ"ש, כי קשיים אובייקטיביים (דוגמת מספר המשתתפים באירועים, עצמת האלים שהייתה בהם, קושי איתור עדין ראייה משיקולי ביתחון או מניעת חיכוכים נוספים, סירוב משפחות לנথיות גופה, קושי איתור קליעים וכדומה) ובכללם קשיים נוספים עם הזמן בשל העובדה שהאירועים לא נחקרו סמוך להתרחשותם (ההחלטה העודiot של מי שכבר נחקרו בוועדת אור ונחקרו בשל כך לריאות שנאספו בה, העובدة שלא נעשו תיעוד הולם על ידי שוטרים בזמן האירועים ועוד), הם שפגעו באפשרות לקיים חקירה אפקטיבית.<sup>16</sup>

היועץ המשפטי לממשלה גיבה את הימנעותה של מ"ש מלקיים חקירה בסמוך לאירוע,<sup>17</sup> ובעה בעת קבע כי לא ניתן היה לגash תשתיות ראייתית מספקת לצורך העמדה לדין פלילי של מאן דהוא.<sup>18</sup> במקרים מסוימים קובע היועץ המשפטי לממשלה שהנסיבות הטרגיות של האירועים לא נוגמו בעבר.<sup>19</sup>

בעקבות החלטת היועץ המשפטי לממשלה חיברנו ד"ח זה, המבקש להציג על הCESR הכלל-מערכת של מערכת אכיפת החוק בישראל – רשות החקירה וההתביעה, בהתאם לתקומותם עם אירועי אוקטובר 2000, ועל החסינות שניתנה לאנשי המשטרה על ידי מערכת זו. אנו רואים את כל רשותות החקירה וההתביעה – המשטרה, מ"ש, פרקליטות המדינה והיועץ המשפטי לממשלה, כשותפים לכשל ערכי ומڪוציא בטיפולם באירועים, אשר הוביל לכך שהריגתם ופצעיהם של אזרחים על ידי משטרת ישאל לא נחקרו כראוי, וחקירה אפקטיבית שלהם למשעה הוכשלה על ידי הגורמים שהיו אחראים על מיצוי החקירה. יותר מכ'ם, גם במקרים שבהם מרופת כשל החקירה היו ועדין קיימות ראיות משפטיות להעמדה לדין של שוטרים וקצינים, איש לא הוועד לדין, וזאת על פי החלטות הגורמים המשפטיים.

כשל זה הינו המשך לכשל של המשטרה באירוע אוקטובר עצמו, שנונח בהרחבה על ידי ועדת אור. כפי שיפורט בהרחבה להלן, למרופת הכשל החמור של מ"ש בחקירות אירועי אוקטובר, חוות הדעת של היועץ המשפטי לממשלה אינה כוללת ولو מילת ביקורת אחת כלפי מ"ש. במישור המהותי, אותן קשיים שנרוו על פניה של החלטת מ"ש מצוים ביתר שאת בחוות דעתו של היועץ המשפטי לממשלה, שיפיק מעטת של חוקיות להרג האזרחים בידי שוטרים באירועי אוקטובר.

#### **בהחלטה היועץ המשפטי לממשלה יש כדי לעקן את המסר החשוב של ועדת אור לציבור**

<sup>14</sup> היועץ המשפטי לממשלה, החלטה: אירועי אוקטובר 2000 – ערך על ההחלטה מה"ש (2008) (להלן: "ההחלטה היועץ המשפטי לממשלה" או "ההחלטה"). והחלטה בקשר להסתמך על חוות דעתם של צוות הפרקליטות שמיינה היועץ המשפטי לממשלה, המופיע לאחר ההחלטה, שティקרא להלן: "חוות דעת היועץ המשפטי לממשלה".

<sup>15</sup> ראו ההחלטה היועץ המשפטי לממשלה, לעיל ה"ש 14, בעמ' 12, פס' 15 להחלטה.

<sup>16</sup> שם, בעמ' 6-8, פס' 13.א. להחלטה.

<sup>17</sup> שם, בעמ' 8, פס' 13.ב. להחלטה.

<sup>18</sup> שם, בעמ' 13, פס' 17 להחלטה.

<sup>19</sup> שם, בעמ' 14, לkrarat סוף פס' 18 להחלטה.

ולהעניק גיבוי להתנהלותה הפסולה של המשטרה באירועי אוקטובר. כן יש בהחלטה כדי להעניק גיבוי להתנהלותה הפסולה של מה"ש, אשר לא קיימה חקירה ראייה ולמעשה עשתה כל שלאל ידה בכדי להכשיר את התנוגות השוטרים ולהכשיל כל אפשרות לעמידן את האחראים לירוי הקטלני, להרג ולפצעיות שנגרמו שלא כדין. ההחלטה יוצרת מציאות של חסינות משפטית לשוטרים האחראים להרג האזרחים ולצמרת המשטרה, האחראית לאירועים כולם.

בדו"ח זה מתוארת הכרוניקה של הימנעות הייעץ המשפטי לממשלה מילוי החובה החוקית והציבורית לחזור את האירועים ומתגoba ראייה על הפרת חובה זו על ידי מה"ש; העלמת הניסיון לשימוש חקירה אפקטיבית; ובמהמש, מתן גיבוי לעבירות ולהתנהוגיות פסולות, ועמו טשטוש והעלמת האחוריות הפלילית של השוטרים וקציני המשטרה הבכירים לחיים ולגופם של אזרחי ישראל העربים. הכרוניקה זו, שהיא המשך ישיר של כשל מה"ש מהתואר לעיל וכמפורט בדו"ח "הנאשמים", כוללת את הנסיבות העיקריים הבאים:

א. בחינת הראיות לצורך הגשת כתבי אישום על פי רף גובה ובלתי סביר, שדרש למעשה ראיות חד משמעות ומוסלמות, בניגוד לرف המקביל בפלילים;<sup>20</sup>

ב. הערכה שגואה של ראיות נסיבותיות ואי ייחוס המשקל הרואי למכלול של ראיות אלו;

ג. מגמתויות בהערכת עדויות שוטרים לעומת עדויות אזרחים ערבים, באופן המעדיף תמיד את עדויות השוטרים על פני עדויות האזרחים הערבים;

ד. ייחוס מפורש או משתמש של אחוריות לקורבנות מעשי הרג;

ה. העדר ביקורת על מחדלי מה"ש, לרבות אי קיום תפקידה על פי דין, קבלתה מוחלטת של הפרקטיקות של מה"ש ובראשן אי מיצוי חקירות והימנעות מתן הוראה למצות חקירות שלא מוצן;

ו. קבועות נורמטיביות ומשפטיות המנגדות לקביעות ולמסקנות של ועדת אור;

ז. ניגוד עניינים של אנשי מה"ש והפרקליטות;

ח. אחוריות פלילית לכורה של אנשי מה"ש והפרקליטות בגין הפרת אמונים ושימוש החקירה. במסגרת דו"ח זה תובא סקירה של הנסיבות המכילות מסקנה החמורה כי המודבר **בכשל כלל-מערכת**, אשר הצלבוותם היכולת מביאה למסקנה המשטרת והדרוג הפלילי באירועים בעת התרחשותם; המשכו באופן שבו מעלה מה"ש בתפקידו לחזור בעבירות שהן מעורבות שוטרים; והחלטתה לסגור את כל תיקי החקירה בעלי להעמידן לדין איש מהשוטרים האחראים לירוי הקטלני; ווסף בהחלטה היעץ המשפטי לממשלה לאמץ את החלטת מה"ש ובכך לסתום את הגולן על תיקי הרג, בלי שהצדק נעשה.

<sup>20</sup> ראו סע' 62 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב-1982: "ראיה טובע שהועבר אליו חומר החקירה שהריאיות מספיקות לאישום אדם פלוני, יעמידו לדין, זולת אם היה סבור שאין במשפט עניין לציבו...". ראו גם את דין להלן, בפרק א', תחת תת-הפרק "החובה לחזור על פי המשפט הישראלי".

# פרק א'

## החשיבות לחקור ולהבטיח (accountability)

### א.1. הIMPORTANCE של חקירות במשפט הבינלאומי

המחלל של רשותות אכיפת החוק, שבא לידי ביטוי בא-קיום חקירה עצמאית ומקצועית של אירועי הרג ובאי-העמדת האחראים לדין, הוא מאפיין של התנהוגות רשותות מדינה הנדרשת להתמודד עם עבירות המבוצעות על ידי אנשי החוק עצםם, וביתר שאת כאשר מדובר בחילק מדיניות שיטותית. בעקבות מקרים בעולם של הריג אזרחים על ידי אנשי רשותות החוק, עינויים והיעלמות שבוצעו על ידי משלחות ושליחין מבלי שnitן עליהן הדין, פיתח המשפט הבינלאומי כלים להתמודדות עם התופעה של רשותות חוק הפוגעות שלא כדין באזרחים ולאחר מכן מועלות בתפקידו לחקור ולתבונו בגין אותן הפעולות, ובעיקר בנסיבותrechtlich זכויות ולשומות הגונן. בניסיון להיאבק, בין היתר, בשימוש המופרך בכוח של גורמי שיטור, אימץ האו"ם **מדרייך לMINUTE וחקירה של מקרי הריג שרים**.<sup>21</sup> מהניסיון שהצטבר בתחום ואשר היווה רקע לאימוץ המדרייך, עליה כי מקרי מוות בנסיבות חדשות או יוצאות דופן אינם יכולים לחשירה רואיה, בין היתר כאשר המות נגרם על ידי רשותות אכיפת החוק:

"[T]he death may have been caused by the police, the army or other government agents. In these cases, a thorough and independent investigation is rarely done. Evidence that could be used to prosecute the offender is ignored or covered up, and those involved in the executions go unpunished".<sup>22</sup>

מסיבה זו נקבעה במשפט הבינלאומי חובתה של המדינה לקיים חקירה עצמאית, מהירה ומקצועית כדי לאתיר את האחראים, להעמידם לדין ולפנות את ההורבנויות. חובה מקבילה קיימת גם מכוח המשפט הפנימי הישראלי, וכפי שנפרט להלן, רשותות החקירה מעלו בחובה זו ביחס לאיروسוי אוקטובר. הבסיס לחובות המדינה לחקור במשפט הבינלאומי מצוין בסעיף 2 לאמנה בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות,<sup>23</sup> ישראל הינה צד לה. סעיף זה קובע בז' הלשון:

"א. כל מדינה שהיא צד באמנה זו מתחייבת לכבד ולהבטיח לכל היחידים בתחוםיה והכפופים לשיפוטה את הזכויות שהוכרו באמנה זו, ללא הפליה מכל סוג שהוא, כגון מטעמי גזע, צבע, מין, לשון, דת, דעה פוליטית, או אחרת, מוצאת לאמני או חברתי, רכוש, ייחוס או כל מעמד אחר.

ב. [...]

ג. מדינה שהיא צד באמנה זו מתחייבת:

1. נפגעו זכויותיו וחירותו של אדם, כפי שהוכרו בה, תعمוד לו תרופה יעילה, אף-על-פי שאותה פגיעה בוצעה בידי אישים הפעלים בסמכות רשמית;
2. להבטיח, כי אדם התובע תרופה כזו תיקבע זכותו לכך בידי הרשותות השיפוטיות,

<sup>21</sup> United Nations Manual on the Effective Prevention and Investigation of Extra-Legal, Arbitrary and Summary Executions, U.N. Doc. E/ST/CSDHA/1991) 12), available at, <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/executioninvestigation91-.html>.

הmineליות או המוחוקות המוסמכות, או בידי כל רשות מוסמכת אחרת, שהוקמה לשם כך על-ידי מערכת המשפט של המדינה, ולפתח את האפשרויות של תרופה שיפוטית; 3. להבטיח, כי הרשויות המוסמכות יכפו תרופות כאמור כשיוענקו".<sup>24</sup>

בעוד שחוותה הראשונית של המדינה הינה להגן על בני האדם שבתחומה ולהימנע מפגיעה בהם ומהירות של זכויות האדם הבסיסיות שלהם, הרי שבמקורה שחוותה זו הופרה קמות למדינה חובות מסוימות לחזור את הפגיעה, להעמיד לדין את האחראים ולפוצץ את הקורבנות. חקירה נאותה חייבה להיות עצמאית, מהירה ומקצועית, ולא רק מראית עין של חקירה שנעודה למשה לפחות על מבצעי העבירות. הערכה כללית מס' 31 שעודת זכויות האדם של האו"ם, המהווה דבר פרשנות رسمي של האמנה בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות, קובעת כי:

"סעיף 2, פסקה 3, דורש, כי בנוסף להגנה עיליה של הזכויות לפי האמנה, על המדינות החברות להבטיח לכל אדם סעדים נגשים ואפקטיביים להגנה על זכויות אלה. [...] הווועדה רואה חשיבות בכך שהמדינות החברות יקימו מגנונים שיפוטיים ומינימליים הולמים להוות כתובת לטיפול בתלונות בדבר הפרת זכויות זהאת במסגרת הדין המקומי. [...] מגנונים מינימליים הינם חיוניים במיוחד לשם **מימוש החובה הכלכלית לחזור הפרות באופן מיידי, יסודי ויעיל על ידי גופים עצמאיים וחסרי פניות**<sup>25</sup> (ההדגשות הוספה).

בפסק דין רבים התייחס בית המשפט האינט'-אמריקאי לחובות המדינות ולמחודלהן לחזור אותן באופן אפקטיבי ולהעניש את האחראים. כך לדוגמא קבע פסק הדין המركזי בעניין Velásquez-Rodriguez, שבו הושם דגש על הצורך שחקירה תהיה רצינית, ולא תתנה רק כדי לצאת ידי חובה:

"החוותה השניה של המדינות החברות הינה 'לוודא' את יכולות של כל אדם בתחום השיפוט שלחן לממש באופן חופשי ומלא את הזכויות המוכרות על ידי האמנה [...]. **כתוצאה מהחובה זו המדינה חייבת למנוע, לחזור ולהעניש כל הפרה של זכויות המוכרות על ידי האמנה** [...]. מדינה יש חובה משפטית לנתקוט צבדים כדי למןעו הפרות של זכויות האדם, להשתמש באמצעותם שברשותה כדי **לקיים חקירה רצינית של הפרות שבוצעו בתחום שיפוטה**, להזות את האחראים, להטיל את העונש המתאים ולהבטיח לקורבן פיצויים הולמים [...] **את החקירה יש לקיים באופן רציני ולא כענין פורמלי גידיא ואשר גורלו נחרץ להיות חסר תוחלת**<sup>26</sup> (ההדגשות הוספה)

24 שם, סעיף 2 לאמנה.

Human Rights Committee, The Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenant, CCPR C REV ADD 13, art. 15 (29 march, 2004) תרגום לא רשמי, ובלשון המקו:

"Article 2, paragraph 3, requires that in addition to effective protection of Covenant rights States Parties must ensure that individuals also have accessible and effective remedies to vindicate those rights... The Committee attaches importance to States Parties' establishing appropriate judicial and administrative mechanisms for addressing claims of rights violations under domestic law [...] Administrative mechanisms are particularly required to give effect to the general obligation to investigate allegations of violations promptly, thoroughly and effectively through independent and impartial bodies".

Velásquez-Rodriguez v. Honduras, Judgment of July 29, 1988, Inter-Am.Ct.H.R. (Ser. C) No. 4, art. 26 תרגום לא רשמי, ובלשון המקו: .166, 174, 177 (1988).

"The second obligation of the States Parties is to -ensure' the free and full exercise of the rights recognized by the Convention to every person subject to its jurisdiction [...] As a consequence of this obligation, the States must prevent, investigate and punish any violation of the rights recognized by the Convention [...]. The State has a legal duty to take reasonable steps to prevent human rights violations and to use the means at its disposal to carry out a serious investigation of violations committed within its jurisdiction, to identify those responsible, to impose the appropriate punishment and to ensure the [I]t [the investigation] must be undertaken in a serious manner and victim adequate compensation [...] not as a mere formality preordained to be ineffective".

קביעות דומות נקבעו על ידי בית המשפט האירופי לזכויות אדם בנוגע למקרים של הריג אזרחים מרוי כוחות משטרה ואכיפת החוק. כך לדוגמה, בפסקת<sup>27</sup> *Jordan*<sup>28</sup> דין בית המשפט האירופי לזכויות אדם באופן שבו חקרו הרשויות בצרפת ארלנד את מותו של אזרח שנורה על ידי קצין משטרה. בית המשפט קבע, כי בכך שלא ניהלה חקירה נאותה של נסיבות המוות, הפרה המדינה את חובתה לכבד את זכותו של הנפגע לחים. בית המשפט קבע את החובה לקיים חקירה אפקטיבית והציג כי על רשות השלטון ליזום בעצמן את החקירה ולא להמתין לפניה מצד בן משפחה של המנוח:

"However, whatever mode is employed, the authorities must act of their own motion, once the matter has come to their attention. They cannot leave it to the initiative of the next of kin either to lodge a formal complaint or to take responsibility for the conduct of any investigative procedures".<sup>28</sup>

בעקבות חקירה כאמור יש להבטיח, כי האחראים לעבירות בקשר לרשות אכיפת החוק ייתנו את הדין על מעשיהם, שאם לא כן, הצדק לא נעשה ולא נהרגה. כך נוצר מצב של חסינות אנשי אכיפת החוק, הפוגע בשלטון החוק ובאמון הציבור ותרום להישנותם של מקרים כגון אלו. בפסקת *Gómez-Paquiayauri* התייחס בית המשפט לשאלת החסינות (impunity), מוחלתות או חלקית, המנגדת במצב של אחריותיות (accountability), והגדירה כך:

"The overall lack of investigation, tracing, capture, prosecution and conviction of those responsible for violations of the rights".<sup>29</sup>

עוד הוסיף בית המשפט, כי המדינה מחויבת למנוע מצב של חסינות, המעודד הפרות חוזרות ומתמשכות של זכויות אדם ומותרת את הקורבנות וקרובייהם חסרי הגנה:

"The State is obliged to combat this situation by all available legal means. Impunity promotes the chronic repetition of the human rights violations and the total defenselessness of the victims and their next of kin".<sup>30</sup>

המשפט הבינלאומי ביסס אם כן את חובת המדינה לחקור באופן יעיל ומיוזמתה פגיעות של אזרחים על ידי רשות אכיפת החוק ולהעמידם לדין בגין מעשים אלו, למניין מצב של חסינות.

## א.2. החובה לחקור על פי הדין הישראלי

החובה לחקור, כפי שהיא בא להבטיח במשפט הבינלאומי, קיימת גם מכוח המשפט הישראלי. בעקבות מות האזרחים מירוי כוחות המשטרה באירועי אוקטובר קמה לרשות החקירה החובה לפתח בחקירת נסיבות המוות. המשטרה אחראית, על פי חוק, על מניעת עבירות וגילוין, תפיסת עברינים והעמדתם לדין, ואילו המחלקה לחקירה שוטרים במשרד המשפטים היא האחראית לחקור עבירות שבביצעו חסודים ווטרים.

סמכות המשטרה לחקור עבירות מקורה בסעיף 3 לפקודת המשטרה, התשל"א-1971, הקובע

Hugh Jordan v. The United Kingdom, App. no. 24746/94, Judgment of may 5, 2001 27

שם, פס' 105. פסקה זו חזרה ונשנית בפסק דין אירופאים רבים. לעין נוספת ראו: Anik v. Turkey, App. No.: Judgement of 63758/00, Judgement of June 5, 2007; McShane V. United Kingdom, App. No. 43290/98,

.28 may, 2002; McCann v. the United Kingdom, App. No. 18984/91, Sept. 27, 1995.

29 Gómez-Paquiayauri Brothers v. Peru, Inter-Am. Ct. H.R. (ser. C) No. 110, para. 128 (July 8, 2004).

כ:

"משטרת ישראל תעסוק במניעת עבירות ובגילוין, בתפישת עבריניות ובהתייחסות לדין, בשמירתם הבטוחה של אסירים, ובקיים הסדר הציבורי וביטחון הנפש והר

הוראה ספציפית בדבר החובה לפתח בחקירה כאשר קיים חשד לביצוע עבירה קבועה בסעיף 59  
לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב] התשמ"ב-1982:

**"ונודע למשטרה על ביצוע עבירה, אם על פי תלונה ואם בכל דרך אחרת, תפתח בחקירה; אולם בעבירה שאינה בשע רשיין קצין משטרת בדרגת פקד ומעה להוראות שלא לחזור אם היה סבור שאין בדבר עניין לציבור או אם הייתה רשות אחרת מוסמכת על פי דין לחזור בעבירה".** (ההדגשות הוספו)

סעיף 49(א) לפకודת המשטרה מעביר את הסמכות לחקור עבירות שבוצעו על ידי שוטרים מהמשטרה למ"ש:  
 "(א) על אף האמור בכל דין, חקירה של עבירה כמשמעותה בתוספת הראשונה, אשר ביצועה חשוד שוטר, לא תיערך בידי משטרת ישראל, אלא בידי המחלקה לחקירה שוטרים שבמסודר המשפטים (להלן - המחלקה).  
 (ב) האמור בסעיף קטן (א) יכול גם כאשר שוטר חשוד ביצוע עבירה ביחד עם אחר, ומהמחלקה מוסמכת לחקור גם מי שמעורב ביצוע העבירה ואינו שוטר, הכל בכפוף לאמור בתוספת הראשונה.  
 (ג) אין באמור בסעיף זה כדי למנוע מהמשטרה לחקור בעבירה לפני שנודיע לה כי שוטר מעורב ביצועה.  
 (ד) שר המשטרה ושר המשפטים, באישור ועדת הפנים ואיכות הסביבה של הכנסת, רשאי לשנות את התוספת הראשונה."

על פי הקובדת המלה הארץ-ישראלית, שכורתה "הטיפול בתלונה ובתייק חקירה"<sup>31</sup>, "تلונה" מוגדרת כ: "זיהעה על עבירה שבוצעה, שנתקבלה בכל דרך שהיא, למעט ידיעה מודיעינית"<sup>32</sup>

פקודה זו אף מצינית במפורש כי:  
 "חקירה - בהתאם לסעיף 59 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב] התשמ"ב-1982,  
 חייבת משטרת ישראל, ככל, לפתח בחקירה, משנודע לה על ביצוע עבירה, אם על  
 סמן תלונה ואם בכל דרך אחרת"<sup>33</sup>

מכאן, כי אין כל ספק שהחוק בישראל אינו כולל כל הוראה המתנה פתיחה בחקירה בכך שהוגשה תלונה בפועל על ידי הנפגע או משפחתו, או על ידי כל אדם אחר. אין בחוק אף כל הוראה הפותרת את גורמי החקירה מלחקור עבירה, אם לא הוגשה תלונה כאמור. למרות זאת, הייעץ המשפטי לממשלה הタルם מכ"ש שמא קיימה חקירות פליליות של מקרים הירוי הקטלו נ באוקטובר 2000 וזאת בנימוק חסר בסיס בדיון שלפיו לא הוגשו תלונות נגד המשטרה. למעשה, נימוק זה חסר גם בסיס עובדתי, שהרי כפי שיפורט להלן, תלונות הוגשו גם הוגשו. החובה לפתח בחקירה לא קיימת על ידי מכ"ש, אך שנטקיזמו כל התנאים לכך. בכל מקרה המרגע של אזרחים באוקטובר 2000 היה יסוד לחשד שהירוי בוצע שלא בדיון על ידי שוטרים, ולפיכך המדובר בעבירה לכואורה. בנסיבות אלה, על מכ"ש היה לפתח בחקירה בכל מקרה שהגיע לדייעתה שבו קיימים חשד שהירוי בוצע על ידי שוטר. טענה נוספת של מכ"ש הייתה, כי לא היה

31 פקודות מטא"ר 14.01.2001 "הטיפול בתלונה ובתייק חקירה".

32 שם, ס' 1 לפקודה.

33 שם, ס' 3(א).

34 דוח מה"ש, לעיל ה"ש 10, בעמ' 3 בפס' האחרון.

ברור שהחשודים בירוי הם שוטרים. טענה זו חסרת יסוד, בהתחשב בכך שגם גוף חקירותי אחר לא פתח בחקירת ההרג, למעט במקרים של המנוחים **עומר עכאיו ויסטאם יזבק**, אשר בעוניים התקיימה חקירת משטרה (בעיתית **שלעצמה**, כפי שנבואר להלן).<sup>35</sup> מכל מקום, גם בהנחה שמח"ש סבירה שלא מדובר כי שוטר היה מעורב בביצוע העבירה, חובת החקירה נותרת בידי המשטרה ועל מה"ש היה להודיע לה על כך על מנת שזו תפתח בחקירה.

במקרה של חובה לחקור אירוע מותו, קיימת חובה פנים של המשטרה לקיים תחקיר מבצעי. אולם חובה זו נסוגה במקרים של פציעת או הריגת הצורך להשגת חקירה אפקטיבית של מה"ש. סעיף 6ב(1) לנוכח תחקירים מבצעיים של המשטרה<sup>36</sup> קובע בנוגע לאיורו יורים נפגעים כי:

"בכל אירוע בו נעשה שימוש בכלים ירייה אשר גרם לפציעתו של אדם במישרין או בעקיפין, אין לocket בפעולות חקירה כלשהן ויש לדוח מידיית אודות האירוע למנהל מה"ש, אשר ייחילט האם לפתח בחקירה פלילית."

החוק והנהלים, אם כן, אינם משארים כל מקום למצב שבו מתקיימים ואكون ולא מתנהלת כל חקירה; על המשטרה מוללת החובה לחקור כל חשד לעבירה,<sup>37</sup> ובמקרה של חשד לעבירה על ידי שוטר החובה הינה של מה"ש. بد בבד, אם אין מתבצעת חקירה של מה"ש ושל המשטרה, יש לעורן תחקיר מבצעי על פי הנוהל שלעיל. אף לא אחד מלאה לא בוצעו במקרים ההרג באוקטובר 2000.

### **א.3. חקירות מקרי הרג באוקטובר 2000 לא עםדו בסטנדרטים הכלולים בחובה לחקור**

אין די בעצם קיומה של חקירה. ביצוע חקירה באופן רשלני או הכשתלה באופן מכון על ידי מבצעיה, כך שתסוכל תכליות גילוי האמת והטלת האחריות על האשםים, כמוות כאי-ቢ-יצועה כלל. לכן, בנוסך לעצם החקירה קיימת הדרישת ביצועה על פי שלושה עקרונות יסוד בסיסיים: **עצמאות, מידיות ומڪצועיות**, מהם נגזרים עקרונות נוספים. סטנדרטים לקיומה של חקירה צאת נקבעו במשפט הבינלאומי. בדו"ח של הדודו המוחדר של האו"ם לעניין הריגות ללא משפט משנת 1988, הותוו שבעה אלמנטים המהווים תנאי מינימום לחקירה ראוייה בהקשר של מות מידי רשות החוק, והם: מידיות, עצמאות, יסודות, הגנה על עדים, יציג משפחת הקובן בהליך, פרסום הממצאים ועדת חקירה עצמאית.<sup>38</sup>

המרכיב של ועדת חקירה עצמאית המנהלת הליכים בפומבי מתוך שיתוף משפחות הנפגעים יושם, ככל, בהקמת ועדת אור ובאופן פעולתה. אולם, מרכבי החקירה הפליליים הנדרשים – מידיות, עצמאות, יסודות והגנה על העדים – היו נתונים בידי מה"ש, ולא יושמו על ידה. נציג, כי משטרת ישראל ומח"ש הן גופי החקירה מڪצועים, אשר הפגינו במקרים רבים יכולות החקירה מציאות, ולא יכול להיות כל ספק כי הסטנדרטים לחקירה אפקטיבית ידועים להם היטב. המדבר בסטנדרטים בסיסיים, המוכרים היטב לכל אנשי המקצוע בתחום החקירה והמשפט הפלילי

35 ראו פרק ד.1.ד. להלן.

36 מדור מבצעים, "תחקירים מבצעיים" 90.122.101 (1995).

37 הסיג לכל האמור מצוי בסיפה של סעיף 59, שהפיה: "...[...] אולם בעבירה שאינה פשע ראשי קצין משטרה בדורות פקד ומעלת להורות שלא לחקור אם היה סבור שאין בדבר עניין לצבור או אם הייתה רשות אחרת מוסמכת על פי דין לחקור בעבירה". למוטר לציין שהוראה זו אינה רלוונטית לאיורו אוקטובר 2000, שכן אין ספק כי המדבר ביחס לביצוע עבירות מסווג פשע.

U.N. Econ. & Soc. Council [ECOSOC], Report of the Special Rapporteur, Philip Alston, Extrajudicial, 38 summary or arbitrary executions, Addendum, UN Doc. E/CN.4/1988/22 (1988)

הם: Promptness, impartiality, thoroughness, protection, representation of the family of the victim, publication of the findings and an independent commission of inquiry.

בישראל, שאוטם ריכז ועיגן המשפט הבינלאומי. דוחק א' משומ שמהדובר בטנדרטים ידועים ומוכרים, התעלמות הייעץ המשפטי למשלחת מהימנותה של מ"ש לקיום חקירות העומדות בטנדרטים אלה, חמורה במיווח.

הגם המרכזי באופן שבו נגגה מ"ש ביחס למקרי הרג והפצעה מהיר הקטלני באוקטובר 2000, אינו נובע מהעדר מקצועיות אלא מניגוד העוניים שבו לקתה. ניגוד העוניים האמור החל עם הקמת מ"ש, במיוחד במשרד המשפטים שנעודה להוות גוף חקירה עצמאי שיחקור עבירות שבוצעו על ידי שוטרים. אולם, הוצאות המקצועית של מ"ש לא היה עצמאי מן המשטרה, והורכב מחוקרים שהם שוטרים ה"מושאלים" מהמשטרה למ"ש לתקופה קצרה.<sup>39</sup> מובן, כי החשתיות הארגונית למשטרה והזהדות עמה ממשיכות ללוות את החוקרים גם עם השאלתם למשרד המשפטים. יתר על כן, מדובר בחוקרים היודעים שהם אמרורים לחזר ולעבוד במשטרה עם סיום עבודתם במ"ש. יש להציג, כי השאלה חוקרים מהמשטרה למ"ש הייתה אמורה להיות הסדר זמני, שנועד ליצור צוות חוקרים מקצועיי ומנוסה בעת הקמתה של מ"ש, ואולם מה שאמור היה להוות הסדר זמני הפך לקבוע. מצב זה ספג ביקורת נוקבת ממבקר המדינה בשנת 2005.<sup>40</sup> ניגוד העוניים המוסדי שבו לקתה מ"ש קיבל ביטוי מובהק באוקטובר 2000 ובמיוחד בכל האמור בפרט הבולט בין מסקנות ועדת או"ר לבין מסקנות מ"ש והייעוץ המשפטי למשטרה אשר מחייב את ההבדל המהותי בין גוף חוקר עצמאי (ועדת או"ר) לגוף חוקר שאינו עצמאי ואינו בلتיה תלוי במושא החקירה (מ"ש, הפרקליטות והייעוץ המשפטי למשטרה).

אי יישום הטנדרטים המקצועיים ממחיש את אי עמידתן של רשות החקירה בחובתן רקוו. על פि הדוח המוחיד למניעת וחיקירת מקרי הרג שריוטיים של האו"ם:

"יש לקיים חקירה יסודית, מיידית וחסורת פניות של מקרי הרג שנעשו באופן לא חוקי, שריוטי או ללא משפט [...] מטרת החקירה תהא לקבוע את הסיבה, האופן והזמן של המות, האדם האחראי וכל דפוס או פרקטיקה שייתכן שגרמו למות. החקירה תכלול נתיחה הולמת של הגוף וכן איסור וניתוח של ראיות חפציות ותיעודיות ושל עדויות של עדים".<sup>41</sup>

בהמשך לדוח זה אומץ פרוטוקול מינסוטה,<sup>42</sup> אשר נועד להבהיר את העקרונות שנקבעו ואומצו על ידי העצרת הכלכלית ולבסוף מודל מקצועי לביצוע חקירה אפקטיבית. הפרוטוקול שבוחזר על עקרונות היסוד של החקירה: מקצועיות, יסודיות, מיידיות ועצמאות. הוא כולל הנחיות לדריך שבה יש לבצע חקירה של מקרה מות, ובפרט באשר לבדיקה הגוף ונתיחה לאחר המוות; חקירת זירת האירוע; וחקירת עדים.

**הចורך בנתיחה של גופה לצורך חקירה מעוגן גם בהנחיות פרקליטות המדינה בנושא "הגשת**

<sup>39</sup> לדין נרחב בנושא זה, ראו להלן את תות-הפרק שכותרתו: "ניגוד עוניים מובה במחלקה לחקירות שוטרים".

<sup>40</sup> מבקר המדינה, דוח שנתי 56 לשנת 2005, פרק ב לדוח (2005).

<sup>41</sup> U.N. Econ. & Soc. Council [ECOSOC], Principles on the Effective Prevention and Investigation of Extra-legal, Arbitrary and Summary Executions, Res. 1989/65, para. 9 (להלן: "הדוח").

"There shall be thorough, prompt and impartial investigation of all suspected cases of extra-legal, arbitrary and summary executions... the purpose of the investigation shall be to determine the cause, manner and time of death, the persons responsible, and any pattern or practice which may have brought about that death. It shall include an adequate autopsy, collection and analysis of physical and documentary evidence and statements from witnesses..."

<sup>42</sup> Minnesota Advocates for Human Rights, United Nations Manual on the Effective Prevention and Investigation of Extra-Legal, Arbitrary and Summary Executions, U.N. Doc. E/ST/CSDHA/12 (1991) (להלן: "פרוטוקול מינסוטה").

בקשה לחקירות סיבות מוות למטרת נתיחות גופה". ההנחיות קובעות כך: "ככל, יש לעמוד על כך כי במקרה שבו מתעורר חשד שהמוות נגרם במעשה עבירה, תחיקר סיבת המוות ואם הדבר נדרש – גם תנווחת הגוף, אלא אם כן קיימות סיבות יוצאות דופן המצדיקות הימנעות מכך [...]. ההחלטה בדבר הגשת בקשה לנתיחות גופה מן הרואוי שתתקבל לאחר שמצו כל פעולות החקירה בזירה, כדי שבפני בית המשפט תהיה תמונה מצב עדכנית ומוסלמת, עד כמה שניתן, שתשמש בסיס להחלטתו".<sup>43</sup>

גם אם נתיחה מלאה של הגוף אינה אפשרית (למשל, בשל התנגדות משפחת המנוח כפי שקרה כמה פעמים באירועי אוקטובר), פרוטוקול מינסוטה מדגיש את חשיבותה העלונה של בדיקה חיצונית של הגוף ומספר רב של פעולות חקירה חיוניות הקשורות לכך, שהן לעיתים קרובות החלק החשוב ביותר בנתיחה:

"The external examination, focusing on a search for external evidence of injury is, in most cases, the most important portion of the autopsy".<sup>44</sup>

פעולות החקירה שיש לבצע בגופה גם ללא נתיחה או בנוסך אליה הן רבות ומשמעותיות: צילום הגוף, צילום ספציפי של הפגיעה בגוף ובפרט פצעי ירי, תיעוד חיצוני על ידי רופא משפט של מצב הגוף ואופיו הפגיעות, בדיקת בגדי המנוח ושמירתם, ביצוע צילום רנטגן במקרה ירי לאיתור קליעים ושמירתם.

לעניין בדיקת זירת האירוע מדגיש הפרוטוקול את הצורך בצילום הזרה, ראיות חיציות המצוויות בה וצילומים הגוף במקומות המזוהים אליו נמצאת, איתור כתמי דם ודגימות של כל חומר אחר כגון וסיבים, תיעוד הנוכחים במקומות ותשאלות, ושאלת הוצאות הרפואית שיטיפל בגופה או פינה אחרת, תיעוד ראיות כגון סימני צמיגים וטביעות נעליים, כל נשק ותרמילים המצוים במקום, בדיקת שרידי ירי וטביעות אצבעות, מדידות וشرطוט הזרה, ואיסוף מסמכים רלוונטיים.<sup>45</sup>

ובכן, כי ככל יכולם להישנות בצורה הטובה ביותר, כאשר הם מבוצעים באופן מיידי ככל האפשר. חלק הזמן מאז התרחשות אירוע המוות גורם להיעלמות ראיות ולטשטוש זיכרונות של עדים ומגביל את יכולתן של רשות החקירה לנחל החקירה אפקטיבית אשר תביא ככל האפשר לגילוי האמת. החקירה אינה צריכה להסתמך על עובדות או ראיות שישופקו על ידי המתלוננים, שכן יכולת להשיג ראיות נתונה בידי רשות החקירה.<sup>46</sup> בית המשפט האירופי לזכויות אדם הדגיש את הצורך בחקירה מיידית ומהירה בעניין Tangiyeva<sup>47</sup>. באותה פרשה בוצעו פעולות חקירה בסיסיות, כארבע שנים לאחר אירועה. בית המשפט קבע כי אי המקצועיות מטילה ספק לגבי תום לבן של רשות החקירה:

"בית המשפט שב והבהיר שחינוי כי החקירה במקרה מוות הנתונים בחלוקת תהא מיידית. חלק הזמן מביא באופן בלתי נמנע לפגיעה בכמות ובאיכות של הראיות הזמיןות. המבחן של העדרمامץ מביא להטלת ספק בתום הלב של ממאי החקירה"

<sup>43</sup> "הגשת בקשה לחקירה סיבות מוות למטרת נתיחות גופה" הוחיקות פקלילט המדינה 13.2, סעיפים 4-6 להנחיות (2001).

<sup>44</sup> Minnesota, לעיל ה"ש 42, סעיף B2(g).

<sup>45</sup> שם, סעיף (a)-(m).

Gómez-Paquiayuri Brothers v. Peru, Judgment of July 8, 2004, para. 154.. ("[T]he State's defense cannot rest on the impossibility of the plaintiff to produce evidence that, in many cases, cannot be obtained without the cooperation of the State.")

וכן להתמכחות של החוויה הקשה של קרוביו המשפחה [...] העיכובים, שאין להם הסבר במקרה זה, מדגימים לא רק את הכשל של הרשות לפעול מיזמתן אלא

מהווים הפרה של חובתן לפעול באופן נמרץ, בחריצות ובמהירות כאשר המדבר בנסיבות כה חמורות".<sup>48</sup>

כפי שיבחר בדו"ח זה, עמדות היועץ המשפטי לממשלה מתעלמת מעקרונות המטילים חובה חוקור באופן מיידי, עצמאי ויסודי. היועץ המשפטי לממשלה מנסה להטיל את המחדל במימוש חובה זו על הקורבנות, אף שמדובר בחובה המוטלת על הרשות החוקרת, הן בהוראות המשפט הבינלאומי והן בהוראות המשפט הישראלי, לרבות בהנחיות פנימיות של פרקליט המדינה.

<sup>48</sup> שם, פס' 91 להחלתו. תרגום לא רשמי, ובלשון המקור:

"The Court reiterates that it is crucial in cases of deaths in contentious situations for the investigation to be prompt. The passage of time will inevitably erode the amount and quality of the evidence available and the appearance of a lack of diligence will cast doubt on the good faith of the investigative efforts, as well as drag out the ordeal for the members of the family... These delays, unexplained in this case, not only demonstrate the authorities' failure to act of their own motion but also constitute a breach of the obligation to exercise exemplary diligence and promptness in dealing with such a serious crime".

# פרק ב'

## הօפן שבו בבחן היועץ המשפטי לממשלה את הראיות

היועץ המשפטי לממשלה, יחד עם צוות הפרקליטים שמנינה לבחון את החלטת מה"ש לסגור את כל תיקי ההרג בニימוק שאין די ראיות והמצדיקות העמדה לדין ולו של שוטר אחד בגין, אימץ את ההחלטה מה"ש ואך חיזק אותה. ההחלטה עומדת בסתייה לעמדת ועדת או"ר, שמקביעותה בוגען לחילק ויכר מאירועי ההרג של אוקטובר 2000 עולה, כי קיימות ראיות מספיקות להעודה לדין של האחראים. חבר הוועדה, פרופ' שמעון שmir, התיחס לכך ואמר:

"החלטות מה"ש שלא הגיעו כתבי אישום מסתמכות בדרך כלל על המסקנה כי לא היו בידי ראיות מספיקות המבטייחות הפללה. ודאי שאיש אינו מצפה כי יוגש לבית המשפט תיקים חסרי כל סיכון, אולם אם כל תיק שיש לגביו ספק כלשהו יונגן, לא יהיה רשופטים עבודה בה. במקרה שלפנינו הצבעה ועדת או"ר על שוטרים שלגביהם היו ראיות לכואורה שהם היו אחראים לירוי בלתי מוצדק אשר גרם להריגה. אם ועדת שופטים בה שני שופטים מנוסים גרשא כן, קשה לומר שלאותם הקיימים לא היה כל סיכון בבית המשפט"<sup>49</sup>

בית המשפט העליון והТИיחס לביעיותו הרבה שבאי-העמדה לדין בעניין שנחקר על ידי ועדת חקירה ממלכתית, בפרשנות העמדתם לדין של ראש המערכת הבנקאית על אחריותם לוויסות מנויות שנחקרה על ידי ועדת החקירה הממלכתית בראשות השופט (בדימוס) משה ביסקי.

"אי-העמדה לדין בעקבות קיומה של ועדת חקירה פגעה של ממש באמון הציבור ברשותות השונות. אי-העמדה לדין עלולה ליוצר מסר סותר ומבבל בקרב הציבור: מחד גיסא עשוי הציבור להניח שאי-העמדה לדין - לאחר שהוקמה ועדת חקירה שבדקה את העניין אך לא ראתה להמליץ על כך - כמווה כהכרזה על חפותו של הנחקר ועל 'תומתת' של הפרשה כולה. מאידך גיסא עשוי הציבור להבין שדווקא נציגי החוק או אנשי ציבור שרכחו מחוסנים מפני הטענה 'לפתור' ול'פטור' (תרתית משמע) שעמדו של החשוב רם וחשוב, כך תגבר הנזיה 'לפתור' ו'לפטור' (תרתית משמע) את מעשיו באמצעות פתרון הפלא של ועדת חקירה ולהימנע מקיום משפט שיש בו כדי למצות את הדין עם הנאשם ולעשות צדק עם הציבור".<sup>50</sup>

-domה כי האספект של פגעה באמון הציבור לא הטריד יתר על המידה את מה"ש או את היועץ המשפטי לממשלה, חרף מסקנותיה החירופיות של ועדת או"ר אשר הצביע בחילק ניכר מהמקרים על אשימים ועל ראיות לכואורה המספיקות לצורך הגשת כתבי אישום.

<sup>49</sup> שמעון שmir, "שנתיים לפרטום דוח' ועדת או"ר", הערכות בישראל, עמ' 24-25 (2005) www.dayan.org/. kapjac/files/shamirHeb.pdf

<sup>50</sup> ע"מ 2910/94, יחת' מ' מדינת ישראל, פ"ד דן(2) (1996) 297, 221.

## ב.1. הראיות הדורשות להעמדה לדין

היווץ המשפטיא למשלה בוחן את הראיות לצורך הגשת כתבי אישום על פי רף גובה באופן בלתי סביר בהשוואה להז מהקובל במדיניות התביעה ובפסיקת בית המשפט העליון. בית המשפט העליון קבע, כי ראיות שעל פיה יש להגיש כתוב אישום הן ראיות המקיימות "אפשרות סבירה להרשעה". גם אם קנה מידה זה החוצר על ידי היווץ המשפטי למשלה בהקדמה להחלטת<sup>51</sup>, בפועל לא נעשה בו שימוש בבחינות המקרים הקונקרטיים, ובמקרים זאת דרש היווץ המשפטי לממשלת קיומן של **ראיות חד משמעיות ומושלמות** לצורך הגשת כתבי אישום נגד האחראים לרי הכספי, הצבת רף ראוי זו, הגובה באופן קיצוני מהרף המקובל, הייתה אחד הגומאים המרכזים שהביאו לסגירתו התקיקם.

לעומת זאת, היווץ המשפטי למשלה התייחס לחומר מודיעיני חסר כל ערך ראוי, שפעל לטובת השוטרים, כאשר "יאיה בעלת פוטנציאל מצהה".<sup>52</sup> ככלומר, בהקשר של חומרים אלה היווץ עשה שימוש ברף ראוי נמוך באופן משמעוני מהמצביע. אינדיקציה לרף ראוי חסר התקדים שבו השתמש היווץ המשפטי לממשלת נתן למצוא בקביעותיו באשר לכל אחד ממקרי הרגע. כך, למשל, בעניין מותו של **אחמד ג'בארין** נכתב בחווות הדעת:

אין בידינו דרך להוכיח **באופן חד משמעי, לנדרש בפליליים**, כי קליע הגומי שפגע במנוח, נורה על ידי אלבז.<sup>53</sup> (ההדגשות הוספו)

בדומה, בעניין אירוע הירי של גיא ריף, שבו נהרגו המנוחים **ואלייד אבו סאלח ועימאד גנאויים**, נכתב:

לאור גרסת כל המעורבים - הן המתפרעים על הגבעה, הן השוטרים שהיו בצדמת, הן האנשים ששבבו את ריף והן ריף עצמו, לא ניתן לקבוע **באופן חד משמעי במידה הנדרשת בפליליים**, את הקשר הסיבתי בין הירי מצד ריף לבין הפגיעה בהרוגים ובפצועים.<sup>54</sup> (ההדגשות הוספו)

בהמשך נכתב כי:

הסיטואציה העובדתית מצביעה על כך שלא ניתן לשולול **ברמת הוודאות הנדרשת במשפט פלילי**, את סבירות הטענה לפיה נתקימה לכל הפחות במקרה ריף".<sup>55</sup> (ההדגשות הוספו)  
בעניין הירי במנוח **איליד לואננה** קבע היווץ המשפטי לממשלת, כי אף על פי שהשוטרים לא העידו שהיו בסכנת חיים, אי אפשר לשולול זאת:

זרגרי טען בפני הוועדה, כי לא חש סכנה לחייו [...] מלבד זרגרי, יתר השוטרים המעורבים באירוע, לא התיחסו באופן ברור להיבט הסובייקטיבי [...] גם לפני גרסתו של קוסאי, ספק אם הייתה הצדקה לירי גלילוני גומי כלפי המנוח [...]. בנסיבות אלה, נראה כי אין מדובר במצב בו **מתקיים חשש ממשי לפגיעה בחמי האדם או כמה סכנה ממשית לגופם** ועל כן לכואורה לא קמה הצדקה לירי קליע גומי לעברו.

<sup>51</sup> ההחלטה היווץ המשפטי לממשלת, לעיל ה"ש 14, בעמ' 5, פס' 11 להחלטה.

<sup>52</sup> שם, בעמ' 311. מדובר בחומר מודיעיני שהגיע למשטרה, שעלה פיו המנוח מוחמד ח'מאיסי נפצע (MRI) בקטטה ולא מייר כחוות משטרה. יצוין כי ועדת אוර לא מצאה כי יש לייחס לכך משקל של ממש.

<sup>53</sup> חוות דעת היווץ המשפטי לממשלת, לעיל ה"ש 14, בעמ' 82, פס' 43.

<sup>54</sup> שם, בעמ' 192, פס' 181.

<sup>55</sup> שם, עמ' 200, ראש פרק ה'.

למרות האמור לעיל, הגיעו למסקנה, שלאור העדויות בדבר ידיו גולות ובקבוקי תבערה עבור השוטרים, בנוסף לידי אבנים, חלון באמצעות קלע, ופגיעה באחד מהשוטרים שנמצאו במקום, כאשר מצפיה בנסיבות עולה כי חלק מהאבנים הגיעו בסיכון לשוטרים, **לא ניתן יהיה לשלול באופן חד משמעי קיומה של סכנת מוחשית לפגיעה בגופם של השוטרים או למצער, קיומו של חשש ממשי לסכנה לפגיעה בחייהם.**<sup>56</sup> (ההדגשות והוסף)

בעניין הירי בبني הזוג **רמדאו**, נכתב בחומר הדעת של היועץ המשפטי לממשלה כה:

"אלא שבמשפט פלילי לא ניתן יהיה לשלול, שכן, עבור להגעת המרצדס [שהה נסעו בני הזוג], צייתו כל רכב אחרים להוראת השוטרים".<sup>57</sup>

ובהמשך נכתב:

"אלא שבמשפט פלילי, לא ניתן יהיה לשלול את הטענה כי כוחות הימ"מ אכן חששו גם מדירסה".<sup>58</sup>

דוגמא נוספת לגישתו המוטעית של היועץ המשפטי לממשלה עליה מהתייחסותו לאירועי כפר מנדא בכל הנוגע לשימוש בירי צלפים. אכן היועץ המשפטי לממשלה נוטל על עצמו את תפקיד בית המשפט, וקובע חד-משמעות כי:

"לטענו, אין בידינו ראיות כדי להוכיח **מעבר לטפק סביר**, כי הירי בוצע אף לעבר מתפרעים שידי אבנים שלא באמצעות קלע דוד [...]. בנסיבות אלה, אין בידינו די ראיות על מנת להוכיח, כי המתפרע שמצולם בנסיבות מידה אבנים שלא באמצעות קלע דוד, נפצע מירוי של צלפים, ואך אין בידינו ראיות להוכיח **מעבר לטפק סביר**, כי התרחש ירי של צלפים לעבר מתפרעים אחרים שידי אבנים שלא באמצעות קלע דוד".<sup>59</sup> (ההדגשות והוסף)

חוות הדעת של היועץ המשפטי לממשלה בחנה את הראיות על פי אמת מידה של ודאות ושל הוכחה חד-משמעות, כאלו זהה רמת הוכחה הנחוצה לצורך הגשת אישום פלילי, והרשעה בפליליים. אף על פי שבודאי יש לשאוף להוכיח חד-משמעות במשפט פלילי, המשפט הפלילי מודע למוגבלותו באפשרות לקבוע ממצאים באופן חד-משמעות. לכן, על מנת שהמשפט הפלילי יוכל להגשים את תפקודו החברתי בהבאת עבריינים לדין, התבססה אמת המידה של הרשעה "מעבר לטפק סביר" - ולא אמת מידה של הוכחה "חד-משמעות" או "ודאית". הרשעה מעבר לטפק סביר יכולה להיות הרשעה שעדין אין בה ספקות או אי בהירותם כלשהם, אולם לאלו אסור להגיע לדרגה של ספק שיש בו ממשות וסבירות. כך נכתב בעניין זה, למשל בפרשת **בן ארן**, מפי השופט בן:

"במשפט הפלילי מודרניים אנו על-ידי שיקולי הscal הישר וההיגון הבהיר, ובלי שדורשים אנו, לצורך הרשעה, הוכחה בודאות מוחלטת [...]: ראוי להזכיר בהקשר זה את ההגדירה של 'ודאות' מספקת לעניין המשפט הפלילי מפי המלמד Professor G.L. Williams Such' בספריו 'Criminal Law - The General Part' [...] 40 כדלקמן: 'Such'... a high degree of probability that common sense would pronounce it certain

56 שם, בעמ' 229-230, פס' 57-58.

57 שם, בעמ' 285, ביטוח ואש פרק ד'.

58 שם, בעמ' 287, בראש פרק ה'.

59 שם, בעמ' 353-352.

60 דנ' ב' 95/3391, בן ארן נ' מדינת ישראל, פ"ד נא(2) 381, 177 (1997).

**בפרשת קסטרו** התייחסה השופטת ארבל למידת ההוכחה הנדרשת להרשה בפלילים באומרה:

"עקרון יסוד הוא במשפטנו כי לא ישא אדם באחריות פלילית לעבירה אלא אם כן הוכחה אחראיתו לביצועה מעבר לספק סביר (סעיף 343כב(א) לחוק העונשין). מידת ההוכחה הנדרשת במשפט הפלילי אינה אפוא של證據 מוחלטת, אלא של שכנוע מעלה ספק סביר. ספק זה מתגבש כאשר 'הסתברות לחפות, העולה מן הראיות, היא ממשית וaina אף גדר אפשרות רוחקה תיאורית' [...] יפים לעניינו דברי השופטת א' פרוקצ'יה בע"מ 6295/05 וקנון נ' מדינת ישראל [...]: [...] על הספק הסביר להיות רציני, הגיוני ובועל אחזיה מעשית במצבות. לא כל השURA או אפשרות רוחקה ייקימו ספק שיש בו כדי להצדיק פטור מאחריות. נדרשת סבירות לקיומו של ספק, המשילכה על שימושות, רצינותו ומשקלו. ודוק, לא די בספק סתום' באשמת המערע, אלא יש צורך בספק ממשי, שהרי: 'בכל משפט פלילי, ניתן לעורר אצל שיתעורר ספק כזה, לא ותיאורתי, ואם בית-המשפט יזכה את העומד לדין בכל עת שיתעורר ספק כזה, לא יוכל הוא למלא את תפקידו בהענשות ערביינים ובהרתוותם' [...] אכן, יכול שייתוותרו סימני שאלה או 'חוירם ואיתויים' מסויימים לאחר עיבוד מכלול ראיות התביעה, ולעתים אין בידינו לשחרר למלא פרטיו את האירוע שבמוקד כתוב האישום. ועדין, אין שימושות של אלה וכי נוצר בהכרח ספק סביר באשמה. ספק סביר ספק ממשי הוא ולא די בהעלאת השערות או אפשרויות תיאוריות גרידא".<sup>61</sup>

מדובר בכלל בסיסי של המשפט הפלילי, שאין לנו ספק כי היוזץ המשפטי לממשלה מודע אליו היטב. למרות זאת, מהאמור בחומר הדעת ומהחללות הスペצייפיות ביחס לכל מקרה ומקרה, עולה תמונה שליפה מושכלות יסוד אלו לא יושמו בפועל בדו"ח היוזץ המשפטי לממשלה. בפועל, הוא בוחן את הריאות לפיפי הגבואה מהרגיל באופן שימושותי, מה שהוביל להחלטה שללא להעמיד לדין פלילי אף לא אחד מהשורטים האחרים לירוי הקטלני. אמרות אלו של היוזץ המשפטי לממשלה בחומר הדעת נוטעות בקורס את הרושם המוטעה, כי על התביעה היה להביא לבית המשפט ראיות ודאיות וכי אין לא הייתה אפשרות להעמיד לדין אך לא אחד מהמרקם.

יתור על כן, אמת המידה של הרשה "מעבר לספק סביר" היא אמת המידה להרשה או לזיכוי בתום ההליך הפלילי. ואולם, על מה"ש והיוזץ המשפטי לממשלה היה להחליט אם להעמיד לדין את השורטים החשובים בנסיבות בורי הקטלני. בעוד שעדיין ההחלטה הפסק את הדיון להחלטת אם האשמה הוכחה מעל לספק סביר, הרי שעל התביעה להחליט אם הריאות המצוית בדיה בסימנה של חקירה פלילתית מקומות "אפשרות סבירה להרשה", אפשרות שבתקיימה מועלות חובה על התביעה להציג כתוב אישום ולהעביר את בירור האמת מஸדי התביעה אל בית המשפט. החלטת התביעה שלא להעמיד לדין על פי רף וראיית גבואה זו של אפשרות סבירה להרשה מונעת את הליבורון המשפטי של שאלת אמתו של הנאשם בבית המשפט. אמת המידה להעמדה לדין, אם כן, פחותה מאמת המידה להרשה ואך לא אחת מלהינה אמת דורות חומר ראיות מושלים או ודאי. בהימצא ראיות מעלה לרמה מסוימת, מן הראיי הוא שההתביעה לא תותיר את הכרעה בדיה אלא תעביר את החלטה בדבר אשמת החשוד אל בית המשפט. כך עולה מקביעותיו ומהלכוותיו העקביות של בית המשפט העליון, ודוגמא לכך עולה במובהק:

**בפרשת שתיאורי:**

"כך או כך, לשם קביעה האם היה מקום להגשת כתוב האישום יש להתבונן בתמונה הכלולות העולה מחומר הראיות ובhimצאות גרעין של אמת במסכת הראיות (ראו והשו ע"מ 6643/05, מדינת ישראל נ' בלוני (לא פורסם, 3.7.07)). בקיומן של טירויות ותמיות בחומר הראיות אין כדי להשמע בהליכים את הבסיס מתחת לתשתית הראיות הראיות הנטענית המסייעת להגשת כתוב האישום (בש"ב 2181/94, מכאל נ' מדינת ישראל

(לא פורסם, 22.4.94)). הוא הדין ביחס לקיים של מחדלים בעבודות התביעה, שיבסו טענה כי 'לא היה מקום לאישום' רק כsharp;רוי כי בהידרמ היתה משתנה מסקנות המאשימה להעמיד את הנאשם לדין. בכך הוא כי הנסיבות שתירות, תהיות, אי דיווקים ונסיבות אחרות עשויה, כמו שאירע עוניינו, לעורר ספק סביר בדבר אשמתנו של הנאשם במיוחס לו בשלב המשפט, אך בכך אין כדי למד בהכרח על כך שלא היו בנסיבות ראיות לכואורה להאשנתו של המערער מלכתחילה. אכן, אין דין של הראות הגולמיות בשלב ההchalota על הגשת כתוב אישום, כדיין של ראיות לאחר שעברו את המstannt המשפטית ואת כור היותו של בשלב הדין. התובע נדרש בשלב הטרום משפטו להעיר סיכומים וסבירונים על בסיס החומר שלפניו בטרם זה עבר את משוכות החקירה הנגידית, הראות שכגד וشيخול הדעת השיפוטי. לצד זה יש לזכור, כי קביעות ומסקנות הנוגעות לחומר ראיות ונסמכות במובהק על הערכה עובדתית ומשפטית ומצצם טובן תיכון לגביין עדמות והערכות שונות (ענין נאסר, סעיף 8 לפסק הדין). בית המשפט המחזז מצא כי על אף שקיימות ראיות הקשורות את המערער לביצוע המעשים שיוחסו לו בכתב האישום ממנו זוכה, ראוי היה כי חקר האמת יתבצע בבית המשפט ולא בראשות התביעה.<sup>62</sup>

כמו כן הפסיקה קובעת שהעובדת שחשוד מוסר גרסה המכחישה את המעשים (כפי שעשו רבים מהשולרים המעורבים) אינה שוללת את הביס שמדובר לדין, אם אל מול גרסת החשוד ניצבות ראיות אחרות המבוססות את האשמה בזרה מספקת ואיתנה דיה של עצמה. ההchalota אם קיבל את גרסתו של הנאשם או שמא לאמצץ את הראיות המצביעות על אשמתו, היא מלכתחן של בית המשפט. כך נקבע בפרשת גוא

"מכאן, בעת גיבוש ההחלטה על הגשת כתוב האישום עמדו בפני התביעה גרסאות קוטביות ביחס לממשי העבירה הנטען - זו של המתלוון ואביו וזה של המערער ואחרים שמסרו עדות שאנו יוצאים בהם היו ונchein, חלקם עובר לאירוע הנטען בכתב האישום. במצב דברים זה, שאנו יצא דופן, כאשר קיימת גרסת המתלוון ולמולה גרסת הנאשם, ולעתים נתקמכת כל אחת מן הגרסאות בראיות נוספת, ההחלטה להגיש כתוב אישום בהתקבש על התשתיות ראיות זו הייתה סבירה. אושית, כי בית המשפט מצא אולם סתיות בגרסאותיהם של המתלוון ואביו ולא נתן בהם אמון, ולמולן נתן אמון בעדותם של המערער ודים אחרים, אולם דברים אלה יפים הם לשעה שלאחר שמייעת עדותם של אלה בבית המשפט ועמידתם בחקירה נגדית. אין הם יפים לעת שהוגש כתוב האישום. בשלג גיבוש ההחלטה האם להגיש כתוב אישום עדמה בפני התביעה תשתיות ראיות מספקות".<sup>63</sup>

אכן, בידי התביעה מסור שיקול דעת רחב בשאלת אם להעמיד לדין או לא, והדבר הכרוך בהכרעות עובדותיות, משפטיות וערכיות כאחד. אלא שבעניין אירוני אוקטובר, כפי שהראינו עד כה, מכלול הנסיבות הללו הובילו לטובות השוטרים החשודים ונגד גילוי האמת והעמדת האחראים לדין. יש להזכיר שוב, כי ועדת אוור קבעה לגבי כל מקרי ההרג כי הירי נעשה ללא צדוק חזקי. על כן קשה לראות שיקול דעת זה כסביר וניטראלי ולא כזה הנובע מהטיה ברורה לטובות כוחות המשטרה.

היבט נוסף של האופן בו בוחן היוזץ המשפטי לממשלה את הראיות אוטו יש לתת עליון את הדעת הינו סוג העברות לגבייהן קבע היוזץ כי אין די ראיות להעמדה לדין. כיצד, עברות שונות מקומות דרישות ראייתיות שונות. כsharp;רודים האם יש די ראיות לשם הגשת כתוב אישום יש לבחון זאת בהקשר של עבירה מסוימת, והיסוד הנפשי הנדרש באותה עבירה יכול להוות גורם בעל משמעות רבה בקביעה באם יש די ראיות לשם העמדה לדין. באם בחינת הראיות מראה שאין בכך כדי לקיים את הדרישה לגבי אותה עבירה יש לבחון האם הראיות מספיקות לשם העמדה לדין בגין עבירה הדורשת יסוד נפשי חממיר פחות.

62 ע"פ 07/5923, שתיאורי נ' מדינת ישראל, פסקה 17 לפסק דיןה של השופטת ארבל (טרם פורסם, 6.4.09).

63 ע"פ 04/5205, גואטה נ' מדינת ישראל, סוף פס' 8 לפסק דיןה של השופטת ארבל (טרם פורסם, 3.7.07).

כך לדוגמא, החוק הפלילי בישראל כולל שלוש עבירות שונות – רצח<sup>64</sup>, הריגה<sup>65</sup> וגרימת מוות ברשלנות<sup>66</sup> – שהיסוד הפלילי (Actus Reas) שלחן זהה: גריםמת מוות של אדם. לעומת זאת את היסוד הנפשי (Mens Rea) הנדרש בכל אחת מעבירות אלה הינו שונה: כוונה תחילת ברצח, פיזיות בהריגה ורשלנות בעבירה של גריםמת מוות ברשלנות.

לכן, גם אם סביר הייעץ שאנו רואים לוחכית את היסוד הנפשי הנדרש בעבירות רצח או בעבירת הריגה, הרי שהיה על הייעץ לבחון באמ' יש די ראיות לשם העמدة לדין בגין עבירה של גריםמת מוות ברשלנות, שהיסוד הנפשי שלה הינו בדרגה פחותה. בפועל לא כך נבחנו הראיות על ידי הייעץ, שהתעלם מכל מהאפשרות של העמدة לדין בגין עבירות שהיסוד הנפשי שלhn הוא של רשלנות.

בעיה קשה במיוחד בהקשר זה נוגעת לאופן בחינות הראיות בדבר השימוש בירוי צלפים כלפי מפגינים ובמיוחד השימוש בירוי המשולש, ירי של קליעים חיים שהתבצע בזמן נתון על ידי שלושה צלפים לפחות אותו אדם, ללא מתן אזהרה קדום לירוי.

יווצר, כי ועדת אור קבעה מפורשות שירוי הצלפים גרם לפגיעה בעשרה אנשים לפחות ולפחות למקורה מוות אחד, כי השימוש בירוי הצלפים היה בלתי מוצדק וכי השימוש בירוי המשולש היה בלתי מיידית:

”...לא היה זה מוצדק שיוותר מצלף אחד יורה בכל זורק אבניים, אפילו היו מוגעים למסקנה – בשונה مما שקבענו – שהיתה, מעיקרו של דבר, הצדקה לירוי צלפים כלפי זורק אבניים כאמור. ניצבת רון ידע על התרגולות כאמור. לפיכך היה עליון, אם לא למנוע כליל את הירוי כمبرור לעיל, לפחות לדאג שהירוי יהיה של צלף בודד אל כל זורק אבניים, ובכך להקטין את הפגיעה כתוצאה מן הירוי. מושא פעולה כך, גם זאת יש לזכור לחובטן”<sup>67</sup>.

עדות אור קבעה עוד שהוראות הפתיחה באש שניתנו לצלפים באומ' אלףם ובנצחת כללו ירי של מצלב של סכנת חיים ממשית<sup>68</sup>. קביעות אלה התבפסו, בין השאר, על עדויות הצלפים ומפקדים בהם נאמרו באופן חד ממשעי<sup>69</sup>. כך לדוגמא הבHIR המכונה ב', ג', מפקד הימ"מ בעת האירועים, בעדותו בפניו ועדת אור:

”יש מקרים מסוימים שהמפקדים בקרה מגדירים שגם של סכנת חיים, אש תיפתח באישור שלהם. עכשו, אין מצלב זהה באמת. כי אם יש סכנת חיים שהוא ברורה, ודאית, מיידית, מוחשית, אותה חייב לפעול כדי לסתכל אותה. אם יש לך זמן כדי [לפנות] למשוח ולהקל אישור, אז זו נראה לא סכנת חיים ברורה, מיידית, ומוחשית.”<sup>70</sup>

מח"ש לעומת זאת לא ראתה ראות אלה כמשמעות תשתיתית מספקת להגשת כתוב אישום כנגד הצלפים ואך לא נגד מי שהחליט להשתמש בצלפים, הונחה אותם והפעיל אותם, מפקד המחו"ז הצפוני של המשטרה דאז ניצב רון, והאת אף לא בעבירה מסוג רשלנות. הייעץ המשבטני לממשלה אימץ את עמדת מח"ש ואות מבליל להסביר מדוע אין בעדותו של מפקד הימ"מ בעת האירועים ושל עדים רבים נוספים כדי להוות תשתיתית ראייתית מספקת להגשת כתוב אישום כנגד ניצב רון.

64 עבירות רצח מוגדרת בסעיף 300(א) לחוק העונשין, תש"ז-1977, הקובלע: ”העשה אתת מלאה יאשם ברצח ודינו – מאסר עולם ונושן זה בלבד: (1) גורם בחזי, במעשה או בחדול אסור, למוות של אבוי, אוח, סבו או שבתו; (2) גורם בכוונה תחילת מוות של אדם; (3) גורם במודע למוות של אדם תוך ביצוע עבירה או תוך הכי-נות לביצועה או כדי להקל על ביצועה; (4) גורם למוות של אדם כ שנעבירה עבירה אחרת, כדי להבטיח עצמו, או למי שהשתתך ביצועו אותה עבירה, בריגה או הימלטות מעונש”.

65 עבירות הרינה מוגדרת בסעיף 298 לחוק העונשין, תש"ז-1977, הקובלע: ”הגורם במעשה או בחדול אסוריו למוות של אדם, יאשם בהריגה, ודינו – מאסר עשרים שנים”.

66 עבירות גריםמת מוות ברשלנות מוגדרת בסעיף 304 לחוק העונשין, תש"ז-1977, הקובלע: ”הגורם במעשה או בחדול אסורים למוות של אדם, יאשם בהריגה, ודינו – מאסר עשרים שנים”.

67 דוח ועדת אור, לעיל ה'ש, 3, בעמ' 481.

68 שם, בעמ' 484.

69 שם, בעמ' 485.

70 שם, בעמ' 481.

## ב.2. הערכה שגوية של ראיות נסיבותיות

היווץ המשפטי ביקש להוכיח את החלטתו שלא העמיד לדין מי מהশוטרים בגין הירוי הקטלני באוקטובר 2000, בכך שהראיות במרבית מקורי הרגו היו ראיות נסיבותיות. כמובן, לא היו בנמצא עדויות ישירות באשר לביצוע הירוי ולנסיבותו. העודה לדין והרשעה על סמך ראיות נסיבותיות הן סיטואציה מרכבת יותר, אך עם זאת אינה בלתי מחייבת או נדרה במיוחד. כתבי אישום המתבססים על ראיות נסיבותיות הם מעשה של יומ-יומ. לצורך הרשעה על פי ראיות נסיבותיות, קובעת הפסיכיקה כי המדווח בראיות שהמכלול שלחן צריך להצביע על מסקנה הגיונית אחת וחידה והיא אשמת הנאשם. אופן בחינת הראיות מבוסס על דיקט הראיות, כל אחת שלעצמה, בתחילת ובסוף מכון נבחנות הראיות כולם מככל. על המכול לבסס מסקנה סבירה יחידה בדבר אשמת הנאשם. כך, למשל, נקבע בפרשת ג'לבוש:

"בתהיליך הסקת המסוקנות מסווג זה יש לבחון האם מצירוף הראיות הנסיבותיות ייחידי. עולה המסקנה המפלילה את הנאשם בעבירה המיוחסת לו מעבר לכל ספק סביר. מסקנה זו משמעותה היא כי אין כל הפוטזה חולופית סבירה היכולה להסביר את הראיות והנסיבות העולות מהן באופן המתישב עם חפות הנאשם. הסקת המסוקנות הראיות נסיבותיות נעשית בשלושה שלבים: בשלב הראשון נבחנת כל ראייה ונסיבותית בפני עצמה כדי לקבוע אם ניתן להשתתף עליה מצא עובדתי; בשלב השני נבחנת מסכת הראיות כולה לצורך קביעתו האם היא מערבת לכאורה את הנאשם בביטוי העבירה; ובשלב השלישי מועבר הניטל אל הנאשם להסביר את הנסיבות המפלילות שהוכחו לכאורה. הסברו של הנאשם יכול לחלו מסקנה מרשעה אם הוא סביר, מתקיים על הדעת וממשי, וזאת בשונה מהסביר כושל, מפוקפק או בלתי אמין."<sup>71</sup>

**מח"ש והיווץ המשפטי לממשלה וכשלו באופן הערצת הראיות.** השיטה שבאה נבחנו הראיות בחמות דעת היוזץ המשפטי לממשלה הייתה הערכה של כל ראייה ונסיבותית בנפרד ושלילתה כבסיס עצמאי להוכחת האשמה. זאת בגיןוד לפסיקה הקובעת, כי יש לבחון אם כל ראייה כשלעצמה מבשת ממצאים עובדיים ולא אם היא כשלעצמה מוכיחת את האשמה. **האפשרויות להוכחת האשמה צריכה לעלות מבחן מכלול הראיות כולם. הלכה זו יושמה עוד בפרשת מזרחי על ידי השופט לנדי, באמצעות כי:**

"אל-נכון טענו הטענורים שכאשר בראיות נסיבותיות מדויבר, צירכות הראות להביא בדרך האלימינציה למסקנה האחת של אשמת הנאשם. **אבל אין זאת אומרת שכל ראייה נסיבית בפני עצמה חייבת להסביר את הנאשם.** כל ראייה בפני עצמה חייבת הוכחה מעלה לספק סביר, אך המסקנה הסופית יכולה להתקבל מתוך צירוף של כמה ראיות נסיבותיות אלה, שכן אחת מהן אינה מספקת בפני עצמה להרשעת הנאשם. כדי ליבורר אם מסקנת האשמה היא המסקנה מחובبات המציאות, מפועל בית-המשפט את מבחני היגיון וניסיון החימם הכללי, ולבסוף חיבר כל ספק סביר לפועל זכויות הנאשם. דברים אלה אינם חדשים. הם הסבירו בספריו הקליסי של ויליאמס על ראיות נסיבותיות וממנו הועברו אל הפסיקה שלנו, עוד מימי ע"פ [1]."<sup>72</sup>

כך לדוגמא יישם היוזץ המשפטי לממשלה את מידת המידה הנדרשת מכלול הראיות הנסיבותיות, על ראייה נסיבית אחת וחידה בעניין הירוי שגרם למותו של וליד ابو סאלח **ועימאד גנאים:**

71 ע"פ 1624/04, ג'לבוש נ' מדינת ישראל, פס' 7 לפסק דין של השופט מלצר (טרם פורסם, 14.5.09).

72 ע"פ 524/77 מזרחי נ' מדינת ישראל, פ"ד ל(ב) (2) (1978). קביעות אלו אומצו בהסכם בפסק הדין ומהנה בעניין העמדתו לדין של ראש הממשלה בפרשת בר-און. ראו בג"ץ 2534/97, יhab נ' פרקליטת המדינה, פ"ד נא(3) (1997).

"בצד זאת, גדי, ריף וצדוק מסרו כי ההתרבעות נפסקה באופן מתאומי לאחר הירי של ריף [...]. עם זאת, במשפט פלילי משקללה של ראייה זו מוגבל. סיום האירוע בפתרונות עשו לעתיד על כך שריף פגע במנוחים, אך זו דו-אי אינה המסקנה האפשרית היחידת המחייבת. זאת, עקב האפשרות שהריה ירי נסח לכיוון הנפגעים, במקביל לירי שביצעו ריף (ונושא לעין ווירח בפרק הבא). כמובן, על מנת להסביר מסקנה מעובדות מסוימות, יש לוודא כי מדובר במסקנה אחת ויחידה, שאפשר שתונבע מהן [...]. נראה כי גם לשיטת הוועדה, סיום האירוע יכול אמנם למד על פגיעה שביצע ריף באותה דהו – שהובילו לבריחת המונען, אך אין בכך כדי ללמד בהכרח על פגיעה שביצע ריף בשלושה או ארבעה אנשים בירי חיו. לפיכך, בכל מקרה, לא ניתן להוכיח על סמך ראייה נסיבתיות זו קשור סיבתי בין הירי שביצעו ריף לבין הפגיעה במנוחים [...]"<sup>73</sup> (ההדגשות הוספו)

כלומר, היוזץ המשפטי למשילה קבוע שלא ניתן להוכיח את פגיעת הירי של ריף במנוחים רק על סמך העובדה שאנו אפשר להסביר במסקנה יחידה מכך שההתרבעות התפזרה לאחר הירי. אולם, אין בירioso של דבר שאנו אפשר להסתמך על ראייה זו, בנוסף לראיות אחרות, הקימיות למצביע באשר למקורי הריג אלה, לרבות הדאות ריף בבצעו ריף חיו, עדויות הסמכיים אליו כי הירי כוון לגורו האנשים ולא לפרג הגור התחתון, הפגיעה במנוחים באותו זמן ובאותו מקום, אחד מהם בפלג הגור העליון, עדי ראייה שראו את הירי של ריף בזמן הפגעה במנוחים ואמרתו של ריף עצמה סמוך לאחר המקרה (לאזר קרייזלר), כי היה אירע קשה "וכנראה יש נפגעים או הרוגים".<sup>74</sup> אופן הבדיקה של היוזץ המשפטי למשילה הוא כאמור שגוי בעילול.

**בעניין הריגת *וליד אבו סאלח* ו*עימאד גנאאים*** קבוע עוד היוזץ המשפטי למשילה, כי אי אפשר, על סמך הראיות הפורניתיות כשלעצמה, להוכיח שהמנוחים נורו מירי חיו, תוך שהוא מתעלם מכך שככל העדים, לרבות ריף עצמו, מעדים על שימוש באש חיה:

"מן הראיות שננסקרו לעיל, נראה כי יש סוד סביר לחשד שני המנוחים נפגעו מירי קליע קובנציאוני, הינו אש חיה. עם זאת, לאור דברי פרופ' היס לפיהן 'הפגיעות מתישבות' עם קליע חיו 'סביר להניח' שהקליע הוא קובנציאוני, נראה כי אין בריאות הפורניתיות כשהן עצמן כדי לבסס את החשד בראיות מספיקות על פי אמת המידה הנדרשת במשפט פלילי".<sup>75</sup>

**בעניין הריגת המנוח ראמי גירה** העיד סעד אבו ריש, מפקד כוח המשטרת שהיה במקומם, כי השוטר מורשד ושוטר נסח בשם שבצינסקי שהיה איתנו אמרו כאשר חזרו מאזור תחנת הדלק שבו נורה המנוח, כי פגעו במשיחו. היוזץ המשפטי למשילה אינו מיחס משקל מלא אפילו לראייה מכרעת זאת:

"בנסיבות אלה, אמנים עדות אבו ריש מהויה ראייה נסיבתיות לכך שאכן מורה שפוגע במנוח. עם זאת, גרסאותיו השונות של מורה ועדותו בוועדה מוכרים במשקללה הלכוארי של ראייה זו הנשקלת יחד עם מכלול הראיות האחרות, כפי שייפורט בהמשך".<sup>76</sup>

**ובהמשך, בחומר הדעת נקבע כי:**

**"באשר לעדותו של אבו ריש, הרוי שכאמור מדובר בראיה נסיבתיות שנייה קשורת, כשלעצמה, את מורה חד משמעית לפגיעה במנוח".**<sup>77</sup>

73 חוות דעת היוזץ המשפטי למשילה, לעיל "ה' ש, 14, בעמ' 176-178.

74 עדותם של אוזי קרייזלר בפני מה"ש, מצוטטות שם, בעמ' 166.

75 שם, בעמ' 114, פס' .34.

76 שם, בעמ' 17, פס' .19.

77 שם, בעמ' 24, פס' .25.

עדות שלפיה החשוד הודה בפני אחר כי הוא ירה באדם שנפגע, היא בגדר הודיעית חז' של נאשם, היכולה לבסת, ביחיד עם ראיות מועטות נוספות, את אחוריותו להרג. כתבי אישום רבים מוגשים נגד חשודים כאשר הודיעית חז' כזאת מהוות את הראה המרכזית כנגדם. ואולם בעניין הרגעתו של ראמי גורה, היוזץ המשפטי לממשלה לא תיתיחס אל עדותו של פקד ابو ריש, שלפיה השוטר מושך הדעה בפניו כי הוא ירה במנוח<sup>78</sup>, אףלו כל ראייה נסיבית בעלת משקל מלא על פי שבמקרה זה קיימות ראיות נוספתות למכביר.

גם מרכז נושא בהערכת הראות הניסיוניות בחחות הדעת של היוזץ המשפטי לממשלה הוא התעלמותו מהמקום הפגעה בגין המנוחים, קריאה המציבעה על כך שהירוי לא כוון לפולג הגוף התיכון, בניגוד להוראות הפטיחה באש. ועדת אור הסתמכה, ובצדק, על מיקום הפגיעה בפלג הגוף העליון כעובה שיש בה כדי ללמד על ירי שלא כדין, ואילו היוזץ המשפטי למשילה התעלם מרכיב זה באופן עקבי לאורך כל חוות הדעת. המנוחים **עימאד גנאים** ו**YSISIM YIZBACH NORO MIRI KALIUCH CHI BARESHM**; המנוח **ראמז בושנהא נורה בראשו**, סוג התהומות ש אין ברור; המנוח **אסיל עסלה** נפצע, נורה מקליע חי, בצוואר; המנוח **וליד אבו סאלח נורה** בקליע חי בבטנו; המנוחים **עומר עכאיו ומוסלט אבו גראד נורה** בחזה מאש חיה; המנוחים **עלא נסאר ואיאד לואבנה** נורה בחזה בסוג תחומות שאין ברור, המנוחים **ראמי גורה ואחמד ג'בארין** נפכו מקליע מצופה בגומי בעיניהם.

אםנס בכל הקשור לכודרים מצופים בגומי קבועה ועדת אור, כי אי דיווקם אינו מאפשר לכונן כיוון מדויק. אולם, מרבית הפגיעה בהרגו אוקטובר היו מכודרים של אש חיה, אשר לגביהם בעיה זו אינה קיימת. מיקום הפגיעה הוא אם כן ראייה נסיבית היכולה ללמד שלעלצמה על כיוון הירוי לפולג הגוף התיכון, בניגוד להוראות. בכל המקרים הללו התעלם היוזץ המשפטי לממשלה ממשמעתו של מקום הפגיעה כראייה נסיבית בעלת עצמה רבה.

### **ב.3. מוגמתויות בהערכת עדויות וגבירותן**

חוות דעת היוזץ המשפטי לממשלה מגלה התבששות נרחבת על עדויות השוטרים. היא מתאפיינת בהתעלמות מקיים של סתיות ובעיות בגרסאות שנთנו שוטרים שהיו מעורבים באירועי ההרג וביחס שונה לעדויות שוטרים ולעדויות אזרחים ערבים, המעידין באופן שיטתי את עדויות השוטרים על פנו עדויות אזרחים ערבים. אנו מודעים לכך שבמיצר הטעיה והשיפוט קיימת נטייה ליחס אמינות יתר לעדויות שוטרים. זהה נטייה בעיתיות תמיד, אך הביעיות קיצונית במיוחד במקרים שבהם השוטרים הם החשודים. במקרים אלה קיים צורך מוגבר להבטיח שבחינת עדויותיהם של השוטרים תיעשה בפריזמה של עדויות חשובים, העשויים לרצות להרחיק עצם מעבירות או לצמצם את חלקם בעבירות, ולתת משקל נאות לגרסאות השונות שלהם ולשקרים בעדויותיהם.

בעניין הרגעתו של **וליד אבו סאלח ועימאד גנאים** ראה היוזץ המשפטי לממשלה את עדויות תושבי שכינון ככל כחשהות. בacr הן עומדות בניגוד לעדויות השוטרים, שהם כזכור החשודים בחקירת מה"ש:

"בנסיבות אלו, קיימת אפשרות סבירה שתושבי שכ' נין, גם אם דיקו בחלק מעדותם, ביקשו למזער את הסיכון בו היה נתון ריח, ואילו צדוק וגדי, אשר ייתכן כי ביקשו להימנע מליחס לריריך פגיאות שהתרחשו במורד הגבעה, מסרו אמת בכל הונגעו לרמת הסיכון בו היה שרוי במהלך האירוע, ולגביה הטוח הקצר שהיה בין בין הצעירים מהדוריים".<sup>79</sup>

**ביחס לשקרו של גיא ריף עצמו, שנחקר כחשוד בירוי, נוקט היוזץ המשפטי עמדה מהלה:**

"לא כל סתייה בדבריו חשוד היא בהכרח דבר שקר, ואך אם כן, הרי שאין מדובר בהכרח בשקר הנוגע לשאלת רלוונטיות לאשמה. لكن נושא, כי המذובר באירוע

78 שם, בעמ' 12-17.

79 שם, בעמ' 195, פס' 191.

מרעיש, סוער ומהיר, המקשה על זכירותו. כמו כן קיימת אפשרות שרייר שיקר באשר לאופן הירי, על מנת להסתיר את העובדה כי לא פעל על פי נוהלי המשטרה, המחייבים ירי באוויר קודם לקודם לירוי חி, מתוך תחושה כי פעולה תוך שיקול דעת לא ראוי, וכי"ב, ולא דוגמא מתוך ניסיון להסתיר מעורבות פליליית במתום של ההרגונים. גם העובדה, כי ריריך בחר שלא לספר לכתב העיתון על מלאו היקף האירוע, לא יכולה להכריע את הרכך לקריאת קביעת אשמתו בפליליים. הניסיון להסתיר את מעורבותו המלאה בפני התקשרות והציבור, הוא לא בלתי טבעי. ניסיון זה יכול אמן להעיד על רגשות אשם ועל מצפון לא נקי, אבל גם על הרצון לא להסתברך ולא לעורר שדים מרוצחים, ועל ניסיון שלא לחולל סערות מיותרות שיבוליו לשימונו על ידי גורמים עוניים לו".<sup>80</sup>

היווץ המשפטי לממשלה מלא רגשות והבנה, אם כן, לנסיבות שייכלו להביא את גיא ריריך לשקר, ואולם כלפי העדיםعرب אין הוא מגלה הבנה ורגשות דומות בנוגע להסבירים אפשריים לסתירות מינוריות שהתגלו בעדויות שננתנו מקצתם.

לモתר לצין, כי גיא ריריך היה בין הדמויות שבשלטו לשיליה בפניו ועדת אויר, אשר קבעה כי באופן עקיبي היה מגיע לזרות אירוע וגורם להסכמה ולונגעים. ריריך הוזהר על ידי הוועדה לא רק באשר לירוי הקטלני בולד אבו סאלח ועימאד גנאים, אלא גם ביחס לירוי שלא כדין בכפר מנדא, באירוע שבו נהרג ראמז בושנאק. חקירה פלילית נוספת התחנה נגד ריריך בחוש לריריך שלא כדין אל עבר תחנת המשטרה במשגב. ועדת אויר מצאה שיש ראות לכך שריריך ירה שלא כדין בשני המנוחים ואילו מח"ש, בגיןו מלא של היווץ המשפטי לממשלה, מצאה לנכון לסגור את התקיק.

במקרים רבים נמנעה מה"ש לחקור פעם נוספת שוטרים שהיו מעובדים באירועים והיווץ המשפטי לממשלה לא ביקר זאת אף לא הורה על השלמת החקירה באותו המקרים. בקשר לחקירת מותו של **אחמד ג'בארין** מתיחשת חווות הדעת של היווץ המשפטי לממשלה למדינות הכלילית בעניין חקירות נוספות של שוטרים:

"מעבר לכך, אנו סבורים כי חקירות שוטרים שגרסאותיהם כבר ידועות ונגבו על ידי ועדת אויר, אינה יכולהקדם את התקיק, שכן אין טעם בחקירה נוספת, כעבור זמן מה רב, של אושים שמסרו גרסה בפני הוועדה או אושם החומר, אך"כ עולה כי שיקר או לא עומתו בנקודה **משמעותית** שגבית עדות נוספת נספת בפניה יכולה לשפוך או ורקם החקירה".<sup>81</sup> (ההדגשה הוספה)

למעשה, החריג המצדיק, לטענת היווץ המשפטי לממשלה, חקירה נוספת של שוטרים שהעידו בפני ועדת החקירה, יותר על הניר בלבד. **למעשה,** שוטרים ובאים שבעודותם נמצאו סתריות או דברים הדורשים הבירה, לא נחקרו בשנית. **בעניין ירי הצלפים בנצרת,** מצין היווץ המשפטי לממשלה בהקשר לשאלת קיומה של שיחות טלפון שבה אישר سن"צ שמואל מרמלשטיין את השימוש בצלפים כדלהלן:

"מצוין כי רן לוי, קצין הסיור של תחנת נצרת, העיד בפני הוועדה, כי היה צמוד לסנ"צ מרמלשטיין באותו יום. רן לוי לא נחקר על ידי הוועדה האם היעד לשיחת צז בקשר. ברום, מעודותו של עד זה עולה בבירור כי הוא ידע על קיומו של הכוח המורכב רק בסוף היום, כאשר שמע מאחד מאנשי הכוח שהם ביצעו ירי לכיוון חשור מסויים".<sup>82</sup> **בחינת השאלות אם התקיימה שיחה כזו ואם سن"צ מרמלשטיין נתן אישור ליריכ' צלפים** אלא, היא סוגיה קritisית. אם נושא זה לא נחקר עד תום על ידי ועדת אויר, הרי שהיא הכרה בחוקור את רן לוי על מנת לבורר נקודה זו עד תוםה. **היה מקומ להשלים גם את חקירתו של**

80 שם, בעמ' 192, לקריאת סוף פס' 180.

81 שם, בעמ' 98-99, פס' 112. עדמה זהה מוצגת גם בעמ' 322, פס' 25.

82 שם, בעמ' 428, פס' 26.

**מרמלשטיין עצמו, בשאלת אם היה מחובר לרשות הקשר באותו יום, שאלה שלא נחקר לגביה.**<sup>83</sup> מה"ש נמנעה מלעשות כן והיוזץ המשפטי לממשלה נמנע מלבקחה בנקודה זו.

לעומת זאת, ביחס לעדים ערבים הפעילה מה"ש גישה הפוכה, שלפיה נחקרו בשנית גם עדים שנחקרו כבר על ידי ועדת אוρ ונמצאו אמינים, וחווות הדעת של היוזץ המשפטי לממשלה אימצאה גישה זו. כך, לדוגמה, בחקירה מותם של **וליד ابو סאלח ויעמאד גנאייס** סמוך לשח'ן, מה"ש מצאה לנכון לחזור שנית לאחרים ערבים רבים שמסרו עדויות בפני ועדת אוור, גם אם נמצאו אמינים לגמרי לדעת הוועדה ולא היו נושאים בעודותם שדרשו ליבון נסף, כמו העדים חאמדabo סאלח,علاה הייבי, חמזה ابو סאלח, אברהים סעד<sup>84</sup> ועלא גנאייס.<sup>85</sup> ועדת אוור מצאה, כי עדויותיהם של עלא הייבי וחאמדabo סאלח היו אמינים וניתן לבסת עליהן מצאים. בין היתר על סמך עדותו של עלא הייבי מיקודה הוועדה את החשד בירוי, מאחר שהייבי העיד כי השוטרים האחרים שהיו על הכביש "היינו עוסקים באנשיים שעל הכביש והשוטרים על הגבעה היו עוסקים באנשיים שעל הגבעה".<sup>86</sup> משום מה בחרה מה"ש לקיים חקירה נוספת של אוטם עדים, ובסיופה הגיעו למסקנה, המגובה על ידי היוזץ המשפטי לממשלה, כי עדותם אינה אמינה. למסקנה זאת אין כל בסיס ממשי.<sup>87</sup>

מהഫורסמות היא, שככל חקירה נוספת נofsת של עד או של נאשם עלולה ליצור סתיירות בגרסתו, אלא קשר לשאלת אם הוא דובר אמת או לא, שהרי עצם הצורך לחזור על תיאור אוירופים, שלעתים הם מוכבבים, יוצר שינוי בין גרסאות. על כן החלטה לא לחזור שוטרים פעם נוספת ולעומת זאת לחזור אזרחים פעם נוספת, אינה החלטה ניטרלית. החלטה כאמור מכוננת לאי-מציאות האשמה ומיניחה את חפותם או תמיונם של השוטרים, בעוד שמנגד יש הנחה בדבר מניפולטיביות של עדים ערבים, כפי שפורסם לעיל. הנחות אלו מצדוקות לאורכה וሎרבה של חוות דעת היוזץ המשפטי.

83 שם, בעמ' 431.

84 אברהים סעד זומן על ידי מה"ש, אך לא הגיע למסירת עדות.

85 להתייחסות לעדויות אלה, ראו חוות דעת היוזץ המשפטי לממשלה, לעיל ה"ש 14, בעמ' 116-131.

86 שם, בעמ' 121.

87 מה"ש והיוזץ המשפטי לממשלה מצאו שם מה בעיתיות בכך שהעדי אשף תרמיליים על הגבעה שבה נהרגו המוניים, אולם בבדיקה אלו לא התאמו לנשקיו של רייך ולא נמצאו סמוך למקום שבו עמד. אנו לא וראים בכך כל קושי, מאחר שהעדי העד כי התתרמיים נשאפו על ידי ארבעה-חמשה ימים לפני האירוע וכי היו בתרמיים ליום גם מימים נוספים. הוא גם אמר כי ייתכן שחבריהם אחרים הביאו לו תרמיים מהכביש, וכי חלק מהתרמיים שאסף לא נספרו לועודה מפני שנזרקו על ידי אמו. היוזץ המשפטי מצין כי ייתכן שהתרמיים שנזרקו נרו מכל נשק שאינם של רייך, ראו חוות הדעת היוזץ המשפטי לממשלה, לעיל ה"ש 14, בעמ' 190. היוזץ המשפטי לממשלה מתעלם מהאפשרות שייתכן גם שהם נורו מנשקיו של רייך. לעומת זאת ציון, שוב, כי אילו מה"ש הייתה נושא את עבودתנה כחוותיב, היא הייתה דואגת לאסור את התתרמיים מהיריה בהועדי סמוך ככל האפשר לאחר האירועים. כמו כן, מה"ש והיוזץ המשפטי לממשלה מוצאים סתיירות בוין לבני העדי השני שנמצא עלי ידי הוועדה, חאמדabo סאלח, בנקבות שבעינויו הן שלוות למכלול עדותם. היוזץ המשפטי לממשלה מצין משום מה, כביכול כפגיעה במחינות העדיםعربים, שהנוסח של התצהיר שעליו תומך די מעתם עדالة היא דומה. הדמיון מוסבר על נקללה בזאתו היחידה של גובה התצהירים הללו, ואינו קשור בהכרח למוחינות העדים עצם.



## פרק ג'

# ייחוס אחירות לקורבנות הירוי הקטלני בחומר הדעת של היועץ המשפטי לממשלה

היועץ המשפטי לממשלה בחר להרחיב בחומר הדעת אל מעבר לנטען בדו"ח מה"ש ביחס למוניהם המשוערים של הקורבנות, וכפועל יוצא ייחס להם אחירות מפורשת ומשתמעת לפגיעות בהם. מה"ש התרשלה, חיבלה בחקירה והטילה את האחריות לעדר החקירה על משפחות ההרוגים ועל המיעוט הערבי בישראל והנגנתו, ואילו היועץ המשפטי לממשלה הרחיק לכת עוד יותר והטיל את האחריות להרג על הקורבנות עצם.

יודגש, כי בחומר הדעתו של היועץ המשפטי לממשלה נקבעו מונחים מיוחדים, אף על פי שהמדובר בעדויות מפני השמורה, **שאינוobilat الكل בפלילי**. הדבר מזור במוחך, היוות שהיועץ המשפטי לממשלה הדגיש חזור והdagש בהחלתו שהריאות נבחנו באספקלריה של המשפט הפלילי. לא זו בלבד, אלא שמנועים אלו נבחנו לצורך הכרעה בשאלת האם השטרים היו בסכנה. נראה כי היועץ המשפטי לממשלה בחר לבבל בין מניעים משפטיים שהוא מיחס למונחים לבין מעשים, בעוד שהתייחסות **למנוני המנוחים** היא עצמאית ונפרדת מהשאלה האם **משיחם** היו סכונה לשוערים. אין לנוthon מנייע המנוחים כל מראה לגיטימית מבניות המשפט הפלילי. מטרתו הייחודית היא להציג את המנוחים באור שלילי ולתאר את השטרים היורים כמו שהיוו **למתקפה עונית של "שההידם"** קיצוניים שרצו, למעשה, למותות מות קדושים. היועץ המשפטי לממשלה מסתמך על דיווחים עיתונאיים מאוחרים, אשר אינם מהווים כלל ראייה קבילה, בדבר אמרות שהশמינו המנוחים עצם קודם למותם ולעתים זמן רב קודם לכן. אף לו היו הדיווחים בקטני עיתונות אלה מדויקים ומהימנים, לא ניתן היה למדוד מהם דבר על מידת הסכנה שנשקפה לשטרים בעת הירוי. יפים בהקשר זה דבריו השופט חשיין בפרשת **ג'ברוט**:

"נער היהתי גם זקנתי ולא ראייתי עתירה רואה הנתקנת בתצהיר שכל יכול ונסמן הוא אך על דברים שנכתבו בעיתון כדברים שהם אמרי אמת. כוונתי היא, כמובן, לנושאים שהם בידיעת הפרט, להבדלים מנושאים שהם מעניין הכלל וידיעתם היא נחלת הציבור. אכן, יכול עותר או מшиб לצרף עיתון לתצהירנו, לראה כי ביום פלוני נכתבו בעיתון פלוני דברים פלוניים. כך הוא בתביעה שעינינה לשון הרע, וכך מוכיח תובע כי הוציאו דיבתו רעה. ואולם לא שמעתי עד הנה כי מותר הוא לעותר לסימון בית-משפט על דברים שנכתבו בעיתון, ולהוסיף ולטעון כי דברי אמת הם אך באשר פורסמו, וגם לא ידעתו על כל חזקה (פרזומפציה), כי כך הוא".<sup>88</sup>

**והנה, בעניין המנוח אחמד ג'בארין** כותב היועץ המשפטי לממשלה:

"כאן המקום לצין, כי בניגוד לגרסאות תושבי אום אל-פחים, שנסקרו לעיל, לפיהן המנוח רצה להתרחק מההומות, **עליה מקטעי עיתונות** שפורסמו באותו עת, כי **קרובי משפחתו וחבריו של המנוח סיפרו**, כי שהותם במקומות לא הייתה תמיימה וכי המנוח, עבר ליום מותו, הביע רצון להיות שאחדיו. כך למשל עלתה מדברי חבריו, המובאים בספר זיכרון בערך אחמד פתחיה ח'ליפה: 'אחרי תפילה הצהרים בשבת,

88 בג"ץ 2148/94, גלברט נ' נשיא בית המשפט העליון, פ"ד מה(3) 596, 573 (1994).

1.10.2000, הוא רץ במהירות לעבר החילילים, כשהוא מידה בהם אבניים ואומר: בואו נמהר, גן עדן ממתין; ונערות גן עדן ממתינות [...] ניסיתי לשכנע אותם לנהוג במתינות. אבל כיצד האציג להפריד ביניהם בין גן העדן?""<sup>89</sup>

#### **תיאורים דומים שנכתבו בעיתונות לאחר מות המנוח מובאים בהרחבה על פni עמוד שלם נוסף בחוחות הדעת של היועץ המשפטי, ולבסוף מסכם היועץ כך:**

"אכן, יכולת להיטען הטעונה, כי הרצון להיות שהיד יוחס למנוח בדיעבד, לאחר מותו, על ידי קרוביו וחברים על מנת לאחדיר את שמו או משיקולו אחרים, ללא שהיא לכך בסיס עובדתי אמיתי. אלא שלמיטב ידיעתנו טענה כזו לא טעונה ובכל מקרה, יש בדברים האלה משום כרשות מסוים בטענה, לפיה לא נשל המנוח כל חלק בתפרעות, וטענה זו תוכל לשמש להגנתו של חדש פוטנציאלי בתייך".<sup>90</sup>

גם המנוחים וליד אביו סאלח ועימאד גנאיים, על פי היועץ המשפטי לממשלה, רצו "להפוך לשאהדים":

"נוסף, כי **קטעי עיתונות** שהגיעו לידינו, מצביעים על כך **שהחביר המנוחים ובנו משפחותיהם ציינו** כי היה ברצונם להפוך לשאהדים. כפי שצווון במקרים אחרים, המודובר בטענה שיש לה משקל מסוים לעניין הסכנה שנשכפה מהם, יוכל להסביר על שאלת צדוק הירוי".<sup>91</sup>

#### **בעניינו של ראמץ בושנאק** חוזרת על עצמה הטעונה:

"עם זאת, יעור בהקשר זה כי מחומר הראיות עולה, כי בפני הוועדה היו קיימות אינדיకציות לכך שהמנוח היה נחש למות 'שאהיד', כגון **כתבת מעיתון 'צאות אל חוק ואל חוריה'** [...] עוד נושא, כי **בידיונו קטעי עיתונות נוספים** הנוגעים למנוח, ובין היתר **צוטט שם אחיו מוצפף**, כאמור: 'שניות לפניי האירע - ציפה לרגע הפגישה עם אללה ולמות כשאהיד למען אלאקצא', הוא שאך להיות לשאהיד והשיג את מボקשו. בעודו זורק ابن לעבר אנשי המשטרה אשר ניסו להיכנס לכפר, ובעוודו מחייב וצוחק [...]'".<sup>92</sup>

עדויות השמורה המיחסות אמרות צער לאחי המנוח מראה גם במקרה זה ראייה מספקת מבchnיתו של היועץ המשפטי לממשלה. קיים אך מחלוקת קתנו בין טענה זו לטענה כי השוטרים הירומים ניהלו "תוכנית להגשת מושאלות", אף שברווח שלושת הירוה לא הייתה כל אפשרות לדעת על קיומן של אותן "מושאלות" בלבד בשל המנוח. גם במקרים נוספים עסק היועץ המשפטי לממשלה באופן אינטנסיבי בשאלת אם המנוחים היו מעורבים בזריקת אבניים, אף על פי שהשוטרים החשודים בירוי לא טענו כי נשכפה להם סכנה מהמנוחים.<sup>93</sup>

#### **בעניינו של המנוח ראמי גורה** נכתב בדו"ח היועץ המשפטי לממשלה:

"בניגוד לנטען, בחומר הראיות עדויות של מספר צעירים תושבי כפר ג'ת אשר נחקרו

89 חוות דעת היועץ המשפטי לממשלה, לעיל ה"ש 14, בעמ' 75, פס' .22.

90 שם, בעמ' 77, פס' .24.

91 שם, בעמ' 195, סוף פס' .191.

92 שם, בעמ' 320, פס' .16.

93 כך לגביו ראמי גורה, ראו שם, בעמ' 58; ואף לגביו איiad לואבנה, שם, בעמ' 210.

בتحقית עירון כבר במהלך חודש אוקטובר 2000, בחשד שלקחו חלק בהתקפרעות שהייתה בכפר ג'ת, ויידו אבניים לעבר השוטרים. **שניים מהם, ראמי סנדין ובילאל ג'ורה, אמרו בחקירהם, כי ראו את המנוח מידייה אבניים לעבר השוטרים.** יצוין כי גרסתו של סנדין בחקירהתו במשטרת עירון הייתה מתחפותה. עם זאת, משהחל לשתחרי פועלה עם המשטרה, ציוין שמות של מספר אנשים שלקחו חלק בהתקפרעות, בטروم נורה.אמין בחקירהם במח"ש חזרו עדים אלה מהדברים שאמרו בחקירהם בتحقית עירון. עם זאת, אין בחרזה זו כדי לגרוע משקלם הLEGAL של הדברים שנאמרו בחקירהם הראשונה, אשר חייבם להיות מובאים בחשבון בעת הערכות דיות הראיות במבט צופה פנוי הליך פלילי עתידי".<sup>94</sup>

בדומה, דבריו היועץ המשפטי לממשלה בעניין המנוח **אייד לואנה:**

"לדבריו, הגיע המנוח לסמטה כרבע שעה לפניו שנפגע ועמד בראש קבוצת מתפרעים שמנתה לפחות מעשרה איש. הצעירים זרקו לעבר השוטרים אבניים, גם באמצעות מקלע, אך האבניים לא הגיעו אליהם. העד מספר, בנוסח, כי היו שוטרים שנכנסו לשכונה המהראית ורדפו אחרי האנשים [...] העד סייף, כי המנוח ניסה לזרוק חזרה אל השוטרים רימונ ג' שהושלך לעבר המתפרעים ואז **'ירן בו'**".<sup>95</sup>

התמונה המצטירת כמפורט לעיל בוראה: העיסוק האינטנסיבי של היועץ המשפטי לממשלה בכוונות המנוחים ובמניעיהם, אשר התבסס על ראיות בלתי קבילות בעלייל, איינו משרת כל מטרה לגיטימית בבחינת ראיות לצורך אשםה פלילתית, ומיד יותר מכל על הכוונות והמניעים של היועץ המשפטי לממשלה וצורות הבדיקה.

94 שם, בעמ' 58, פס' .73

95 שם, בעמ' 210, פס' 14.



## פרק ד'

# העדר בבדיקה על המחדלים וכשי החקירה של מח"ש בחוות הדעת של היועץ המשפטי לממשלה

התמונה הקשה המצטירית בדבר אופן התפקיד של מח"ש בכל האמור בחקירה מקרי ההרג של אוקטובר 2000, כפי שתוארה בין היתר בדו"ח "הנאים", חיבת התייחסות בדו"ח היועץ המשפטי לממשלה, אולם לא כך היה. מייד לאחר הכרזה על הקמת צוות הבדיקה בעקבות פרסום החלטת מה"ש, הבHIR עדالة ליוועץ המשפטי לממשלה, כבר במכתבו מתאריך 29.9.05, כי:

"באותה עת, כמו במהלך דיוני ועדת אויל ואחר פרסום הדו"ח מטעמה, מחדלי מה"ש היו בוטים ומצמררים. כל בדיקה משפטית לדו"ח מה"ש חייבת להתייחס למחדלים אלה, שאם לא כן לא בדיקה ממשית ורכינית היא".<sup>96</sup>

למרות זאת, היועץ המשפטי לממשלה לא ראה לנכון לכתוב בחולתו ולו מילת ביקורת אחת על אופן הטיפול של מה"ש בתיקי אוקטובר 2000. החלטתו采纳ה לא עוררין את הסבריה הקלושים של מה"ש למחדליה, שכפי שנראה להלן הם חרוי כל בסיס, ואך ניסתה לחזק הסברים אלו. כך, בהקדמה לבחוות הדעת של היועץ בכתב, כי הכלים החבירתיים של בדיקת הזירה "נשללו מחוקרי מה"ש", מאחר שלא ניתן היה לשגר לזרת האירועים צוותי חקירה וצוותים מקצועיים; כי המשפחות ערכו את ההצלויות תוך שעوت ספורות מהairoו", בהתעלם מכך שמח"ש אפשרה זאת; וכן כי "במהלך האירועים ובנסיבות לאחריהם הייתה זו מה"ש בלבד שיזמה ומפעלה לחקירת האירועים", תיאור שאינו נכון בעליל.<sup>97</sup> כפי שיפורט להלן, חוות הדעת של היועץ המשפטי לממשלה יוצרת את הרושם כאילו מה"ש פתחה בחקירות מיד עם תחילת האירועים אך נתקלה בקשהים, בעוד שהעובדות מלמדות שמח"ש לא פתחה כלל בחקירות. בהתאם, היועץ לא מתח כל בחקירה על מחדל חמור זה של מה"ש. בדומה, מהעובדה שבחולק מהחוקרים צוות הבדיקה של היועץ המשפטי לממשלה מצא לנכון להורות למוח"ש שבסע השמלות חקירה, וזאת לאחר פרסום מסקנות מה"ש,<sup>98</sup> ניתן ללמידה גם צוות הבדיקה סבר שהחקירות לא מוצו. למרות זאת, היועץ המשפטי לא מצא לנכון ולו במקרה אחד לבקר את מה"ש על אי נקיות פעולות החקירה המתבקשות.

יש להזכיר, כי בחקירה קשה על מה"ש ועל אופן פעולתה בתיקי ההרג באוקטובר 2000 לא נשמעה רק מפי עדאה, אלא גם מפי גורמים נוספים וכן בדים. שניים מחברי ועדת אויל, השופט

<sup>96</sup> מכתב מעדאה, המרכז המשפטי לזכויות המיעוט העברי בישראל, להרצל שבירן, מנהל המחלקה לחקירה שוטרים, ומונחים מוז, היועץ המשפטי לממשלה, פס' 7 (29.9.2005) – <http://www.adalah.org/features/m> – .hashpressconf/adalah290905.pdf

<sup>97</sup> החלטת היועץ המשפטי לממשלה, לעיל ה"ש 14, בעמ' 7-6.

<sup>98</sup> ראו פירוט השמלות החקירה שנתקבשו, שם, בעמ' 5.

בדימוס תאודור אוֹר ופֿרוֹפְּ שְׁמַעַן שְׁמִיר, ביקרו בהזמנויות שונות את מה"ש בגלל אופן הטיפול שלא באירועי אוקטובר. בהרצאה שנשא באוניברסיטת תל אביב ב-1 בספטמבר 2004, חדשניים ספריים לאחר פרישתו ובטרם פרסום דו"ח מה"ש, אמר השופט בדימוס אוֹר את הדברים הבאים:

"ככל, המחלוקת לחקירות שוטרים לא גביה ראיות ביחס לאיורים שבhem נהרגו אזרחים, לא אספה ממצאים בשטח ולא ניסתה, סמוך להתרחשות האירועים, לאטר מי היו השוטרים המעורבים בהם [...] המלצהה של ועדת החקירה היה, שתתකיים חקירה של מה"ש בשורה של אירועים, כולל אירועים שבהם מצאו את מותם 13 אנשים [...] נוכח התוצאות הקשות של האירועים שנדרשה בהם חקירת מה"ש, וכן העובדה שהעדויות שגביו חוקרים מטעם הוועדה והוועדה עצמה היו גלויה כל העת בפני הכל, כולל בפני חוקרי מה"ש, וזאת כבר במהלך הוועדה, וכן העובדה שהלבה כבר שנה מאז ניתנו המלצות בדו"ח הוועדה, מצער הדבר שלא נעשה עד כה יותר במסגרת חקירת מה"ש".<sup>99</sup>

**חבר נסיך בוועדת אוֹר, פֿרוֹפְּ שְׁמַעַן שְׁמִיר, אמר בהרצאה שניתנה يوم לאחר פרסום דו"ח מה"ש:**

"יש אמת בדברי המסמך כי בפני החקירה הזאת עמדו מכשולים רבים, וכי שלוש שנים לאחר האירועים כבר היה קשה מאוד לרדת לחקירה האמת. אולם נשאלת השאלה מדוע לא החלה מה"ש לחקרו מיד לאחר האירועים, שעה שהמעורבים עדין היו במקום, זיכרונות של עדי הראייה היה רענן, עקבות המעשים טרם נמחו ובשנת ניתנת היה לאסוף ראיות רבות? [...] מתќבל הרושם שחלק ניכר מהמבוא של המסמך בא להסביר על טענה זו. אני חייב לומר כי לא מצאתי את התשובות של מה"ש משכנעות דיין. ראשית, המסמך אומר כי אי אפשר היה להכניס צוותי החקירה לשטח כי הדבר היה מסוכן מדי. טענה זו לא הייתה ראייה להישמע, וכל העיתונאים, אושי הביטחון והازוחים הרבים ששוטטו באופן חופשי באתר האירועים ודאי יראו אותה כمزווה נוספת. חוקרי מה"ש היו יכולים לפעול בחופשיות ניכרת, לפחות לאחר שspark וآلימות הראשונות מקץ ימים ספריים. שנית, המסמך מלין על חוסר שייחוך הפעולה של העברים המקומיים, וכן יש משקל לגורם הזה והוא אף צוין בדו"ח ועדת אוֹר. אולם היו לא מעט ערבים מקומיים שהיו נוכנים להheid, ומכל מקום היה כר נרחב מאד לחקר השוטרים, שהוא אולי חשוב עוד יותר. שלישיית, אומrette מה"ש, כי לא היה בסמכותה להתחילה בחקירה בטרם הוגשה תלונה. פורמלית זו אולי טעונה סבירה, אולם אין ספק שבמקרים חמורים, כמו מקרי ההרג באירועי אוקטובר, מה"ש הייתה רשאית לאסוף חומר ולבצע חקירות מוקדמות, ועובדת היא שבמקרים מסוימים היא אמונה ונגה כן".<sup>100</sup>

**פרופ' פִּילִיפְּ אַלְסְטוֹן, הדוח המוחד של האו"ם לעניין הריגות ללא משפט, קבע בדו"ח מטumo שהतפרסם בשנת 2006, כי היחס בין מסקנות ועדת החקירה לבין מסקנות מה"ש אינו סביר ואינו עומד בסטנדרטים הבינלאומיים:**

**"מסקנות ועדת החקירה, שלפיהן במקרים מסוימים השימוש בכוח הקטלני היה בלתי מצדך, שהתבססו על חקירה שנמשכה שלוש שנים ועל דו"ח של יותר מ-800 עמודים, נדחות כעת על ידי מה"ש בטענה שלא ניתן עוד לקבוע אם השימוש בכוח קטלני היה לא מידתי ואם כן מני נושא באחריות לשימוש בכוח"**

תאודור אוֹר, "שנה לדין וחbone של ועדת החקירה הממלכתית לחקר אירועי אוקטובר 2000", הערכות בישראל, עמ' 27-28 (2004) [www.tau.ac.il/dayancenter/commentary/TheodorOr.pdf](http://www.tau.ac.il/dayancenter/commentary/TheodorOr.pdf).

שנותים לפרסום דו"ח ועדת אוֹר, ליל ה"ש 49, בעמ' 24.

**קטלני. תוצאה זו ובמיוחד האופן שבו האינטראקציה בין ועדת החקירה ומח"ש יצרה אותה נראתה שאיתו עומדת בטנדורדים הבינלאומיים שבורטו לעיל<sup>101</sup>.**  
**ביקורת חvipה ומפורשת על האופן שבו חקרה מה"ש את אירועי ההרג באוקטובר 2000 הובאה בנייר העודה שפרסם המכון הישראלי לדמוקרטיה<sup>102</sup>, שם נקבע מפורשות כי "המחלט הייעץ המשפטי, המגובה את מה"ש את החלות הפרקליטות, אינה עומדת במבחן הביקורת".<sup>103</sup>**

## ד. 1. הדר החקירות בסמוך לאיירועי ההרג

### ד. 1. א. הצגת תמונה מטעה בדבר הפיתחה בחקירות

בניגוד לתמונה העולה מדו"ח הייעץ המשפטי לממשלה, מה"ש לא קיימה חקירה באך לא אחד מאירועי ההרג טרם הקמת ועדת אוור. אך על פי שמה"ש ביצעה פעולות חקירה ספורות ומעטות, ההחלטה שהתקבלה במח"ש הייתה שלא לקיים חקירות בסמוך לאיירועים אלא להמתין לקבלה "בסיס לפיתיחה בחקירה". כן הוחלט כי על משפחות ההרוגים או על גורמים מעוניינים אחרים לספק בסיס לחקירה.  
 התמונה המוצגת על ידי הייעץ המשפטי לממשלה בעניין חקירות מה"ש הינה תמונה מטעה, היוצרת את הרושם כאילו מה"ש פתחה בחקירות אך נתקלה בקשישים אובייקטיביים ולכן לא השלים אותן. החלטת הייעץ המשפטי לממשלה מתארת בפיתוחה את הדברים כך:

"בפרשה כאובה זו, נתקלה חקירת מה"ש, מתחילת הדרך, בקשישים אובייקטיביים רבים ומהותיים, אשר בגענו, בחלק מן האירועים, באפשרות לקיים חקירה אפקטיבית ולהגיע לחקר האמת. [...] כלים חקירתיים ראשונים במעלה לצורך בניית חקירה פלילית מקצועית [...] נשלו מחוקרי מה"ש נוכחות הנסיבות החרגות שנוצרו בנסיבות אירועי אוקטובר. [...] במהלך האירועים ובנסיבות של אחריהם הייתה זו מה"ש בלבד שיזמה ופעלה לחקר התאונות, תוך שהיא אינה זוכה לכמעט שום שיתוף פעולה מצד המגזר הערבי".<sup>104</sup>

**התיאור דלעיל אינו משחרר כלל את המציגות, כפי שמאשרות עדויותיהם של ראשי מה"ש בפני ועדת אוור. ראשי מה"ש מסרו במפורש בהודעות שמseo לאוסף החומר מטעם ועדת אוור כי ה劄תו שללא לקיים חקירות, לטענותם בשל הדר אפשרות לקיימן. גם בהחלטה על סגירת תיקי החקירה על ידי מה"ש לא נתען כי קיימו חקירות בעית האירועים או סמוך לאחר מכן. ראש מה"ש אז, מר עוז שנדר, סגןינו, ורדה שחם, וראש צוות צפון**

<sup>101</sup> U.N. Econ. & Soc. Council [ECOSOC], Report of the Special Rapporteur, Philip Alston, Extrajudicial, summary or arbitrary executions, Addendum, UN Doc. E/CN.4/2006/53/Add.1, p. 128 (27 March 2006). תרגום לא רשמי, ובלשון המתוקן.

"The conclusion of the commission of inquiry that in some instances the use of lethal force was not justified, based on three years of inquiry and a report of more than 800 pages, is now disavowed by the PDI on the ground that it is no longer possible to determine whether the use of lethal force was disproportionate and, if so, who is responsible for that disproportionate use of lethal force. and particularly the way in which the interplay of commission inquiry and PDI-This outcome investigation have produced it - would appear to fall short of the international standards referred to above".

<sup>102</sup> לינה שבה וליאת לבנון בהנחיית מרדכי קרמניצר, "חוות דעת בעניין החלטת הייעץ המשפטי אודות אירוע אוקטובר 2000" 20% מאמרא 20% ממורח 20% ארכווני 20% ליבון 20%pdf. (2008) <http://www.idi.org.il/BreakingNews/Documents>.

<sup>103</sup> שם, בעמ' 29.

<sup>104</sup> החלטת הייעץ המשפטי לממשלה, לעיל, ה"ש 14, בעמ' 6-7.

במח"ש, יוני דוטן, מסרו כי מח"ש לא פתחה כלל בחקירותמעט בשניים או בשלושה מקרים שבהם נפתחו תיקים, אולם גם בהם לא נעשה כל פעולות. כך אמר בעניין זה יוני דוטן:

"בתיקופת האירועים, כשהיילתי דיוח על פגוע, עידכני את הממוניים עלי. באופן מעשי, חוקרי, לא עשינו דבר. היתה החלטה של מנהל מח"ש, שההעדר אפשרות ויכולת של העובדים שלנו להגיע לזרה/או לנחל חוקירה שהיא לא ברורה ולא ידועה, מנהל מח"ש החליט עקרונית, שבשל מצב הלחימה שהיה באותו זמן באזורות השונות, לא ניתן לפעול כמפורט [...] זו החלטה עקרונית של מנהל מח"ש. זו לא יכולה להיות החלטה פרטנית בכל מקרה וمرة".<sup>105</sup>

**דברים דומים נאמרו מפי ורדה שחם:**

"החליטנו להימנע מחקירה ראשונית דחופה [...]. בוחנו 3 תיקי חוקירה ( אחמד ג'בארין [...] , מוחמד ג'בארין [...] , אסיל עסלה [...] ). לא ביצענו חוקירה בתיקים הללו. [...] לא התנהלה בפועל חוקירה".<sup>106</sup>

**גם עורך שנדרא, מנהל מח"ש אז, התיחס לנושא זה בעדותו לוועדת או"ר:**

"לשאלה אם ביצענו חוקירה ממשית באוטם תיקים שהיו הרוגים, בזמן האירועים עצמן, לחשוב על חוקירה בזמן אמת היה אוטופי ולא מעשי. הדבר היחיד הנitin היה לעשות היה לשמור את החומר כדי שנוכל לעשות בו שימוש בשוק המהומות, שתתבהר התמונה".<sup>107</sup>

בהתאם, דו"ח מח"ש מצין כי מח"ש ביצעה "פעולות הכנה להראת פתיחה בחקירה". בפרוטוקול דין שהתקיים בלשכת היועץ המשפטי לממשלה בתאריך 10.10.2000 הציג מה"ש את הקשיים "nocca חוסר בקיומן של ראיות מינימליות המאפשרות חוקירה, וחוסר שיתוף פעולה של משפחות ההרוגים והפצועים". בעקבותיו דין יצא פניה אל הציבור למסור תלונות בדבר התנהלות בלתי חוקית של שוטרים. גם בהודעה זו נכתב כי מה"ש מתנהל "איסור חומר", להבדיל מחקירה.

מה"ש תלהה את אי קיומם החקירות בחוסר אפשרות לעשות כן, והיועץ המשפטי לממשלה קיבל טענות אלו. לטענת מה"ש, לא הוגשו תלונות בגין מקרי הרג, לא ברור היה שהמדובר בירוי של שוטרים והוא קשיים אובייקטיביים שמנעו את ביצוע החקירה. נראה להלן, כי לטענות אלו אין כל בסיס. אולם יש להזכיר, כי ניכר בבירור שמה"ש לא עשתה כל ניסיון וציני לבדוק את האפשרות לחקור. ההחלטה התקבלה בלי בדיקה כלשהי של האפשרות לבצע חקירות לא באופן כללי ולא באופן פרטני מתוך התיחסות לכל מקרה וקרה – ובela שנעשה כל ניסיון לפתח בחקירה ولو באחד מהמקרים. כך אמר בפירוש עורך שנדרא: "אני סברתי ואני עדין סבור, שמלבד היכולת שלי להודיע לדובר שמתנהלת חוקירה ולקבל תקשורת טוביה, מבחינה מקצועית וענינית, לא היה לי מה לעשות".<sup>108</sup>

**אוסף החומר מטעם ועדת או"ר הקשו על אושם מה"ש בשאלות בוגע לפעולות חוקירה**

105 הودעת יוני דוטן בפני ועדת החקירה הממלכתית לבירור התנשויות בין כוחות הביטחון לבין אזרחים ישראלים, מוצג מ/1105, בעמ' 3 (5.7.2001) (להלן: "הודעת יוני דוטן").

106 הודעת ורדה שחם בפני ועדת החקירה הממלכתית לבירור התנשויות בין כוחות הביטחון לבין אזרחים ישראלים, מוצג מ/1104, בעמ' 4,2 (15.8.2001) (להלן: "הודעת ורדה שחם").

107 הודעת עורך שנדרא בפני ועדת החקירה הממלכתית לבירור התנשויות בין כוחות הביטחון לבין אזרחים ישראלים, מוצג מ/1103, בעמ' 2 (15.8.2001) (להלן: "הודעת עורך שנדרא").

ובדיוקות שהיו יכולות להיערך, ואולם התשובה נותרה אחידה, בנוסח "לא עשינו דבר" ו"היה ברור" שלא ניתן לעשות דבר. כך, למשל, עולה מהודעתו של שנדר לפני אוסף החומר:

"**היה ברור מלבת הילה, שאין לנו זירה** [...] לשאלת אם לא מתפרקדו של חוקר לגשת ולהחש את העדים, אני עונה שדיברתי עם חן ג'בארין מעдалה והוא אמר לי שהם עוברים מכפר לכפר ואוסףים ראיות [...] יש לזכור שלא ידענו דבר לגבי הזירה בה התרחש מקרה המוות [...] ביקשנו את החומר המשטרתי והוא לא הגיע אלינו. הגיע חומר דל מאד [...] לגבי האפשרות של בדיקה חיצונית של גופות שלא נתקבלה לגבי הסכמה לנתייחא, אין זכר שעלה אפשרות **כזאת של לקחת הגופות מבתי החולים לבדיקה כזו**".<sup>109</sup>

גם ורדה שחם, הממונה על חקירת שוטרים במח"ש אז, מציגה בהודעתה בפני אוסף החומר אמרות דומות:

"**היה ברור שלא ניתן להגיע לזרה ושלא ניתן להипיא את המצב** [...] לשאלת מדוע לא לחקור את השוטרים, אני שואלת אותך: את כל השוטרים? אם את משיבה לי שאפשר להתחיל מהמפקדים אני משיבה שזו חקירה בלילית וצריך איינדיקציה שבוצעה עבירה פלילית [...] לשאלת לא הלאנו לחפש את העדים אלא חיכינו שהם יגיבו אלינו אני משיבה, שלא היו לנו שמות של עדים [...] אם את אומרת לי שניתן לשאול זאת גם את השוטרים, אני עניתי כבר שהיו **כוחות רבים** [...] והסבירי שנגען להזות הירוה שפגע ברגע הוא נמון מאד".<sup>110</sup>

דוגמה נוספת עולה מדבריו של יוני דותן, בפני אוסף החומר של ועדת אור:

"**לשאלה אם עשינו מאיץ חקירות** להזות מי היו השוטרים שפלו בכל אחת מהಗזירות בהן נפגעו אנשים, אני שב ואומר שהיתה החלטה עקרונית של ראש מח"ש שבשל הסיטואציה עליה הצבעת, והסכמה המשמשת לעובדים, לא נהגים כפי שאחננו נהגים באירועים מסווג זה. לשאלת אם פנינו וביקשנו תומך המשטרה שיגידו לנו מי הכוח שפעל בכל מקום, אני אומר שפנינו למשטרה שתדאג להעיר אותנו את כל החומר המשטרתי מאותו אירוע [...] לשאלה אם ניסינו לבדוק אם אפשר לצאת לזרות אני אומר שלא [...] אני מאשר שלא נתקנו כל פעולה יזומה לבירור העניין, כפי שעולה מהתיקים [...] לשאלת אם דרשנו באיזה מקרה קיבל את הבגדים של המנוחים, או תפսנו אותם, אני משיב שלא תפסנו. לשאלה אם שקלנו לתפוס, אני משיב שלא. לא מצאתי **שזה רלוונטי או שזה נחוץ** באותו שלב [...] לשאלה אם ב厰ר סיירוב לנתייחא שקלנו לבצע **בדיקה חיצונית**, אני אומר שלא".<sup>111</sup>

לא מדובר, אם כן, בניסיונות חקירה שנתקלו בקשיים, אלא בחוסר מעש ונפשע, בהחלטה מודעת ומכוונת שלא לבצע חקירות או פועלות חקירה.

109 ש, בעמ' 4-1.

110 הودעת ורדה שחם, לעיל ה"ש 106, בעמ' 4-1.

111 הודעת יוני דותן, לעיל ה"ש 105, בעמ' 3-6.

## ד.1.ב. התלויות פתיחה בחקירה בדרישה להגשת תלונות

היווץ המשפטי לממשלה לא מתח בחקירה בחוות דעתנו על טענת מה"ש, שלפיה לא פתחה בחקירה ממשום שלא הוגש לה תלונות<sup>112</sup>, אף שלטענה זו של מה"ש אין כל בסיס משפטי והוא חסרת כל יסוד גם במישור העובדתי. במישור המשפטי, כפי שהוסבר בהרחבה לעיל<sup>113</sup>, החובה של מה"ש לפתח בחקירה, בהיותה הגורם המוסמך בחוק להחליר את המשטרה בחקירה מקרים שבהם קיימים חשד לביצוע עבירות על ידי שוטרים, אינה מותנית כלל בקיומן של תלונות פורמליות, כפי שחוות המשטרה לחזור עבירות אינה מותנית בקיום תלונות.

**במישור העובדתי**, כפי שעולה בבירור מהחומר שהיה בפני היווץ המשפטי לממשלה וצوات הבדיקה שהקים, הוגשו תלונות על כל המקרים, בין כלויות ובין פרטניות, ואילו מה"ש היא שהקשתה עלامتץ הבירור של מקרי ההרג והتلונות. להלן נפרט בסדר כרונולוגי תלונות מתועדות שהוגשו בכתב בלבד, המkipות את כל מקרי ההרג:

- א. עם קרות מקרי ההרג הראשונים, בתאריכים 1.10.2000-1, 2.10.2000, הסכימו משפחות ההרוגים אחמד ומוחמד ג'בארין, ראמי גרה ומוסלח אבו ג'ראד לנתיחת גופות בנייהן. הסכם להוציאו לפועלות חקירה ונוספות בעקבות ביצוע הנטיחות. למרות זאת לא בוצעו כל פעולות חקירה ונוספות בעקבות ביצוע הנטיחות.
- ב. ע"ד תאופיק ג'בארין הגיע בתאריך 2.10.2000 תלונה למחלקה לחקרות שוטרים בעניין מותו של המנוח מוחמד ג'בארין.
- ג. מרכז עדالة פנה ליועץ המשפטי לממשלה, אליקים רובינשטיין, בתאריך 18.10.2000 ובקיש "להורות על חקירת הריגתם של 13 אזרחים פלסטינים מרוי המשטרה/או אזרחים יהודים, במהלך הפגנות המכאה האחרוןות, ולהעמיד את האחראים לדין פלילי".
- ד. ע"ד ריאד אניס הגיע למנהל המחלקה לחקרות שוטרים, ע"ד ערן שנדר, בתאריך 22.10.2000, תלונה בגין רצח המנוח אחמד ג'בארין.
- ה. ע"ד תאופיק ג'בארין פנה בשנית בתאריך 22.10.2000 למר יוני דותן, מה"ש חיפה, בעניין "רצח שבוצע ע"י משטרת ישראל, מוחמד ג'בארין ז", רצח מיום 1.10.2000, אום אל-פחם".
- ו. מרכז עדالة הגיע למנהל המחלקה לחקרות שוטרים, ע"ד ערן שנדר, בתאריך 1.11.2000 "תלונה נגד המשטרה בדבר אי חקירות נסיבות מותו של המנוח יזbeck מנצרת".
- ז. עדالة פנה שוב ליועץ המשפטי לממשלה, אליקים רובינשטיין, וכן למנהל המחלקה לחקרות שוטרים, ע"ד ערן שנדר, בתאריך 5.11.2000 ובקיש "חקירת שוטרים ומפקדים המעורבים בירי על מפגינים, אזרחים ערבים פלסטינים".
- ח. עדالة פנה גם לשער המשפטים, ד"ר יוסי בילין, בתאריך 9.11.2000 ובקיש "חקירת שוטרים ומפקדים המעורבים בירי על מפגינים, אזרחים ערבים פלסטינים".
- ט. עדالة פנה פעם נוספת למנהל המחלקה לחקרות שוטרים, ע"ד ערן שנדר, בתאריך 28.11.2000 ובקיש לחזור את נסיבות מותו של יזbeck וכן "חקירת שוטרים ומפקדים המעורבים בירי על מפגינים, אזרחים ערבים פלסטינים", כמפורט מיום 5.11.2000 לעיל.
- י. עדالة פנה למנהל המחלקה לחקרות שוטרים, ע"ד ערן שנדר, בתאריך 1.2.2001, ובקיש לקבל מידע על אירוע אוクトובר אם נפתחה חקירה או הסתיימה חקירה בעניין הריגתם של שלושה עשר האזרחים העربים.
- יא. עדالة פנה ליועץ המשפטי לממשלה, אליקים רובינשטיין, בתאריך 7.5.2001 ובקיש לחזור את מותם של 13 הרוגי אוקטובר, בעקבות ההודעות בתקורת שלפיה עמדות מה"ש הינה שלא לפתח בחקירה אלא אם מוגשת תלונה רשמית, המייחסת את העבירה לשוטר ספציפי.

112 דוח מה"ש, לעיל ה"ש 10, בעמ' 3.

113 ראו פרק א.2. לעיל.

הימנעות מה"ש מילפטוח בחקירה למורות קיומן של תלונות וראיות, עליה בבירור מטיפולה בכל המקרים, ובולטות במיוחד בהתייחסות למקורה המוות של מוחמד ג'בארין, שנהרג באוטם אל-פחים ב-2000.

גופתו של המנוח **מוחמד ג'בארין** נותחה בתאריך 2.2.10, לאחר שאביו מסר שתי הודעות שבhaven הביע הסכמתה לנותחה על מנת לברר את סיבת המוות.<sup>114</sup> בתאריך 22.10.2000 שיגר עו"ד תאופיק ג'בארין, בא כוחה של משפחחת המנוח, לחוקר מה"ש יוני דותן מכתב בעקבות פרסומים בעיתונות כי מה"ש אינה חוקרת בשל העובדה שלא הוגש תלונות נגד מבצעי ההרג. במכתבו מגיש עו"ד ג'בארין תלונה בשם משפחנת המנוח, על מנת להסיר כל ספק בדבר קיומה של תלונה, לאחר שהוא כותב כי כבר דבר עם דותן בטלפון ושלח שני מכתבים בעניין קודם לכך. בתאריך 14.11.2000 (שלושה שבועות מאוחר יותר!) כתבה ורדה שחם לעו"ד ג'בארין, כי התלונה נעדרת כל פרטים קונקרטיים, הדורשים "על מנת שנוכל לשקלל את המשך טיפולנו בתלונה".

חקירה אחת שהתבצעה בסמוך לאירועים, בעניינה של **מרלאן רמדאן** שנמצאה מרי שוטרים בנצרת, מהוות דוגמא למה שאפשר היה לעשות אילו החליטו במ"ש לחזור את האירועים. עדויותיהם של **מרלאן רמדאן** ושל בעלה, **עאמור רמדאן**, נגבו ככל הנראה עוד לפני שהגיעו תלונה רשמית למ"ש. כעולה מהחומר המצו依 בידינו, **עאמור רמדאן** הגיש תלונה למחלקה לחקירות שוטרים בתאריך 11.10.2000, וב恬ת התלונה אושרה על ידי מה"ש ב-2000.12.10.<sup>115</sup> **מרלאן רמדאן**, אשר נחקרה כבר ב-11.10.2000 על ידי יוני דותן, אמרה בהודעתה כי "עד עכשיו לא דיווחנו על מה שקרה לנו לאף גורם". ככל הנראה החקירה, שבמקרה זה הייתה ביחסת למ"ש, היא שגרמה לבני הזוג רמדאן להגיש תלונה רשמית למ"ש, כפי שיכל והיה קורה גם במקרים אחרים אילו מ"ש הייתה פותחת בחקירה כפיה מאחרית לשלות. מכל מקום, כאשר מ"ש מצאה לנכון לפתח בחקירה, היא עשתה כן גם ללא הגשת תלונה רשמית וזכתה לשיתוף פעולה. כפי שעולה בבירור מעבודות אלו, תלונות הוגשו לגבי כל המקרים, ואילו מ"ש היא זו שמנעה מlesther פעולה עם משפחות ההרוגים בחקירת מותם.

#### **ד.1.ג. הימנעות מחקירה למורות חד בoro לעבירות שבוצעו בידי שוטרים**

לפענת מה"ש, אחת מהסיבות לאי החקירה הייתה כי לא ברור היה שמדובר בירי של שוטרים, ולכן החקירה הינה בסמכות למ"ש.טענה זו לא הייתה כל יסוד. מה"ש לא ביצעה החקירה אף שדעה על אירועי ההרג וכי האזרחים שנרגנו נרו על ידי כוחות המשטרה, שפирו את ההפגנות באמצעות ירי של כדורים חים וכדורים מצופים בגומי. מכאן, שהמדובר בעבירות לכואורה שעל החקירה היא מופקדת. ואולם היעץ המשפטי לממשלה התעלם לחלוון גם מכן.

אין לנו ספק, כי מה"ש ידעה שההרוגים נפכו מרי קטלני של שוטרים, היוות שהמשטרה עצמה דיווחה על כך למ"ש.<sup>116</sup> ככלומר, אנשי המשטרה עצם סברו כי מקרי ההרג חייבו פניה למ"ש ופותיחה בחקירה, ודיווחו למ"ש על מקרי ההרג. ראשיו מה"ש מאשרים בהודעתיהם, כי קיבלו דיווח מסודר מהמשטרה על כל מקרי ההרג.<sup>117</sup> למורת זאת, כפי שעולה מעדותם של מפל"ל המשטרה אז, יהודה וילק, בפני ועדת אור, במח"ש סברו (לפחות בוגוע למקרי ההרג בנצרת ב-2000.8.10) כי אין בידם הוכחה לכך שהירי שגרם את מותם של **ויסאם זיבכ' ועומר עכאוי** בוצע בידי שוטרים.

כמעט מיותר לציין, שההנחה שלפיה ההרוגים נפכו מרי של שוטרים הייתה האפשרות

114 ראו פרק 1.3.ב להלן.

115 מכתבם של תמר שלום מה"ש, מתאריך 12.10.2000, בתיק מה"ש 4894/2000.

116 כפי שעולה מהערכת מצב שהתקיימה במשטרה בתאריך 4.10.2000. בעמוד 2 נכתב כי: "דיווח מסודר העבר למ"ש בכל מקרה או ריגע בו נהרג אדם". סיכום הערכת המצב מצוי בתיק החקירה כמוצג מ-949.

117 הודעת יוני דותן, לעיל ה"ש 105, בעמ' 2.

הסבירה ביותר בנסיבות העניין ומהוופן שבו תוארו האירועים באמצעותי התקשורת. עבודות אלה היו ידועות ביצירור הרחב ובקרוב מקבל החלטות עבר לארועי הרג. דוח ועדת או רצוף ציטוטים מהتابואיות של צמרת המשטרה והממשלה, החל ב-2.10.2000, ביחס לאחריות המשטרה לירוי ולהרג.<sup>118</sup>

בונסף, החשד שהירוי היה שלא כדין אף הוא היה ברור. בידיו מ"ח" ש היו לכל הפחות תיאורים של מקיר היורי מבתי החולים שאלייהם הובילו לפצעים וההרוגים. ברוב המוחלט של המקרים, תוארו פציעות מירוי בפלג הגוף העליון. מאחר שריר המשטרה במסגרת פיזור הפגנות אמרו היה להיות בכל מקרה אל עבר פלג הגוף התחתון, די בקיומו של הרוג או פצוע מירוי בפלג הגוף העליון על מנת לבסס חשד ראשוני לירוי שלא כדין.

למרות המשמעות החמורה, המעשית והנוורומטיבית, של אי פתיחתה בחקירה בזמן אמת, היעץ המשפטי לממשלה אישם את עמדת מ"ח" ש גם בנושא זה.

#### **ד.1.ד. אימוץ טענות מ"ח" ש בדבר קשיים אובייקטיביים בביצוע החקירות**

היעץ המשפטי לממשלה לא ראה לנכון לבקש את מ"ח" ש גם באשר לטענותה קשיים אובייקטיביים מנעו ממנה לבצע את חובת החקירה המוטלת עליה בדיון. טענות אלו של מ"ח" ש פורטו בהקדמה לדוח מ"ח" ש. כמפורט שם, טענות אלו מתייחסות לשבע וחצי שבהם התרחשו אירועי אוקטובר, ועיקרן הוא:<sup>119</sup>

- א. בשל התרחשויות האלימות הוחלט שלא לשולח צוותי חקירה לזרות האירועים;
- ב. אך שנרכזו פניות לבני משפה ולעדים פוטנציאליים לצורך מסירת עדויות, רוב הפניות נענו בסירוב;
- ג. פניות מ"ח" ש למשפחות לצורך נתיחה גופות נענו כלל בסירוב, למעט ארבע משפחות שהסכימו לבצע נתיחות. מ"ח" ש סברה כי לא יהיה ראוי לנסوت לכפות נתיחות פתולוגיות באמצעות חוניקת פניה לבית משפט;
- ד. יוזמתה של מ"ח" ש להשיג שיורף פעולה נתקלה בהתנגדות מצד המגזר הערבי, באמצעות הארגונים המייצגים של מגזר זה.

כפי שניתן לראות על פני הדברים, רוב הטענות אינן מפורטות קשיים אובייקטיביים שעמדו בפני מ"ח" ש, אלא החלטות של מ"ח" ש להימנע מביצוע פעולות חקירה אלמנטריות. ביצוע נתיחות פתולוגיות, או לכל הפלחות בבדיקות פתולוגיות של גופות ההרוגים, ביצוע בדיקות פתולוגיות של פצעים, בדיקת זירות האירועים וגבית עדויות מעדי ראייה הן ככל פועלות חיזיניות, שלצורך ביצועם, או לכל הפלחות לצורך וניסיון אמיתי לבצע, אין צורך בשיטתו פעולה מכל גורם שהוא, אלא בפעולות מקצועית ונמרצת של גורמי החקירה. היעץ המשפטי לממשלה התעלם לחולטן מכך שמח" ש לא טרחה לבצע אפילו פעולות ראשוניות המתיחסות בנסיבות של מקרי הרג, כמו לחזור, לגבי כל מקרה הרג, מי היו השותרים שביצעו את הירוי, על פי ייחדות המשטרה שהיו מוצבות במועד התרחשויות השונות, ולתפס את כל הנشك לצורך זיהוי בלבד בלבוגע לטונה בדבר חשור הנוכנות של עדדים לשטרף בעולה, מ"ח" ש לא פירטה ולא מצאנו בתיקי החקירה תיעוד לפניות לעדים שלא נענו. כפי שעהלה מממצאי הדוח של פניכם, מ"ח" ש מונעה מביצוע פעולות אלו במזוז ובט麥כו.<sup>120</sup> כמו כן, משפחות המתלוונים אינן אלה שחוותן לשפק חומר חקירה למ"ח" ש. לפיכך אין כל יסוד לעונה בדבר קשיים אובייקטיביים, שמנעו את ביצוע החקירות, ואין

<sup>118</sup> דוח ועדת או, לעיל ה"ש, 3, החל בעמ' 238. ראו דברי המפכ"ל וילק המובאים בעמ' 239, 241, 245, 246; דברי ראש הממשלה, המובאים בעמ' 242-243, 248, 249; דברי השר לביטחון פנים בעמ' 289, 290 ועוד. כך גם תוארו הדברים בכל הנסיבות.

<sup>119</sup> דוח מ"ח" ש, לעיל ה"ש, 10, בעמ' 3-4.

<sup>120</sup> יוצאים מן הכלל הם שני מקרים, שעיליהם נרחיב בהמשך הדברים: מקרה הריגתם של עומר עכאיו וייסאם זיבכ במצרפת بتاريخ 8.10.2000, ופיצעתה של מרלו רמדאן בתאריך 2.10.2000 במצרים.

בها כדי להצדיק את העובדה שמח"ש לא עשתה כל מאמץ של ממש על מנת למלא את החובה המוטלת עליה לבדוק לחקור.

דוגמה בולטת לאי ביצוע פעולות חקירה אלמנטריות היא אי תפיסת כל הנסק שבهم השתמשו השוטרים. מחומר החקירה בתיקי הרג עולה, כי מח"ש לא תפסה בסמוך למקרי הרג ולו כל נסק אחד של שוטרים לצורך בדיקה והשווota קלייעים. אוסף החומר של ועדת אוור הם שהתחילה לראשוונה לבצע פעולות חקירה אלמנטריות, ובתוכן גם איסוף כל נסק ושילוחם לבדיקה במעבדות מז"פ. גם במסגרת חקירת מה"ש לאחר סיום עבודתה של ועדת אוור, לא מצתה מה"ש אפשרות זו להשגת ראיות. מדו"ח היועץ המשפטי לממשלה עולה, כי השלימות החקירה שמח"ש נתקשה על ידי צוות הבדיקה של היועץ המשפטי לממשלה, כללו (בשנים 2004-2006) פעולות של איתור ותפיסת כל נסק שטרם נתפסו וביצוע בדיקות ביליטיות שטרם בוצעו.<sup>121</sup> המחדל של אי איסור התורמלים מהזרות הקשה, כמובן, על ביצוע בדיקות השוואת שטרם בוצעו. הרצון וההכרה בהכרח לחקור את מקרי המות, הדבר היה אפשרי.

מן הרاءו להdagish, כי מה"ש והמשטרה איןן נעדרות את יכולת לבצע חקירות, ואף הנسبות לא מנעו את ביצוע החקירה. מקרים אחרים שנחקרו באותה תקופה מראים, כי אילו היו קיימים במח"ש הרצון וההכרה בהכרח לחקור את מקרי המות, הדבר היה אפשרי.

בעניין חקירת מותם של **עומר עכמוני וויסאם יזbeck**, הוקם צוות חקירה מיוחד (להלן: "צח"מ") במחוז הצפוני של המשטרה, בהוראת מפקד המחוז. כפי שהוזכר לעיל, ועדת אוור מתחה בחקירה קשה על עצם הקמת הצח"מ ועל אופן פעולתו, מכיוון שמפקד המחוז היה נגע בניגוד עניינים, הייתה שהוא עצמו היה במקום והוא אחראי למatan פקדות הירי. חקירת הצח"מ אכן נגעה במחלדי חקירה, כפי שתוארו על ידי ועדת אוור, ואולם למורת מחדלים אלו, חקירה זו עדין עדיפה מאות מונחים על ההימנעות המוחלטת של מה"ש מלחקור את מקרי המות האחרים, שאין לתארה כמחלד חקירה אלא כhalbה של ממש באפשרות לניהל חקירה.

בחקירת מותם של **עומר עכמוני וויסאם יזbeck**, המשטרה ביצעה עשרות פעולות חקירה שיכולות היו להתבצע על ידי מה"ש בכל אחד מהתיקים של מקרי המות. חקירה זו היא רק דוגמא לאפשרויות החקירה שעמדו בפניי חקירה, ויש בה כדי להפריך, בהקשר הקונקרטי של אירועי אוקטובר, את טענת מה"ש כי לא ניתן היה לקיים חקירה, ובכלל זה להציג עדדים ולזירות האירועים. מותם של השניים אירע בתאריך 8.10.2000 וצוות החקירה ביקר בזירת האירוע כבר למשך היום, ב-9.10.2000<sup>122</sup> הצח"מ פנה למשפחות ההרוגים ובקיש את אישורן לנטיחת הגופות, וכן גבה את עדותם של שניים שופצעו באירוע. כמו כן, מפקד המחוז יצר קשר עם עלי סלאם, סגן ראש עיריית נצרת, וביקש ממנו לעזרו לאטר ולהציג, בשביב המשטרה, את התורמלים שאספו אזהרים מזרית האירוע, וכן לשכנע את המשפחה להסתים לנטייה.<sup>123</sup> לזרית האירוע נשלח והגיע צוות מה"פ בשני הימים הסמוכים לאירוע, הן ב-9.10.2000 והן ב-10.10.2001.<sup>124</sup> סגן ניצב דן העיד, כי ביקר בזירה ביחד עם צוות המז"פ וביצע מדידת מרחוקים כדי לבדוק את מיקום הנפגעים וכי התקיימה חקירה של השוטרים שהיו במקום על מנת לאטר שוטרים

121 החלטות היועץ המשפטי לממשלה, לעיל ה"ש 14, בעמ' 5, פס' 10.

122 זו "צח"מ" י"א-כ"ח של דוד פיל (ר' "צח"מ" מיום 9.10.2000. בעמ' כ"ח מצוין כי באותו יום נערכו סריקות ליד תחנת כיבוי ולא נמצא תרミיל.

123 עדותם של תת ניצב ולדמן בגין ועדת אוור, ראן, פרוטוקול ישיבה מס' 37 של ועדת אוור 5555, 5603 (22.8.2001). לעדות דוד פיל (להלן), שם, בעמ' 5390.

124 צילומים של האזור נערכו ב-11.10.2000. ב-9.10.2000 צולמו צילומים נוספים, עם נקודות ציון הגוף, על ידי רפ"ק יעקב גולדברג, קצין זיהוי. זכ"ד של דוד פיל מ-10.10.2000 מתאר כי באותו יום הוא יצא לزيارة יחד עם גולדברג, אשר הנציח אותה.

שהשתמשו בירוי חי.<sup>125</sup> בנוסף, נגבו עדויות מכל המפקדים שהיו מעורבים באירוע (למעט מפקד המשכו), מפקדי צוותים, מהמפקד התונר וכי"ב, ואך מאזרחים שהיו באותו בית בקשר הצח"מ וمعدים נוספים תושבי השכונה המזרחית בניצרת שאutorו על ידי הצח"מ.<sup>126</sup> כל דיווחי העיתונים על המקרה נאספר והצח"מ השתמש בדיוחים אלו על מנת לאתר עדים. מעבר לכך, קליע שהוצאה מתחת הגופות נאסר מבית החולים.<sup>127</sup>

בעלות החקירה המתוארות לעיל, עוניים של המנוחים **עומר עכאיו ויסאם זיבכ**, התבכעו ללא שוקרי המשטרה הצביעו על קושי מיוחד בביצוען. הדבר עומד בסתייה בולטות לטענות מה"ש, אשר אומצו על ידי היועץ המשפטי לממשלה,<sup>128</sup> בדבר הקושי ביצוע פעולות חקירה. בדומה, גם בעניין **TRLON RAMDAZ** בתאריך 2.10.2000 התבצעו פעולות חקירה רבות, בתקופת האירועים ובສמוך אליהם, ללא כל קושי מיוחד ואך שלא היה זיהוי של החשודים על ידי המתלוננים. עדויותיהם של **TRLON RAMDAZ** ושל בעלה, **עאמיר RAMDAZ**, נגבו כבר בתאריך 24.10.2000, 11.10.2000, ככל הנראה עוד לפני שהגיעו לתולנה למח"ש, ללא כל קושי. כבר בתאריך 2001 נעשו חקירות נוספות של חלקם ושל שוטרים נוספים.<sup>129</sup> אנשי המשטרה אותן על סמן רישומי המשטרה ונחקרו בתוך זמן קצר, ללא צורך בזיהויים על ידי המתלוננים.

הימנעות מה"ש מלבצע עצדי חקירה אלמנטריים אלה בתיקי ההרג נמשכה, אם כן, עד לאחר מינוי ועדת אוור. כעולה מכל האמור לעיל, מה"ש שמעט ולא אספה חומר חקירה בתקופה הסמוכה לאירוע אווקטובר. כפועל יוצא מכון, החומר שהובא בפני ועדת אוור שמקורה בחקירות מה"ש, היה מצומצם ביותר. פרט לדוחות הנטיחה, במקרים שבמהלכו בוצעה נתיחה בהסקמת המשפחה, המדובר בחומר זניח שלא תרם דבר לחקירה היסודית שהתבצעה על ידי הוועדה. חוקרי הוועדה וחביריהם הם אלו שיצאו אל השטח, צילמו את היזירות ובמקרים מסוימים ביצשו כל"י נשך ולשלוח אותם לבידוקות בליסטיות, פעולות חקירה רבות שהיוו צרכיות להתבצע על ידי מה"ש זמן רב קודם לכן. אי-ביצוע עצדי החקירה האלמנטריים הללו פירושו אובדן ודאי של ראיות, והימנעותה של מה"ש מלנקוט עדדים חשובים אלו היוותה חבלה של ממש באפשרות לחזור את מקרי הרג.

עודת אוור נמנעה מלברкар את מחדלי מה"ש, אף שהם נפרשו בפניה. יתכן שהימנעות זו נעוצה בהוראתה של הוועדה, כי מה"ש תמשיך ותחזור את אירובי הרג,<sup>130</sup> וברצון שלא להכתים או להesimal חקירה צזו מראש. עם זאת, בעניין אירובי הקניון בניצרת, שבמהלך נרגו **עומר עכאיו ויסאם זיבכ**, מותחת ועדת אוור ביקורת חריפה על מחדלי החקירה של המשטרה:

"למרבה הצער לא ניתן להשתחרר מן הרושם, כי ייגוד העוניינים אף הבא בפועל למחדלי חקירה רבים, אשר לא ניתן להם כל הסבר, בודאי לא הסבר שיש בו כדי להניח את הדעת. כך, תרמיילים שנמצאו בזירת האירוע לא נשלחו לבדיקות מ"פ' (המחלקה לזיוהי פלילי), וזאת על יסוד ההנחה, אשר לא נמצא לה בסיס, כי מדובר בתרמיילים המשמשים לירוי של גלילוני גומי. בפועל, היה אחד מהתרמיילים תרמייל של תחמושת חיה, והדבר אף נראה בנכקל על פניו התרמייל, ללא בדיקה מיוחדת. בדומה, לא נעשה ניסיון ממש לאותר ממצאים מן הזרה, בתוך השכונה המזרחית,

125 עדותנו של סגן ניצב אליס דן, ראו פרוטוקול ישיבה מס' 36, של ועדת אוור, (21.8.2001) 5246, 5233, 5231.

126 עדותנו של דוד פיל, פרוטוקול ישיבה מס' 36, של ועדת אוור, (21.8.2001) 5319-5318, 5311, 5309, 5304-5303.

127 עדות שלומית כורם, פרוטוקול ישיבה מס' 36 של ועדת אוור (21.8.2001) 5420, 5413.

128 החלטת היועץ המשפטי לממשלה, לעיל ה"ש 14, בעמ' 6-8.

129 רס"ר שי יהושע, רס"ר ניר יתום, רס"ל אביהום קומරדו, רס"ל איל סבן, מפקח צבי טאב.

130 ב-3.1.2001 נחקר מפקח יחיאל בוהנזה מתחנתת ארץ-ב-4.1.2001. נערך חקירה נוספת של רס"ר שי יהושע,

רס"ר ניר יתום ורס"ל אביהום קומראדו. ב-3.7.2001 נחקר רפ"ק דוד אנקונינה, מפקד יס"מ לכיש.

131 דוח ועדת אוור, לעיל ה"ש 3, בעמ' 11.

בสมוך למועד האירוע. זאת ועוד, עדים רבים שהשתתפו באירוע זה לא נחקרו, ובראשם מפקד המרחב עצמו. בינו לבין הנהלה המקובל, ולא הסבר ממשי, נעשה ניסיון מאוחר לאטור את בגין הנפגעים, רק לאחר שפוף' היס מן המכון לרפואה משפטית הדוע בפרט, כי בהעדר הבגדים לא ניתן לקבוע נתוניים חיווניים, כמו זווית הפגעה והמרחך מן הנפגעים. שכן להיום – הבגדים לא אוטרו. [...] בשל כך היה ערכה של חוקירת המשטרה שהתקיימה מועט, אם לא אפסי. במצב שנוצר, קיימים עתה קושי להגיע לחקר האמת כולה".<sup>132</sup>

ביקורת זו היא אכן וכאפס אל מול הביקורת הראויה למחדלי מח"ש. מה"ש לא קיימה חקירה כלל ותורמה בכך להיעלמות ראיות עד כדי חבלה באפשרות לחזור את אירועי המוות. למורות זאת, אף שמחדריה של מח"ש עלולים עשות מונחים על מחדלי המשטרה כפי שראתה אותם ועדת אוור, היוזץ המשפטי לממשלה התעלם מהם כליל.

#### **ד.1.ה. אימוץ גרסת מח"ש בסוגיות הנתייחות והטלת אחירות על המשפחה**

היוזץ המשפטי לממשלה אימץ את גרסת מח"ש שלפיה לא ניתן היה לבצע נתייחות באוקטובר 2000, לאבחן את פעולות מח"ש באופן ביקורתי והטיל את האחריות לאי ביצוע הנתייחות על משפחות ההרוגים, כמו מח"ש לפני.

ביצוע נתייחות פתולוגית, או לכל הפחות בדיקה פתולוגית של הגוף, במקרים שבهم יש חשד שהሞות נגרם בעבירה, הוא פעולה ראשונית ואלמנטרית בחקירת מקרה המוות ובקביעת סיבותיו. נתייחות ובדיקות של הגוף, במקרים שבהם יש חשד שהמוות נגרם בעבירה, מתבצעות כענין שבשגרה על ידי המשטרה.

בכל האמור בהרוגי אוקטובר 2000, מח"ש והמשטרה לא השתמשו בכלים המוקנים להן בדיון ביצוע נתייחות / או בבדיקות קודם לקבורת הגוף. יתר על כן, כפי שיפורט להלן, חלק מהמקרים המשטרתיים ומה"ש פעלו באופן שהוא בו כדי לגרום לאי ביצוע של נתייחות בגופות הרוגי אוקטובר 2000 ובקרים מסוימים אף עלה הרושם שהיא ניסיון מצדן להכשיל את המאמצים שעשו חלק משפחות ההרוגים להביא לכך שייצעו נתייחות בגופות יקרים.

ב גופותיהם של ארבעה מתוך שבעה عشر ההרוגים באירוע אוקטובר, בוצעו נתייחות של אחר המות: **אחמד ג'בארין, מוחמד ג'בארין, ראמי ג'ארה וモצלאח אבו ג'יאז**. זאת, לאחר ששפחوتיהם הסכימו לנתייחה ואף עלו לביצועה. ביתר המקרים, מח"ש לא נקטה כל צעד שימושו על מנת לנסות ולאפשר בכל זאת את ביצוע הנתייחה, או לכל הפחות לאפשר ביצוע בדיקה פתולוגית של הגוף. גם בעניין זה המדובר בהחלטה של מח"ש ולא בקושי אובייקטיבי. כבר בהערכת מצב שהתקיימה במשטרת בתאריך 4.10.2000, המזוהה בתיקי החקירה, נכתב: " גופות הרוגים שוחררו לקבורה מבלי לבדוק את הגוף".<sup>133</sup>

מח"ש ניסתה להתחמק מאחריותה בכך טענה שלא היה זה נכון לנ��וט צעדים דרמטיים, ואולם לטעון זה אין כל הצדקה. פניה לבית המשפט בבקשת להורות על נתייחות גופה אינה "צעד דרמטי", אלא צעד שגרתי המתבצע על פי חוק חקירת סיבות מוות, במקרים רבים שבהם נהרג אזרח בנסיבות המדינה או כתוצאה מריר של אישי כוחות הביטחון. פניה זאת הייתה הכרחית לשם מילוי חובתה האלמנטרית של מח"ש למש את הסמכויות שהחוק מעמיד

132 שם, בעמ' 398-399.

133 הערכת המצח, לעיל ה"ש 116, בעמ' 2.

הרשוצה לצורך ביצוע חקירות. פניה לבית המשפט, אף למחמתו היורי הקטני, הייתה פותחת מרחב נסוך שבו ניתן היה לבוא לדברים עם משפחות המנוחים ולהשיג את הסכמתן. מחד"ש הטילה את האחריות לאי ביצוע הנטיחות על משפחות ההרוגים, שלטעונתה ערכו את ההלויות "בטוח של שעות ספורות מהארוע"<sup>134</sup>, טענה נטולת כל בסיס עובדתי. למעשה אף אחת משלוש עשרה ההלויות לא התקיימה "בטוח של שעות ספורות מהארוע" ורק אחת שלוש עשרה ההלויות התקיימה ביום המוות<sup>135</sup>. יתר על כן, המשפחות נזקקו לאישורי קבורה על מנת לעורך את ההלויות, ואישורי הקבורה יכולו להינתן רק באישור המשטרה. כפי שעולה מאישורי הקבורה שהחזיקה המשטרה, הם ניתנו למעשה על ידי מח"ש, שאישרה את שחרור הגופות מבתי החולים ואת מתן אישורי הקבורה. בכך אפשרה מח"ש את הקבורה המהירה וסילקה את האפשרות לבצע נתיחות.

<sup>134</sup> דוח מח"ש, לעיל ה"ש 10, בעמ' 3.

<sup>135</sup> גם במקרה זה אין מדובר בהלויה שהתקיימה תוך שעות ספורות מהארוע: המנוח איאד סובחי לואבנה נורה בנצח ביום 1 באוקטובר ונפטר מפצעיו למחמתו, ביום 2 באוקטובר, ונפטר באותו היום.

<sup>136</sup> רב פקד יעקב עזריא אישר בעדותו בפני ועדת או"ר כי מתן אישור הקבורה היה באחריות המשטרה וכי יכול היה לשמש מנוף לחץ על המשפחות בהקשר זה. ראו פרוטוקול ועדת או"ר, 5165-5164 (2001).

אישור לשחרור גופות ארבעת הרוגי עראה ושות'ין לקבורה, שנשלח על ידי המשטרה  
באישור מה"ש לבית החולים נהריה למחורת הירקון הקטני

FROM : Haifa Legal Center for Arabs PHONE NO. : 972 4 9505140 Nov. 27 2001 12:57PM IL



3.10.2001



מ"ל: כוונה לבריה



נושא: איזון שגוזר מילואר גזירה

כ. ביאתנו והנחיינו לאירוע סעודי אינפה  
לשם דקה איזון שגוזר גזירה או מילואים  
שי תאפשרו ימם בוגרים

ל. ביאתנו והנחיינו לפט סה ט. 635937352 גז. 99  
ט. מוחמד

מ. אלקיים פיטר ט. 026172692 גז. 99

ט. ר' דוד סולס ט. 0300201087 גז. 99

עלקב אברהם רפ"ד

ראש נספח למשרד הפנים

ט. ר' דוד סולס ט. 0300201087 גז. 99

ס. 0300201087 גז. 99



ט. ר' דוד סולס ט. 0300201087 גז. 99

הלכה למעשה, לא רק שמח"ש לא פנתה לבית המשפט בבקשת להורות על ביצוע נתיחה עבור לאיורים, ولو במקורה אחד, אלא שהיא אף לא עשתה ממש מספק לשכנע את המשפחות, שבחלק מהמקרים היו מיוצגות על ידי עורך דין, להסכים לנטיחה. המהנדיות נשענו בפניהם ועדת אוור עלתה שללפחות בחלק מהמקרים מתח"ש לא הבעילה כמעט כל חץ על גורמי המשטרה שהיו בקשר עם המשפחות, ולא פעלה עצמה על מנת לנסוט ולשכנע להסכים לנטיחות. כך למשל בעדותו של רב פקד יעקב עזרא:

"השופט האשם חטייב: כן, מר עזרא, אתה דיברת במסגרת החקירה [כך במקור] על המשפחות לשחרור הגופות, התניות שייצאו צילום של גופת הרוג מכפר מנדא. מדובר [...] אני מבין שלגביהם שאר ההרוגים בתדריון ובולוטם לא נעשו צילומים כלל. יש סיבה מיוחדת למה כאן כן, למה שם [...]".<sup>137</sup>

סנ"צ יעקב עזרא: גם את זה מתח"ש לא דרש [...].<sup>137</sup>

בדומה, בעדותו של נסר ابو חיה, שוטר שגבה עדויות מבני המשפחה שהתנגדו לנטיחות, נאמרו הדברים הבאים:

"השופט תאודור אורן:  
לך, אישית, היה איזה שהוא קשור עם מתח"ש ביחס לחקירות של  
האיורים שנחנכו דין ודברם?  
לא היה לי שום קשר עם מתח"ש.  
נסר ابو חיה:  
אני רוצה להעיר גם על ההסביר שנותת לנו [...] أولי תוכל להבהיר  
אתה. אמרת שיכول להיות שהסיבה לכך שלא הוגשה בקשה  
לבצע נתיחה למරות התנגדות המשפחת היתה שזה  
היה מעורר תשיסה והמטירה הייתה להרגיע את המצב. זה נראה  
לי לא מובן, כי בעצם מה שאתה אומר, שאפשר לוותר על חקירה  
וב בלבד שהיה שקט.  
נסר ابو חיה:  
זו דעתך האישית בלבד, שאנו אמרתי אותה, ולא דעתו של מישו  
אחר, מצד אחד, מצד שני - הטיפול בסופו של דבר, אני ידעת  
שהוא הולך להיות טיפול של מתח"ש, אם היה טיפול שלי, أولי  
היהיתי מנסה בכל זאת [...] היה זה טיפול של מתח"ש, לא רציתי  
להיכנס לקטע של מתח"ש".<sup>138</sup>

כשל חמור נוסף של מתח"ש בהקשר זה, אשר גם ממנו התעלם היוזץ המשפטי לממשלה, הינו שחוקריו מתח"ש לא הティיעזו עם רופא משפטיע על מנת לבדוק את הצורך או האפשרות לבצע בדיקות פתולוגיות בגופות שאין כרכות בנטיחה מלאה, אף על פי שסביר שככל ניתן היה לקבל את הסכמת המשפחת. חוקריו מתח"ש הזריזו לוותר כמעט על כל בדיקה ולשרור את הגופות לקבורה.

דוגמא לכך ניתן למצוא בהנהלות מתח"ש בעניינו של המנוח **אייד לואבנה**, אשר קודם לכן נפטרתו התקיימו מגעים בין משפחתו לבין מתח"ש. מגעים אלה העניקו למתח"ש הזדמנות לפנות ולבקש את נתיחת הגוף, לאחר שהמשפחה נדרשה לרשון קבורה. על פי החומר המופיע בתיק החקירה, בא כוח המשפחה, עוז"ד ابو אחמד, פונה למתח"ש בכתב על מנת לקבל אישור לרישון קבורה לאחר שייתחטט טלפון עם חוקר מתח"ש יוני דותן ביום הרג, בתאריך 2.10.2000. במסמך מתאריך 3.10.2000 ניתן לבא כוח המשפחה "אישור לוותר על נתיחה", בכפוף לכך שהימנעות מביצוע נתיחה גופתו של המנוח תוציא את שאלת סיבת המוות בלתי פתורה. מתח"ש ויתרה אם כן במודע על האפשרות לבצע נתיחה ולברר עד תום את סיבת המוות, يوم אחד

137 פרוטוקול ועדת אוור, (2001) 5164-5168.

138 פרוטוקול ועדת אוור, (2001) 2148-2162.

בלבד לאחר אירוע המות, תוך שהיא מתימרת להעביר את האחריות לאי-מיצוי החקירה אל המשפחה.

על-פי מזכרו של דותן מתאריך 2.10.2000, הוא הודיעו עם ראש מח"ש בלבד בטרם החלטה שלא להתנגד לבקשת המשפחה. בכך "ש לא טרחו להתייעץ עם רופא משפטו בטרם הווייתו על הנтиיה ושהורו הגופה. פרופ' היס המליץ בחוחות הדעת שהגיע לוועדת אוור לבצע צילום רנטגן של הגוף, פעולה לא פולשנית שאינה כרוכה בנזילה מלאה, ורק במידה שימצא קליע או רסיס להוציאו לשם בירור סוג הקליע שפגע במנוח.<sup>139</sup> ויתכן מאוד שהמשפחה הייתה מסכימה לביצוע צילום הרנטגן טרם הקבורה וכך היה ניתן לקדם את החקירה.

דוגמה בולטת נוספת מהשתלשות האירועים בעניין ביצוע נתיית גופתו של המנוח **מוחמד ג'בארין**, מקרה זה מציג תמורה ברורה, שלפיה משטרת ישראל וממח"ש לא היו מעוניינים ביצוע הנтиיה וכי אילו הדבר היה תלוי בהן, הנтиיה לא הייתה מתבצעת. למעשה רק הודות להתקשרות המשפחה היא בוצעה. יתרה מכך, גם בעקבות ביצוע הנтиיה לא נקבע מח"ש כל עד חוקרי ולא השתמשה בממצאי הנтиיה על מנת לקדם את החקירה.

המנוח **מוחמד ג'בארין** נהרג בתאריך 1.10.2000 באומת אל-פחם. באותו יום בשעה 18:22 חותם אביו, בבית החולים עופולה, על הودעה ובה הוא מסכים לנונית הגופה. האב ביקש שהנתייה תיערך בדחיפות. למחרת זאת באותו תאריך, 1.10.2000, נחתם על ידי קצין חקירות בוחנת עפולה מסמך "הסכמה להוצאה רישוון קבורה - ויתור על נתייה", לגבי המנוח **מוחמד ג'בארין**. כמו כן, על פי תצהירו של בא כוח המשפחה, עו"ד תאופיק ג'בארין, שהוגש למח"ש, באותו לילה התקשרו למשפחה מתחנת משטרת עירון וביקשו מהוריו של המנוח לחתת את גופתו מבית החולים לקבורה. כאשר הגיע בא כוח המשפחה לבית החולים בלילה, לבסוף מודיע לא נשלחה הגופה לנתייה, מסרה לו פקידת חדר המין כי המשטרה נתנה הוראה לשחרר את הגוף לאקבורה. שני שוטרים שהגיעו למקום למשפחה שהמשטרה החליטה שלא לנתה את הגוף וכי אם ברצון המשפחה לבצע נתייה, **היא עליה לשאת בעלות נתייה**. השוטרים אמרו גם כי מח"ש החליטה לשחרר את הגוף לאקבורה. עוד על פי תצהירו של עו"ד ג'בארין, בבוקר يوم 2.10.2000 הוא דיבר עם החוקר יוני דותן ממח"ש, אשר אמר לו שבשעה 2:00 הוא סיכם עם מפקד תחנת עירון להעביר את הגוף לנתייה. בבוקר של 2.10.2000 נגבתה הודעה נוספת נוספת מאביו של המנוח בתחנת עירון ובה הוא מצהיר **בשנית** על הסכמתו לנונית הגופה.

הנה כי כן, במקרה זה פעלה המשטרה, ככל הנראה בתיאום עם מח"ש, על מנת להביא את הגוף לאקבורה ללא נתייה, אף על פי שקדם לכך נינתנה הסכמת המשפחה לביצוע הנтиיה שלולה בדרישה לבצע את הנтиיה בדחיפות. המסמך של תחנת עפולה מתאריך 1.10.2000, שניתן לצורך שחרור הגוף וויתור על נתייה, מוכיח זאת מעל לכל ספק. כך גם התרחשויות אחרות במהלך הלילה, שעלייהן מודיע עו"ד ג'בארין, וכן ההסכמה הנוספת שניתלה מאביו של המנוח בבוקר יום המחרת. אילו היו פועלים על פי הסכמות הראשונה של האב כפשוטה, ולא היו מורים לשחרר את הגוף לאקבורה, קשה לראות מדוע היה צריך בחחתמו על הסכמה נוספת לנונית הגופה. עובדות אלו הובילו גם לפניו מח"ש, כאשר בני המשפחה התלוננו על "ויסיון לעהליים ראיות ולמנוע את נתיית הגוף", תוך שהם מctrפים את תצהירו של עו"ד ג'בארין ותצהיר האב, אחמד ג'בארין,<sup>140</sup> אך שהמשפחה התלוננה, כאמור, על ניסיון למנוע את נתיית הגוף, לא כך בדקנו את הטענות במח"ש. ורדה שחם השיבה לעו"ד ג'בארין במכות מתאריך 14.11.2000 כדלקמן:

"**נגבו מאבי המנוח שתי הודעות [...] בשתיهن נרשמה גרטטו לפיה הוא מסכים לנונית גופת בנו. תלונתך, לפיה המשטרה ניסתה למנוע את נתיית הגוף על ידי**

<sup>139</sup> "חוות דעת מומחה", חוות דעת של ד"ר היס 2000/4 ממתאריך 23.9.2000.

<sup>140</sup> קיימת אמונה חוסר התامة מסוימת בין תצהיריו השניים. האב מוסר שעו"ד ג'בארין אמר לו שהציגו בפניו מסמך שבו חתום האב על ויתרו על נתייה, ולכן סבר האב כי הוא הוחתם על מסמך אחר ממנו שנארז לו.

החותמת האב על סירוב לכך تكون הטעייה שהוא חותם על הסכמה לנתייה על מנת להעלים ראיות, היא עונה המופרכת על ידי המסמכים המשטרתיים שברשותנו".

אף על פי שברווח כי האב לא הוחתם על ויתור כוח (מה שלא נטען במפורש על ידי המשפחה), השובטהה של גב' שחם אינה מתיחסת כלל לעובדה, כי ממשטרת עפולה אכן הועבר לבית החולם טופס ויתור על נתייה וכי המשפחה התבקשה ללקחת את גופת בנה לקבורה, ורק לאחר שיחות חוזרות ונשנות עם המשטרה ומה"ש ניאוותה מה"ש להעביר את הגוף לנתייה. אנו סבורים כי תלונת המשפחה בעניין הייתה מוצדקת וMbpsסת, ואך היא לא זכתה לבירור הנאות על ידי מה"ש. מכל מקום, ברור כי מה"ש או המשטרה לא עשו כל מאמץ להביא לנויית הגופה אלא פועלו על מנת להביא את הגוף לקבורה ללא נתייה, והنتיה בוצעה רק בשל התעקשות המשפחה.

מה"ש גם לא ביצעה כל פעולות חקירה נוספת נספנות בעקבות נתייה גופתו של **מוחמד י' באրין**. אף שהוברר בנתיחה כי המנוח נורה מקליע חי שעבר דרך האגן, מה"ש לא ביצעה כל פעולה לאחר מכן את השוטרים המעורבים, לבדוק מה היה מיקומם ביחס למנוח, לתפוס כל נשק ולבצע השוואה לקליע שהוזע בנתיחה. בעולות חקירה נוספת התבצעו על ידי מה"ש רק לאחר שעובדת אורי סיממה את עבדותה.<sup>141</sup> סגירת התקיק התבוססה בסופו של דבר על העדר אפשרות לאחזר את כל השוטרים ולתפוס את כל הנשק, בין היתר מפני שהרישומים על כל הנשק כבר לא היו ניתנים לאיתור חמיש שנים לאחר האירוע. אין כל הסבר, בהינתן העבודה שבוצעה בנסיבות נתייה לאירוע ונמצא קליע חי, למחדלה של מה"ש לבצע איסוף כל נשק ובדיקות השוואה מיד לאחר האירועים.

גם צדים אחרים לאיסוף ראיות הקשורות לגופות ההרוגים לא ננקטו על ידי מה"ש או המשטרה. באך אחד מהמרקמים לא נאספו בגדידי המנוחים, ראייה הנבדקת על ידי רופאים משפטים באופן שגרתי, אשר יכולה להביא למסקנות בדבר סוג התחמושת, טווח הירי וכו'. גם קליעים או ריסוי קליעים אשר הוצאו מגופות המנוחים בעת הטיפול הרפואי, לא נאספו על ידי המשטרה או שנאפסו רק לאחר שהמ尸atches וגורמים הקשורים אליו חצזו על המשטרה לעשות כן. כפי שהראינו לעיל, גם לא נעשו כל ניסיונות לבצע פעולות אלו. במח"ש סברו כי אין זה נחוץ. **בuningim שלolid avo s'achl v'simad ganaim** וכותב בדו"ח היועץ המשפטי לממשלה:

"במצריים שנרשמו יום לאחר האירוע [...] לפיהם עמדו משפחות ההרוגים על כן שלא תבוצע נתייה ב蹊ירהו וכן דרישו, כי הגוף ישוחררו בהקדם האפשרי משום שההלוויות תוכנו בשעה 15:00. התנגדות המשפחות, על פי אותם מצרים, פגעה בפעולות בית החולם וחיבתה נוכחות משטרתית מוגברת, בתקופה בה היה קיים מחסור חרמור בכוח אדם. על כן הוחלט לשחרר את הגוף. לאור האמור, איןנו רואים בכך מחדל חקירותי, נתנו בדו"ח".<sup>142</sup>

**הយעוץ המשפטי התייחס כך לאי-ביצוע נתייה בגופתו של המנוח **אסיל עאסלה** בטרם קבורתו:**

"עקב עמדה זו של המשפחה [התנגדות לביצוע נתייה], ועל מנת שלא להשלים את המהומות שהיו בעיצומן באוותה העת, הוחלט שלא לבנות לבית המשפט בבקשת לקבלת צו לנויית הגוף בנגדו לעומת המתודת המשטרתית, אלא לשחררה לידי המשפחה לשם קבורה".<sup>143</sup>

141 בכך עולה מהמסמכים המכzionים בתיון החקירה, וכן מחוות הדעת של מה"ש ומבעלות החקירה של מה"ש המתוארכות בחומרה דעתו היועץ המשפטי לממשלה, לעיל ה"ש, 14, בעמ' 67-68.

142 חוות דעת היועץ המשפטי לממשלה, לעיל ה"ש, 14, בעמ' 205.

143 שם, בעמ' 249, פס' 29.ג. (2008).

בדומה, בעניין המנוח **אייד לואבנה**<sup>144</sup> התייחסה חווות הדעת של היועץ המשפטי לחוסר בחווות דעת פתולוגיות באומרה:

"[...] לא ניתן לקבוע מהו סוג הקליע או טווח הירי [...] ד"ר נחלה העיד בפני הוועדה, כי הוא סבור כי מדובר 'כנראה' בקליע גומי. כמובן, שאמריה זו אינה מספקת לצורך קביעות ממצאים בהליך פלילי ויש אף לכך, כי הנ"ל העיד על עצמו כי איןנו מומחה ברפואה משפטית [...] המלצתו של פרופ' היס היתה להוציא את הגוף לביצוע דימות (רנטגן) של בית החזה".<sup>145</sup>

למרות זאת, היועץ המשפטי לממשלה לא מצא לנכון לבדוק מדוע לא נקטה מה"ש צעדים לביצוע צילום הרנטגן או הנטיחה. הוא התייחס באדיות מוחלטת לשערתו שלא מיצתה אפשרות זו והוא, כמו מה"ש, מטיל את האחריות על משפחות ההרוגים:

"בדיקה זו לא בוצעה, בשל התנגדות המשפחה לניתוח הגוף, אף כי הובהר לעורך דין, כי בהעדר נתיחה, שאלת סיבת המוות תישאר בלתי פתורה".<sup>146</sup>

מהאמור לעיל עולה, כי היועץ המשפטי לא מצא לנכון לבדוק לעומק את מחולתה של מה"ש בגין נתיחות. התלות של משפחות ההרוגים במשטרתו ובמה"ש להנפקת אישורי הקבורה, והמנוע שהדבר יכול היה להוות עליון לנANTA להביא לקבלה הסכמת המשפחות לביצוע נתיחות או לפחות בדיקות פתולוגיות, כלל לא עלה בחווות הדעת של היועץ המשפטי לממשלה. יש להדגיש, כי מה"ש לא פנתה בעת האירועים, אפיו במקורה אחד, לבית המשפט על מנת להורות על ביצוע נתיחה. ההשערות שהוועלו בחווות הדעת של היועץ המשפטי לממשלה בדבר הסלמת המהומות שלולוה להתרחש בתגובה לצד כזה, לא נבדקו בכל דרך שהוא ווון עומדות בסתירה להסכמה לנתחות של משפחות ההרוגים באום אל-פחם ובג'ת. גם לגבי נפגעים שנפצעו מאוחר יותר ובສמוך לשוק האירופים באירועי הקניון בוצרת (8.10.2000), ביונם ויסאם יזbeck שהיה צריך להיות ברור כי נפגע מטעה אש של שוטרים, לא נתקבשו נתיחות מבית המשפט.

בנוגע לאפשרות של פניה מאוחרת לבית המשפט בבקשת כי יורה על הוצאה גופות לשם נתיחה, מצטט היועץ המשפטי לממשלה את עדמת בית המשפט העליון, כי במקרים שבמה קידום החקירה המשפטית מותנה בהוצאות הגוף, ניתן להורות על הוצאה גופה למורות והתנגדות המשפחה.<sup>147</sup> למורות הלכה ברורה זו, נמנעה מה"ש מלנקוט צעד כזה ולהותיר את החלטה בידי בית המשפט. היועץ המשפטי לממשלה, בוגרי מה"ש, נועל לעצמו את מלאכת איזון השיקולים המוטלת על בית המשפט,<sup>148</sup> בעוד שחוותה של מה"ש כרשות חוקרת היא לפועל למען מיצוי החקירה. בכך מעלו הן מה"ש והיועץ המשפטי בתפקידם, והתיימרו לשקל את שיקולי בית המשפט במקומות להוtier זאת לבית המשפט עצמו ולעשות בעצם את כל הנחוצ עלי מנת למצות את החקירה.

יש לציין כי במרס 2004, כשלוש שנים וחצי לאחר אירוע אוקטובר, בונתה מה"ש למשפט המנוח **אסיל עאסלה** וביקשה שתאושר את הוצאה גופתו מהקבר. משלא קיבלה את אישור

144 ראו התייחסותנו לאי ביצוע נתיחה ושחרור גופת המנוח לואבנה בהנחיית מה"ש, לעיל בעמ' 48.

145 חוות דעת היועץ המשפטי לממשלה, לעיל ה"ש 14, בעמ' 213, פס' 24.

146 שם.

147 שם, בעמ' 248, פס' 28. פסק הדין המצווט הוא 01/7695, יונטראוב נ' כב' השופט ר' בן יוסף, פ"ד נו(1).  
(2001)

148 ראו חוות דעת היועץ המשפטי לממשלה, לעיל ה"ש 14, בעמ' 248-247, פס' 26-28.

המשפחה, פנחה מה"ש אל בית המשפט בבקשת שiorה על פתיחת הקבר על מנת שהגופה תיבדק.<sup>149</sup> בתגובה עדלה, בשם משפטו של המנוח, הובחרו הטעמים לסייעם המשפחה להוצאה גופת בנה מהקבר. הוסבר כי ספק רב אם היא בצד זה, שפגיעתו, הן בריגשות המשפחה והן בכבוד המת, קשה ביותר, כדי להביא לחקר האמת. המשפחה דרצה, כי מה"ש תוכיח שמציתה את כל אמצעי החקירה האחרים המוצאים ברשותה, בטרם ישקל הצד חסר התקדים והפוגעני של הוצאה גופת מהקבר. הנימוקים לעמדת המשפחה היו שבחולף השנים פחות עד מואוד הפוטנציאלי לאטור ראיות חפציות שהיא בהן כדי להביא לאייתור האשמים ולתרום לכך שייעמדו לדין, וזאת גם בהנחה שבדיקה הגוף תביא למציאת הקליע שפגע במנוח. הרי, כפי שמה"ש עצמה הצהירה בבית המשפט, אם יתברר שהמדובר הוא בקליע מצופה בגומי או במרקחה שבו הקליע התרסק בגוף המנוח, לא יהיה אפשר לשיכלו נשלך ספציפי, שכן לא ניתן היה לבצע בו בדיקות בליסטיות. כמו כן, ביצוע בדיקות השוואת בליסטיות ניתן לעשות אך אם יש לה קליע וכן ספקטיבי, וכלל לא היה ברור אם מה"ש איתרה את כל הנשקי שקיים חישד מהם בוצע הירי הקטני.

#### **ד.1.1. החלטה להימנע מחקירה ומתיעוד של זירות האירועים**

היווץ המשפטי הממשל לא התייחס כלל בהחלטתו לכך שמה"ש לא עשתה את הפעולה האלמנטרית והראשונית המוטלת על כל גוף חוקר – לטעד את הממצאים במקום שבו התרחשה העבירה. לפעה זו חשיבותULAונה, מאחר שאין כל תחיליך לראיות אובייקטיביות היכולות להימצא בזירת האירוע.

במקומות שבהם נזנו ההורגים באוקטובר 2000 נותרו ללא ספק כתמי דם, תרמילי כדורים במקירים של ירי אש חיה וכדומה. לריאות חשובות אלה אין תחיליר בקביעת מיקום הנגעים בעת הירוי, מיקום הירורים וסוג האש שנורתה לעברם. בנוסף, ניתן שמיון זירות ההרג ראיות נוספת שתהיה בהן כדי לקדם את גילוי האמת. חשוב להציג בהקשר זה, שברוב מקרי ההרג באוקטובר 2000 לא יצאימו מה"ש ועדת אור לקבוע במידוקט את מיקום הנגע, עובדה קריטית לקביעת המרחק בין הירוה לבין הנגע, שיכולה להיות לה השלכה ממשמעותית על חוקיות הירוי, המושפעת מהותה המוטור לשימוש בו. דוגמאות בולטות לכך הן המקרים של המנוחים **ראמי גרה, וליד ابو סאלח ועימאדי גנאיים**.

כאמור, מה"ש החלטה גורפת שלא לשלו צוותי החקירה ונידות זיהוי פלילי לזרות האירועים, בטענה שהדבר היה בלתי אפשרי באוקטובר 2000. כך הגיב לטענה זו חבר ועדת אור, פרופ' שמואן שמייר:

ראשית, המשمر [דו"ח מה"ש, ס.ב.] אומר כי אי אפשר היה להכניס צוותי החקירה לשטח כי הדבר היה מסוכן מדי. טענה זו לא הייתה רואה להישמע, וכל העיתונאים, אנשי הביטחון והازוחים הרבים ששוטטו באופן חופשי באתר האירועים ודאי יראו אותה כழזה ביותר. חוקרי מה"ש היו יכולים לפעול בחופשיות ניכרת, לפחות לאחר <sup>150</sup> שック גל האלים הראשון מקץ ימים ספורים.

גם אם בחלוקת המקרים, ניתן שלא היה סביר לשלו צוותי החקירה לזרות האירועים מיד לאחר התרחשותם, אין הדבר נכון בכל המקרים. היה צורך להבחין בין זירות אירועים שונות, אשר הנתונים לגביהם שונים, ובין אירועים שהתרחשו בפרק זמן שונה. בכל האירועים היה מקום

149 חס"מ 04/1018, מדינת ישראל נ' משפחת המנוח אסיל עאסלה.

150 "שנתים לפני פרסום דו"ח ועדת אור", לעיל ה"ש 49, בעמ' 24.

לשלהן צוות חקירה לזרה ברגע שהדבר התאפשר. חלק מהאירועים, כגון אירועי צומת הckenין בנצרת, התרחשו בתאריך 8.10.2000. סמוך לשיאם האירועים בתאריך 10.10.2000. כפי שפירטנו לעיל, צוותי חקירה אחרים (בעניין הירי שהקל את עכאיו ויזבצ' ופצע את רםדאן) פעלו באאותה עת בונצראת ללא כל קושי. גם עם שוק האירועים לא נשלחו צוותי חקירה, אף לא לאחת מזירות האירועים.

**החלטת מה"ש אינה מבדילה בין זירות שונות.** בעוד שחלק מהאירועים התרחשו בשולי יישובים ערביים – תחנת הדלק בג'ת שבה נהרג ראמי ג'זה ואירועי "הבית האדום" באום אל-פחם שבהרגו אחמד ג'בארין ומוחמד ג'בארין – חלקם الآخر של האירועים התרחשו בשטחים פתוחים מחוץ למוקומות יישוב – כך, למשל, לגבי היריגתם של אסיל עסלה ועלא נסאר במטען זיתים סמוך לערבה,<sup>151</sup> ולגביה היריגתם של **וליד אבו סאלח ועימאד גנאאים** על גבעה מחוץ לח'נין. לכל הפחות, בחלק מהמקרים אין ספק שחוקר מ"ש יכול להגיע בתוך זמן סביר ואפלו מיידי לאחר האירוע. כך, למשל, בנוגע לנצרת העיד סגן ניצב אלכס דן, קצין אג"ם מרחב עמקים, כי בסמוך לאירועי הckenין חזרו הוא ושוטרים נוספים לזרה ללא כל בעיה, ואך צוות מ"פ היה יכול להגיע למקום.<sup>152</sup>

**ההחלטה מה"ש אינה מתיחסת לעיתוי ההגעה לזרות.** גם באזורי מישבים ניתן היה להגיע לזרת האירוע בשעות המפניות את הסכנה לחיכון, כמו שעות הבוקר המוקדמות, ולבצע פעולות חקירה קritisיות. נציין בהקשר זה, כי מעדיות השוטרים שנשמרו בפני ועדת אוור עליה שבמקרים רבים נערכו כוחות משטרה בשקט יחסית, גם בימי מהומות, בשעות הבוקר המוקדמות ועד לצהרים, ללא כל התוגשויותahan. מ"ש לא עשתה כל מאמץ לאתר ולנצל את פרקי הזמן שבהם ניתן היה לבצע איסוף ראיות בזירות האירועים.

**מה"ש אינה מתיחסת להגעה מאוחרת לזרות.** ההחלטה מה"ש מתיחסת, כאמור, לעשרה הימים הראשונים שבהם עדין התרחשו אירועים. אלא שגם לאחר תום האירועים, אשר אין חולק שהסתתרו ב-10.10.2000, לא נעשה כל ניסיון של מ"ש להגעה לזרות האירועים אף שמדוברים רלוונטיים שונים, כמו כתמים, יכולם היו להיוותר בזירה גם זמן ארוך מזה. למשל, ראש עיריית שח'ין העיד בפני חוקר מ"ש, כי ביקר במקום הפגיעה במונחים **וליד אבו סאלח ועימאד גנאאים** בשבועיים לאחר האירוע וראה במקום כתמי דם.<sup>153</sup> העד עלא הייב העיד שאסף תרמילים בזירת הירי שבה נפגעו **וליד אבו סאלח ועימאד גנאאים**, ארבעה-חמשה ימים אחרי האירוע.<sup>154</sup>

ההחלטה שהביאה למחדל של אי-איסוף ראיות בזירות האירועים הייתה בעלת תוצאות הרסניות לגבי האפשרות המשיך ולחקרו. החלטה זו לא נבעה מכורח הנסיבות, היא לא הייתה נconaה לגבי כל האירועים ובוודאי שהיא מונעת המשיך ולבסוף את האפשרות לאסוף ראיות בזירה

<sup>151</sup> כך מຕוארת זירת מותו של אסיל עסלה, בפנייה לבית המשפט מועלם מה"ש (בשנת 2004) להורות על נתיחה גופתו: "האירועים התרחשו בזאת לוטם, הנמצא שני קלילומטרים צפונית לערבה על כביש 804. באזור הצומת אין יישובים וכובב לה מציגים טחניים וочבאים, ובهم קרמי זיתים". רוא חס'ת, 10/04/2018, מדינת ישראל ' משפטה המנוח אסיל עסלה. רואם את הדין בכל הנוגע להשוואות האירועים הנוגעים לדרישת בצע נתייה בגופתו של המנוח אסיל עסלה, לעיל בעמ' 52.

<sup>152</sup> פרוטוקול ועדת או"ר 5234 (2001).

**השופט תאודור אוור**  
אף אחד לא הפרק לכם, לא הייתה שום בעיה?

**סנ"כ אלכס דן:**

לא והיה אף אחד במקום.

**השופט תאודור אוור:**  
לא הייתה שום בעיה... כלומר למעשה, אם היה בא צוות מ"פ למקום או צוות זיהוי, לא הייתה מניעה לבדוק את השטח באותו יום?

**סנ"כ אלכס דן:**

אני חשב שלא, אבל זה כבר נתנו למ"פים.

**השופט תאודור אוור:**  
לא, אני שואל לפי מה שמראה ענייך...

**סנ"כ אלכס דן:**

לפי מראה ענייני הגעתי לא הפרקעו לנו.

<sup>153</sup> רואו חוות דעת היוזץ המשפטי למשלה, לעיל ה"ש 14, בעמ' 183.

<sup>154</sup> שם, בעמ' 122; פרוטוקול ישיבת מס' 10 בפני ועדת או"ר 957-956 (21.3.2001).

עם התקדמות האירועים. גם בשוק האירועים, שלא היו מושכים מאוד, חובתה של מח"ש היה לבדוק את האפשרות שנותרו ראיות בזירת האירועים. בכלל מקרה, יש צורך בטעוד ההירה לצורך חוקה אמיתית ועילה. דבר מכל זה לא נעשה על ידי מח"ש.

**למרות החומרה היהירה שיש באיתיעוד של הממצאים בזירות ההרג על ידי מח"ש ולמרות חוסר הסבירות הקיצוני של האופן שבו תירצה זאת מח"ש, גם בעניין זה היועץ המשפטי אימץ את עמדת מח"ש כמותה שהיא.**

#### ד.1.2. אי גביה עדויות משוטרים וمعدים נוספים

הយוץ המשפטי לממשלה התעלם בהחלטתו מכשל קשה נוספת העולה מדו"ח מח"ש, והוא שמח"ש לא גביה עדויות משוטרים וمعدים נוספים על ידה(events). מח"ש תיריצה את העובדה שלא נגבו על ידה עדויות מעדי ראייה בכך שלא הוגש תלונות ובהעדר שיתוף פעולה מצד עדים שבונתה אליהם. בתאריך 10.10.2000 יצא הדעה לעיתונות מטעם מח"ש ובה פניה אל הציבור למסור תלונות באשר להתנהגות בלתי חוקית של שוטרים, אשר כלל הנראה מהחומר שלפנינו, לא הניבה תוצאות כלשהן. בהמשך, על פי דו"ח מח"ש, החליטה פרקליטות המדינה להיעתר לבקשה למתן חסינות לעדים, החשודים בעבירות קלות יחסית, שימסרו על עברות שבוצעו על ידי שוטרים. ואולם, להחלטה על מדיניות זו לא נלווה הדעה לכל הציבור, כפי שנעשה מוקדם יותר בבקשתה למסור תלונות מיום 10.10.2000.

מח"ש התחילה לקיים פעולות חקירה מטעה רק בחולף זמן ניכר לאחר פרסום דו"ח ועדת או"ר, וגם זאת, כפי שנראה להלן, באופן בלתי מספק. ראש הוועדה, השופט או"ר, ביקר בחיריפות את פעולות מח"ש עבור אירועי ההרג בבדירים שנשא באוניברסיטת תל אביב ביום 1.9.2004: "כלכל, המחלוקת לחקירות שוטרים לא גביה ראיות ביחס לאלימות שביהם נהרגו אזרחים, לא אספה ממצאים בשטח ולא ניסתה, סמוך להתרחשות האירועים, לאתjar מי הוי השוטרים המעורבים בהם [...] המלצתה של ועדת החקירה הייתה שתתකיים חקירה של מח"ש בשורה של אירועים, כולל אירועים שבהם מצאו את מותם 13 אנשיים".<sup>155</sup>

יש להזכיר, כי לא מצאנו בתיקי החקירה כל תינויים לעדי ראייה אפשריים, שהושבו ריקם. אני מאמין שעצם העידו, כי לא פנו לעדים. יותר מכך, מכמה מקרים איתרנו עדים אשר ראו את מקרי הפגיעה במוחים או בני משפחה שהיתה להם ידיעה על עדים כאלה, שמסרו הוזנות במשפטה זמן קצר לאחר אירועי הירוי, כאשר נחקרו בחدد להשתתפות במחומות ולידיון אבנים או בהקשר לנתקחת הגוף. השוטרים אשר גבו את העדויות המשיכו בגבייה העדויות בחשד לידיון אבנים תוך תוק התעלמות מכך שהעד שלפניהם מוסר עדות ראייה על מקרה ההרג. בעניין מותו של ראמי גרה בכפר ג'ת, נחקר בלבד גרה בתאריך 25.10.2000 בתחנת עירון בחשד לידיון אבנים. הוא מסר:

"אני סך הכל עמדתי ליד תחנת הדלק בכינסה לכפר ג'ת וראיתי שבעה 13:30 או שעת שראמי חאתם גרה היה זורק אבנים וירו בו ואז הצעירים שהיה לידיו התעכזנו יותר וחילקו יותר ויתר אבנים כי ראמי נפצע ואמרו שמת אחרי זה".<sup>156</sup>

כמו כן הוא מוסר כי "מוחמד תיסיר חנדקלו לא זוק אבנים, רק עמד ליד זה שנהרג ליד

<sup>155</sup> שנה לדין וחשבון של עדות החקירה הממלכתית לחקר אירועי אוקטובר 2000, לעיל ה"ש 99, בעמ' 27.

<sup>156</sup> הودעת באל גרה בתחנת עירון, בתאריך 25.10.2000, בעמ' 1 سورות 14-10.

ראמי".<sup>157</sup> עד זה נחקר על ידי מח"ש רק לאחר פרסום דו"ח ועדת א/or בתאריך 13.5.2004, שלוש שנים וחצי מאוחר יותר.

בדומה נחקר מילאוד ותד בתחנת עירון בתאריך 19.10.2000 19:30. בהודעתו השנייה, משעה 19:30 באותו יום, הוא נשאל "מי עמד ליד הכי קרוב וזרק אבניים וגם השתקף בהפגנה?"<sup>158</sup> לאחר שהוא מונה מספר שמות הוא מוסיף, "וأت ראמיג גרה שנרגע לא שמתה לב אם זרק אבניים". גם עד זה נחקר על ידי מח"ש כעד ראייה רק לאחר פרסום דו"ח ועדת א/or, בתאריך 17.5.2004, כשלוש שנים וחצי לאחר שמסר את הודעתו במשטרה.

מוסטפא עאסלה, קרוב משפחתו של **אסיל עאסלה**, ציין בהודעתו אשר נגבהה בתאריך 3.10.2000, בין היתר: "אני לא ראייה אישית איך נפגע אסיל, אך שמעתי מתושבים כי אסיל ועלא נסאר היו אחורי עז באזרע צומת לוטם ונורו מטווח של מטדים ספירים".<sup>159</sup> גובה העדות, רפ"ק נסאר ابو חייה, לא נמצא לשאול אותו ולן שאלת בדבר זהות האנשים שמסרו תיאור זה של הירוי, על מנת לנסתות ולהחשך אחר עדי ראייה שטרם נחקרו.

בדומה, עוז'ד תאופיק ג'בארין, אשר יציג את משפחת המנוח **מוחמד ג'בארין**, בנה ביום 18.10.2000 למր יוני דותן ממח"ש חיפה, והודיע לו שנמצאים כמה עדי ראייה לאירועים שבהם נהרגו האזרחים הערבים על ידי משטרת ישראל. הוא הוסיף כי עדים אלה מוכנים למסור עדויות לאחר שתובטח להם חסינות מפני העמדה לדין במסגרת העדות שimsonר, או לחłówין למסור עדויות תחת שמotaות בדויים. על פי דו"ח מח"ש, בהמשך התקבלה החלטה בפרקליטות המדינה להיעתר לבקשה למתן חסינות לעדים, החשודים בעבירות קלות יחסית, ואולם לא מצאו עדות לכך שפניותו של עוז'ד ג'בארין נענתה.

מהאמור לעיל עולה בבירור, כי במקרים עם המשפחות לא עשתה מח"ש ניסיון מינימלי לאותו עדי ראייה. כך היה בידי המשטרה, בסמוך מאוד לאירועים, עדויות של עדי ראייה ולמח"ש הייתה אפשרות לאתר עדי ראייה בסמוך לאירועים. אולם, בניגוד למתחיכיב, לא העברו עדויות אלו למח"ש על מנת שיעשה בהן שימוש בחקירת אירועי הירוי. מח"ש גם לא פונתה בבקשתה לקבל עדויות כאלו מיד המשטרה ולא עשתה מאמץ עצמאי לאתר עדים.

מח"ש הייתה צריכה וארכילה ליזום איתור של עדים וגבית הודיעות מהם. לא הייתה כל סיבה שלא לברר את זהות השוטרים שפעלו בזירות השונות ולגבות מהם עדויות, ולעורר פניות יזומות לעדים אחרים, כגון לבעל בית הקפה שבසמוך אליו נהרג ראמיג גרה, לבעל "הבית האדום" באום אל-פחם שבසמוך אליו נהרגו אחמד ומוחמד ג'בארין וכיו"ב, כפי שנעשה בדרך כלל בחקירות משטרת. מח"ש הייתה מודעת לאפשרויות אלה, אך נמנעה ממוקן מלוקוט אותן.

בעניינו של **אחמד ג'בארין**, אשר גם גופתו נותחה בהסתמת המשפחה בסמוך למותו, נפתחה חקירה רק בתאריך 22.10.2000. בתאריך 18.1.2001 כתבה גב' ורדה שחם, סגנית ראש מח"ש, לעוז'ד שי ניצן מפרקליות המדינה כי "התיק שלנו עודנו פתוח אך לא נעשו בו כל פעולות חקירה עד היום".<sup>160</sup> הדברים נכתבו אף על פי שבידי מח"ש היה דו"ח הנтиיה, הקובלע שהמנוח נהרג מוקלע מצופה בגומי שחרר בראשו דרך עינו. במכتبת מפרטת שחם בעולות חקירה רבות שכולה הייתה מח"ש לנוקוט, ללא צורך בשיתוף פעולה מצד גוף אזרחי כלשהו:

"ニיתן להמשיך בגביהות מבעל הבית בו הוצבו השוטרים, ניתן לבדוק ברישומי המשטרה את שמות השוטרים שהוצבו בבית זה, ניתן לבדוק את תפkidיו השוטרים

<sup>157</sup> שם, בעמ' 2, שורות 48-49.

<sup>158</sup> הודיעת מילאוד ותד בתחנת עירון, מתאריך 29.10.2000, בעמ' 1, שורה 26.

<sup>159</sup> הודיעת מוסטפא עאסלה בתחנת משבג, מתאריך 3.10.2000, בעמ' 3, שורות 4-6.

<sup>160</sup> מכתב מורה שחם, משנה למנהל מח"ש, לשוי ניצן, עוז'ד בפרקליות המדינה (18.1.2001).

שהוציאו - האם היו שם צלפים והאם הם השתמשו בקהליעי גומי כדוגמת זה שמננו נהרג המנוח ואת מיקומם המדויק של השוטרים".<sup>161</sup>

אולם ללא כל הסבר סביר נמנעה מה"ש מלנקוט פעולות אלו והעדיפה להימנע מחקירה.

גב' שחט ציינה בסיוום מכתבה, בין היתר לנוכח העובדה שעובדת אוור מונתה והועבר אליה חומר, כי עלול להיות מצב שהחקירה מנוהלת על ידי שני גופים שונים, ומצב זה אינו רצוי.<sup>162</sup> לפיכך היא מציעה לקיים דין אצל פרקליטות המדינה. בדיון זה הוחלט להפסיק את חקירות מה"ש בעת פעולתה של ועדת החקירה.<sup>163</sup>

**ראשי מה"ש ידעו אם כן, כמובן, כי אפשר לבצע פעולות חקירה רבות, ולמרות זאת, ובמודע, כל פעולות החקירה החינויות הללו לא בוצעו. גם מכך התעלם היועץ המשפטי לממשלה.**

## ד.2. מתקמת ועדת אוור ועד לפירסום החלטת מה"ש

### ד.2.א. א. קיום חקירות במהלך פעילות ועדת אוור

כפי שפורט בפרק הקודם, מתחילה אירועי אווקטובר נמנעה מה"ש מלחקר או מקרי הרג והפציעה, אם כי לא הצהירה על כך וטענה לקשיים ביצוע החקירות. הקמת ועדת החקירה שימשה למח"ש תירוץ להימנע מלחקור באופן رسمي.

במכתבה לעוז"ד שי ניצן מיום 18.1.2001 בעניינו של **אחמד ג'בארין**,<sup>164</sup> המפרט את הימנעות מה"ש עד לאותו יום מנקיית צעדי חקירה, מציניות וציבר מונה ורדה שחם – ששימשה אז כמשנה למנhall מה"ש – שעובדת אוור כבר מונתה והועבר אליה חומר, ולפיכך עלול להיות מצב לא רצוי שבו החקירה מנוהלת על ידי שני גופים שונים. בכך מציעה שחם לקיים דין אצל פרקליטות המדינה. בתיק החקירה לא מציאה כל תשובה של עוז"ד ניצן למכתב זה, ואולם מתקובל על הדעת כי הדיון שנערך לבסוף אצל פרקליטות המדינה בתאריך 9.5.2001 נועד בין היתר לענות על עניין זה. מכתבה של שחם מראה, כי היוזמה לדין זה ולהפסקת החקירה באהה ממש"ש עצמה.<sup>165</sup>

בתאריך 9.5.2001, מעלה Machzi שנה לאחר ההחלטה על הקמת ועדת החקירה, קיימה פרקליטות המדינה אז, עדנה ארבל, ישיבה על מנת להחליט בדבר היחס בין חקירות מה"ש לפעולות ועדת החקירה. בדיון זה הוחלט להפסיק את חקירות מה"ש בעת פעולתה של ועדת החקירה.<sup>166</sup> אולם עקב ריבוי הרاءות נגד החשוד פקד גיא ריף, ונשלחה פתייחה בחקירה נגדו כבר באותה עת. ההחלטה שהתקבלה לבסוף בנושא זה הייתה להמתין לסיוום עדותו בפני הוועדה.

למעשה, מכיוון שחקירות לא התקיימו במתחם עוד קודם לכן, לא היה הרבה עניין להחליט

161 שם.

162 שם.

163 ההחלטה היועץ המשפטי לממשלה, לעיל ה"ש 14, עמ' 8, פס' 13.ב.

164 מכתב מורה שחם לשוי ניצן, לעיל ה"ש 161.

165 בהודעתה בפני אופשי החומר של ועדת אוור מביעת גב' שחם عمدهה שונה, שלפיה בתנאים מסוימים יש להפסיק בחקירות. ראו לעיל ה"ש 106. אולם העדודה העולה מכתבה שוכתב בזמן אמת, ברורה. ראו מכתב מורה שחם לשוי ניצן, לעיל ה"ש 161.

166 ראו חוות הדעת של היועץ המשפטי לממשלה, לעיל ה"ש 14, עמ' 8, פס' 13.ב.

בו. מאוחר שמח"ש לא חקרה את מקרי הרגאר אף לפני הקמת הוועדה, לא הייתה החלטה זו אלא גיבוי למצב הקיימים בלבד הכו. אולם בעוד שלפני כן מ"ש עדין הייתה תחת החובה הפורמלית לקיים חוקרים, והיו שלושה חוקרים פתוחים, החלטת פרקליטות המדינה סתמה את הכלל על חוקירות אלו. כמו כן: ההחלטה לפ██ק לחזור יצרה את הרושם כאילו עד אותה עת מ"ש קיימה חוקירות. כפי שהארינו, לא אלה היו פנוי הדברים. העובדה החמורה היא שאף שסוגיות חוקירות מ"ש עליה לדין בדרגים הגבוהים ביותר של משרד המשפטים, אף לא אחד מגופי אכיפת החוק שהשתתפו בישיבה - פרקליטות המדינה, המשנה לפרקליטות המדינה לעניינים פליליים ופרקליט מחלוקת בג"ץ לא העלה את שאלת אופן קיומן החוקירות עד לאזורה עת ולא התייחס לכך שמח"ש מעלה בחובתה לקיום חוקירות ולאסוף ראיות.

חוקירות פליליות מתבצעות בדרך כלל בנסיבות ובנסיבות ואילו מ"ש הייתה נהגת כראוי יותר כן שבחוקירות היו נמצאות בשלבים מתקדמים במועד מינויה של ועדת אור ועם תחילת עובודתה. לא הייתה גם כל מנגעה כי מ"ש תמשיך בחקירה גם בתיקות עבודת הוועדה. חוקירה המבוצעת כראוי הייתה צריכה להיות קצרה הרבה יותר מתקופת עבודתה של הוועדה. הוועדה מונתה לחזור ונושאים רחבים הרבה יותר מאשר אחריותם האישית של שוטרים למות האזרחים. ההחלטה שלא להמשיך לחזור הייתה ביטוי לחוסר הרצון הכללי במ"ש ובפרקליטות לרدت לחקר האירועים בחקירה אמיטית ואפקטיבית, כפי שנעשה לאחר מכן ועדת אור, בכלים שעמדו לרשותה. אולם, הוועדה לא הייתה יכולה להחליט את מ"ש ולא הייתה מוסמכת להורות על העמדה לדין, וכן בסיסים עבודת החזירה את מקרי הרגאר לחקירת מ"ש. נראה כי הדריך הנכונה לפועל הייתה לגבש את אופן החזירה במקביל לעבודת ועדת אור ביחד עם הוועדה עצמה, משמנונתה. אפשרות זו עלתה, אבל הפרקליטות לא הנגעה לכך.<sup>167</sup>

ההחלטה לפ██ק את החוקירות אינה מתחייבת מהדין. חוק ועדות חוקרים, התשכ"ט-1968<sup>168</sup>, אינו קובלע כי בעלות ועדת חוקרים מחייבת הפסקת חקירה אחרת הקשורה בנושא הבדיקה של הוועדה, ואין כל הוראה אחרת המחייבת זו. היפוכו של דבר: בפסקה נקבע כי חקירה פלילתית וחקירה על ידי ועדת חוקרים משלימות זו את זו, וכן ועדות חוקרים אחרות פועלו בבד עם היליכם פליליים, כמו ועדת החוקרים לרצח ראש הממשלה יצחק רבין ז"ל, שהתohnלה במקביל לחקרתו של יגאל עמיר ולמשפטו. בפרשת *יפת* נקבע היחס שבין חוקירה פלילתית והעמדה לדין לבין היליך בפני ועדות חוקרים כך:

"משמעותה של ועדת חוקרים אינן יכולות לשמש תחיליף להליך המשפטי, שכן המטרה הכלולמה בכל אחד מן היליכים שונה היא. הרעיון העומד מאחורי הקמתה של ועדת חוקרים הוא בירור מהיר ויעיל של האמת העובdotית כפי שהועודה רואה אותה באותו זמן, ואילו תפקידן של היליך המשפטי הוא בקביעת האמת המשפטית כפי שBIT-המשפט רואה אותה, בהתאם לסדרי הדין ודיני הראיות הקבועים. היליך המשפטי נועד להשלים את החזירה, למצות את היליכים ולהוציא את האמת המשפטית לאור".<sup>168</sup>

המכון הישראלי לדמוקרטיה, בכתב עמדה שפרסם בנושא זה, מתח ביקורת חריפה ומפורשת על ההחלטה לפ██ק לחזור, בקובעו כי מדובר בהחלטה לא סבירה שאינה עולה בקנה אחד עם חומרת החשדות לעבירות.<sup>169</sup> אנו מסכימים עם ביקורת זו במלואה, אולם סבורים כי החומרה הייתה טמונה בא-קיום חוקירות מ"ש עוד טרם אותה ההחלטה. במובן זה, הטעיה העולה מההחלטה כאילו עד אותה עת התקיימו חוקירות, והחטא הקדמון של אי קיומן החוקירות, הם מקור הרע.

<sup>167</sup> הוועדת ורדה שחם, לעיל ה"ש 106, בעמ' 5.

<sup>168</sup> בפרשת *יפת*, לעיל ה"ש 50, בעמ' 231.

<sup>169</sup> לינה סבה וליאת לבנון, לעיל ה"ש 102, בעמ' 29.

פרקיליות המדינה הדגישה בסיכום אותו דיון, כי אין באמור קביעות סופית, אלא עדמת ביןים שיש לבחון מעת ובהתאם להתפתחויות בನושא.<sup>170</sup> עם זאת, ככל שעולה מהמסמכים שלפנינו, במהלך[U] עבודת ועדת החקירה לא הובא הנושא לבחינה מחדש, גם לא בעניינו של גיא ריף לאחר סיום עדותו בפני הוועדה. זאת אף שבקבות[U] עבודת תחקירני הוועדה ובעת שמיעת העדויות בפניה הצברו[R] ראיות ברורות מאד לגבי חילק מקראי הרג. גם לנוכח[R] ראיות ברורות, כי ריף ירה אש חיה[C] בכיוון שבו נהרגו **עימאד גנאים ואלייד אבו סאלח**, וכי[R] ראש[M] מושד[Y] ירה קליעים מצופים[B] בגומי[B] במקום שבו נהרג **ראמי גרה** ודיוח על מגין שנפגע מהיר,[R] לא מצאו[N] לנוכח[Z] ש[A] או[G] גורם[C] כלשהו[P] בפרקיליות המדינה לבחון מחדש את ההחלטה ולחדש את החקירה[N] בונגאים[A].

מעניין לראות שהיו[M] מקרים שביהם המשיכה מה"ש[B] בחקירה במהלך[D] דינויה של[U] ועדת החקירה, ולא[R] ראתה[C] כל[M] מניעה[L] מלעות[C] וכן[C] המאפיינים של[M] מקרים[A]. ועדת[A] או[R] מצינית[C], כי בעניין[a] האירוע[B] בהר'[C] הבנקים[C] (פציעה[C] של[M] מרلن[R] רמדאן[C] וairoعي[C] הקניון[C] בצרת[C] (הריגות[C] של[M] ויסאם[C] זיבכ[C] ועומר[C] עכאו[C]) ידוע[L] לוועדה[C] מתקיימת[C] החקירה[C] של[M] המחלקה[C] לחקירה[C] שוטרים[C] ולפיק[C] אין[C] צורך[C] בהמלצה[C] על[C] החקירה[C] מטעם[C] הוועדה[C].<sup>171</sup> לא[R] ידוע[L] לנו[C] על[C] החלטה[C] מיוחדת[C] שנותקלה[C] בעניין[a] המשכן[C] של[C] הרים[C] ואלו[C], אלא[C] הן[C] היו[C] אירוע[C] שהם[C] התנהלה[C] החקירה[C] עיליה[C] ייחסית[C] עוד[C] טעם[C] מינוי[C] הוועדה[C], וכן[C] הquiries[C] נמשכה[C] גם[C] בעת[C] עבودתה[C], כפי[C] שהייתה[C] צריך[C] להיות[C] בכל[C] החקירה[C].

ביחס לפציעתה של **מרLEN רמדאן** ברחוב הבנקים[B] בצרת[B] ביום 2.10.2000, החלטה[C] כאמור[C] החקירה[C] על[C] ידי[C] מה"ש[C] באופן[C] עצמאי[C] בתאריך[C] 11.10. ובתאריך[C] 12.10[.] הגיעו[C] תלונה[C] למח"ש[C] ונסכו[C] פעולות[C] החקירה[C] בתיק[C]. מסמך[C] בשם[C] "חקירה[C] אירוע[C] ריאוף[C] ריאוף[C]"[.] ירי[C] של[C] כוכ[C] על[C] רכב[C] בצרת[C] עליה[C] כי[C] כבר[C] ביום[C] האירוע[C], 2.10.2000, נערך[C] תחקיר[C] מבצעי[C] של[C] האירוע[C]. בתאריך[C] 5.10.2000 כתוב[C] ערך[C] שנדר[C], מנהל[C] המחלקה[C] לחקירה[C] שוטרים[C], במתוך[C] לשכת[C] שר[C] המשפטים[C], כי[C] החקירה[C] בעניין[C] הסתיימה[C] ובשלב[C] זה[C] נבחנות[C] הראיות[C] בתיק[C] בטорм[C] קבלת[C] החלטה[C]. ככל[C] הידוע[C] לנו[C], ננסכו[C] פעולות[C] החקירה[C] גם[C] לאחר[C] שמונתה[C] ועדת[C] או[C]. זו[C] הייתה[C] אם[C] כן[C] החקירה[C] עיליה[C] וזריזה[C] שלא[C] היה[C] באף[C] אחד[C] מקרי[C] הרג[C]. לא[C] היה[C] זה[C] מופרך[C] לשער[C], כי[C] מאוחר[C] והוא[C] ברור[C] מושבות[C] האירוע[C] כי[C] מדובר[C] היה[C] בעבר[C] אורח[C] שנפגעו[C] בשגגה[C], להבדיל[C] מנפגעים[C] אחרים[C] שהוא[C] חס[C] השתפות[C] ביידי[C] אבני[C] או[C] בתפרעות[C], טובל[C] המקירה[C] במח"ש[C] בנסיבות[C] ובנסיבות[C] (גם[C] אם[C] לא[C] תוצאה[C] של[C] העמדה[C] לדין[C]).

אין[C] ספק[C], כי[C] פעולות[C] מה"ש[C] ביחס[C] לחקירה[C] מקירה[C] זה[C] הייתה[C] תוצאה[C] של[C] התפיסה[C] המייחסת[C] אחריות[C] לקורבנות[C] הרג[C], בכך[C] שהשתתפו[C] בהפגנות[C].<sup>172</sup> לגבי[C] בני[C] הזוג[C] רמדאן[C] היה[C] ברור[C] למח"ש[C] ש[C] מדובר[C] בעברי[C] אורח[C] ולכן[C] פעולה[C] המחלקה[C] לחקירה[C] האירוע[C], בוגוד[C] לשאר[C] האירועים[C], גם[C] זאת[C] בבד[C] עם[C] דינויה[C] ועדת[C] או[C].

## ד.2.ב. האופן הלקי שבו נחקרו השוטרים[B] במח"ש

גם[B] באזהם[C] מקרים[S] שביהם[C] מה"ש[C] ש[.] החקירה[C] שוטרים[C], בעת[C] עבودתה[C] של[C] ועדת[C] או[C] לאחר[C] פרסום[C] הדוח[C] של[C] הוועדה[C], החקירה[C] התנהלה[C] באופן[C] ל'קי[C] ביוטר[C] וכتوزה[C] מכך[C] הייתה[C] בלתי[C] אפקטיבית[C] לחלוט[C]. עניין[C] חמוץ[C] זה[C] לא[C] זכה[C] לכל[C] התייחסות[C] מצד[C] היוזץ[C] המשפטי[C] לממשלה[C] בהחלטתו[C] לאמץ[C] את[C] החלטת[C] מה"ש[C] ולסגור[C] את[C] כל[C] תיק[C] הרג[C] באוקטובר[C] 2000.

170 ראו[D] דוח[C] מה"ש[C], לעיל[C] ה"ש[C] 10, בעמ' .5

171 דוח[C] ועדת[C] או[C], לעיל[C] ה"ש[C] 3, בעמ' .766

172 לעניין[C] זה[C], ראו[C] פרק[C] ג' [.] לעיל[C]

כפי שפורסם בדו"ח "הנאמנים", חוקר מה"ש כלל לא הציג לשוטרים שנחקרו שאלות קשות ונוקבות בנוגע לאחריותם לאיורים. הצביעו על כך, כי מפקד המחוז הצבוני אליק רון, שהיה חדש בין היתר בהפעלה לא חוקית של צלפים באוטם אל-פחם, שכטוצאה ממנה נפצעו שישה אזרחים וננהרג אחד, העיד בפניו ועדת או"ר על פני 800 עמודי פרוטוקול, ואילו מה"ש חקרה אותו לאחר פרסום דו"ח הוועדה על פניו ועדת או"ר אשר הובילו את הוועדה לקבוע את אחוריותו השאלות הקשות אשר עלו מעדותו בפני ועדת או"ר אשר הובילו את הוועדה לקבוע את אחוריותו לירוי הצלפים שלא כדין.<sup>173</sup>

ירון מאיר, קצין אגף מבצעים במרחב הגליל, התיחס בעדותו בפני ועדת או"ר לאופן חקירתו על ידי מה"ש בעניין מעורבותו באירועי כפר מנדא כל"ח' "חברותא" של שוטרים והדברים מדברים בעד עצמן:

"השופט תאודור אור:"  
זה לא רצינו, זה קליל...  
זה ההסבר האמיתי?  
כן.  
שאתה, כשאתה נחקר בmach"sh על אירועים שבהם נהרג אדם, זה  
בחברותא, מתייחסים להה בקלילות, ככה mach"sh התיחס לה?  
כן, אך mach"sh התיחס להה, זה המשקל הנכון.  
איך אתה התיחסת?  
באותה הדרך. זו לא חקירה כפי שעברתי בה בין אוספי החומר.  
זו חקירה... ואני חוזר ואומר, זו הייתה חקירה בחברותא, זה היה  
סור של חקירה, אנחנו מדברים על זה האם אני בדקתי את ח...  
אני לא מבין, כשהזה בחברותא, אז לא אומרים את האמת? מה זה  
שייך לחברותא? מה זה שייך לחברותא?  
אומרים... או"י גם אמרת... אומרים את האמת, אומרים את  
האמת, אבל המשקל הוא לא אותו דבר".<sup>174</sup>

לונכט אמרוות חד משמעיות אלו, אין צורך להרחיב בהסבירם על השלכה של קיום חקירות באופן המתואר לעיל על האפקטיביות שלהן. מה שכחה ברור לעין, נעלם לחוטין מהחלטת הייעוץ המשפטי לממשלה. אפילו בסוגיה זו הייעוץ לא מצא לנכון לבקר ولو ברמה אופן הביעיתי שבו נהגה mach"sh זהה לדבר לא פגם ולא כמעט בגיבוי הגורף שהוא נתן למach"sh.

## ד.ג. א. גביה עדויות נוספת ונוספות

עודת או"ר הורתה בדו"ח שפרסמה, כי mach"sh תמשיך לחקור בכל מקרי ההרג שלא התקיימה בהם חקירה באותו מועד. אולם, מעין בתיקין החקירה עולה שלאחר פרסום דו"ח ועדת או"ר נמנעה mach"sh במקרים רבים מחלוקת חלק מהשוטרים שהיו מעורבים באירועים ואשר היה הכרח לחקור אותם שוב, והייעוץ המשפטי לממשלה ניבה מחדל זה בהחלטתו. כך אף באשר לעדי ראייה לאירועים.

העד רמזי כרימס מסר לו עדות רלוונטיות לאחריותו של סנ"ץ ולדמן לירוי נהרגו את **ויסאם יזbeck**, כאשר אמר שראה מישחו "במדים אזרחי" שנתן הוראת ירי לשוטרים. mach"sh לא מצאה לנכון לחקור אותו בשנית. בדו"ח הייעוץ המשפטי נכתב כי "מדובר אולי בולדמן, אולם

<sup>173</sup> הנאמנים, לעיל ה"ש 12, בעמ' 42-43.

<sup>174</sup> פרוטוקול ישיבה מס' 18 של ועדת או"ר, 2220 (14.6.2001). מעודתו של ירון מאיר עולה כי הוא נחקר בmach"sh לפניו שנחקר על ידי הוועדה. ראו שם, בעמ' 2217-2216.

העניין לא לובן עד תום ואך לא לבונה משמעותו הביטוי 'מדים אזרחי' ועד כמה תואם הדבר למראהו של ולדמן.<sup>175</sup> למורת אמירה זו, הייעץ המשפטי לממשלה לא מתח ביקורת על מה'ש בಗל אל מיצוי החקירה ואך לא הורה להשלים את החקירה בנקודה זו. באשר למונח **אחמד ג'בארין**, אשר נהרג כתוצאה מקליע מצופה בגומי, שחרר לראשונה דרכו עינו באמ אל-פחם, נמנעה מה'ש מהלהשלים את החקירה בעניין מותו בכל צורה שהיא. מה'ש החלטה כי:

אין מקום להעניק בחקירה פלילית בעניין נסיבותמו, וזאת מאחר ולגרסתה אין אפשרות לאות את השטור הירוה וגם אם יש אפשרות כזו, הרי שייתכן והיריה יידין. אי לכך ההחלטה לגוז את התקיק בעניין זה, בעילה של ערירין לא נודע.<sup>176</sup>

חוות דעתו של הייעץ המשפטי מתעמקת בעניין זה יותר ממה'ש, ואולם כאמור הוא נמנע מלברך את מה'ש על מחדלה החמור. באוטו עניין העיד שוטר בשם אופיר אלבז, כי רק הוא יכול היה לירות כדורים מצופים בגומי, סוג הcadar שפגע במנוח. אולם, חוות דעת הייעץ המשפטי מצינית כי שוטר אחר, סלאם עמר, העיד בפניו אושפי החומר של ועדת אור כי גם הוא יירה כדורים מצופים בגומי, אך בעודתו בפני הועודה העיד סלאם עמר שירה אש חיה בלבד. אף על פי שהזיהה ברור של סתרה המחייבת את השלמת חקירתו של השטור עמר, נמנעה מה'ש מלעשות כן ואך הייעץ המשפטי לא סבר שמן הראי שיעשה כן. תחת זאת משתמש הייעץ המשפטי בנקודה זו לטובת החשוד בירי, אופיר אלבז, כדי לומר ששטיריה זו מעוררת ספק שיכל לפעול לטובתו:

יווער, כי לפי גירושת אופיר אלבז עצמו, רק הוא יכול היה לירות גומי מותוך חבריו הוכו שלו [...] אלא שכאמור הדברים האלו עומדים לכואורה בניגוד לדברי סלאם בפני אושפי החומר.<sup>177</sup>

זאת, במקרה להורות למוח'ש להשלים את החקירה ולהזכיר את עמר. באופן כללי לגבי אירוע זה (ולא לגבי חקירה נוספת של סלאם עמר בלבד), לפי חוות הדעת:

שקלנו אם יש טעם בהשלמת חקירה במישור זה כיום והגענו למסקנה שלילית, שכן גם אם היו נחקרים שאר שוטרי כוח פארס ומכתשים, עדין לא ניתן היה להאשים את אלבז בกรรมת מות אchmod.<sup>178</sup>

גם במקורה הירוי בכפר מנדא, שכתוכאה ממנו נהרג **ראם בושנאח**, מה'ש לא מצאה לנכון לקיים חקירות נחוצות לשוטרים, והייעץ המשפטי לממשלה מחדל זה בטענה, כי:

האפשרותשמי מהם יודה, כי ביצוע ירי חי לעבר הממון במהלך הירען או יפליל את חברי בירוי שפגע בברכו של אחד מהמתפרעים, הינה קלושה, אם לא אפשרית.<sup>179</sup>

כלומר, הייעץ המשפטי לממשלה הניח מראש את תוצאות חקירתם של שוטרים נוספים, במקום להורות על ביצועה, והתעלם מהאפשרויות שחקירה כזו, של שוטרים שמעולם לא נחקרו, תגלה עובדות נוספות שלא היו ידועות עד כה ותביא לתוצאה שתתגלה אחריות של השוטר עמר או של שוטר אחר.

<sup>175</sup> חוות דעת הייעץ המשפטי לממשלה, לעיל ה"ש 14, בעמ' 474.

<sup>176</sup> דוח מה'ש, לעיל ה"ש 10, בעמ' 19.

<sup>177</sup> חוות דעת הייעץ המשפטי לממשלה, לעיל ה"ש 14, עמ' 80, פסקה 38.

<sup>178</sup> שם, בעמ' 81, פס' 41.

<sup>179</sup> שם, בעמ' 12.

גם בהקשר זה, ולמרות חומרתו הרבה, נמנע היועץ המשפטי לממשלה מלברר את המחדל החקירתי שבו ל淮南 מח"ש, ואך י יצא להגנתו.



# פרק ה'

## קביעות המנוגדות למצאי ועדת א/or ומסקנותיה בוחות הදעת של היועץ המשפטי לממשלה

היועץ המשפטי לממשלה גיבת בחלטתו את החלטת מח"ש, גם כאשר היה מדובר בקביעות המנוגדות למצאי וועדת א/or ומסקנותיה. יתר על כן, ההחלטה היועץ המשפטי לממשלה ומסקנות צוות הבדיקה שモנה על ידו אף היו מרחיקות לכת יותר מאשר מלה של מח"ש וככללו קביעות נוספות העומדות בסתייה למצאי וועדת א/or ומסקנותיה.

הדבר חמור במיוחד לנוכח העבודה היסודית והמעמיקה שעשתה וועדת א/or, העובדה כי שניים מחברי היועץ שופטים, מהם העומד בראש שופט בית המשפט העליון והآخر שופט בית משפט מחוזי. חומרה יתרה יש לייחס לקרים רבים שבהם מח"ש והיועץ המשפטי לממשלה הגיעו למסקנות המנוגדות למסקנות שאילן הגעה וועדת א/or **בנושאים נורומיים**, בהם לוועדת החקירה יש עדיפות ברורה על מח"ש.<sup>180</sup> דוגמא מובהקת לכך היא הסתירה בין מסקנות וועדת א/or לבין מסקנות מח"ש באשר לחוקיות הפטיחה באש והירר, בהתחשב בהיקף ובתוקף של קביעות הוועדה, ובכישוריهم ובמעמדם של חברי. בהקשר זה יצוין, כי חברי הוועדה והוצאות שסייעו להם היו בעלי יכולות מקצועיות ומשפטיות העולות על אלו של אנשי מח"ש. כמו כן, יש לציין בהקשר זה ש מרבית העדים שהעידו בפני הוועדה הצביעו את השימוש בעדויותיהם בהליכים פליליים, וכך למעשה אפשר למח"ש להשתמש במרבית החומר שהייתה בפני הוועדה.

דבריו של חבר הוועדה, השופט האשם ח'טיב, בהרצאה שניתנה במלאות שלוש שנים לדוח וועדת א/or, יפים לעניין זה:

"אין בכונתי לנתח את מסקנותיה של מח"ש והחלטותיה ביחס לכל מקרה וקרה ולהראות כי לפחות ביחס לחלק מהמרקם הון אין מבוססות דיין, וסתירות, אלא כל הצדקה, מסקנות של וועדת א/or, אשר הותבססו על חומר הראיות שהובא בפניה ועל ניתוחן של ראיות אלה. [...] דבר זה עורר תמייה ופלייה כיצד ועל סמך מה הגעה מח"ש למסקנות שונות מאלה שועדת א/or הגעה אליה".<sup>181</sup>

יצוין, שגם אם לכואורה אפשר היה לטעון שמח"ש והיועץ המשפטי לממשלה לא היו חifyבים להסתמך על מסקנות וועדת א/or, הרי שבנסיבות העניין היה עליהם לעשות כן. אמנם חוק ועדות

180 על הפער הנורומי בין דוח מח"ש לבין וועדת א/or, ראו הנאשימים, לעיל ה"ש 12, בעמ' 133-138.

181 הישאם ח'טיב, "שלוש שנים לפרסום דוח וועדת א/or", הערכות בישראל 19 (2006) [www.orwatch.org/deot/Khatib-HEB.pdf](http://www.orwatch.org/deot/Khatib-HEB.pdf)

חקירה, התשכ"ט-1968, קובע בסעיף 8, כי ועדת חקירה תהיה פטורה מהמגבלות החלות על הילכים פליליים מכוח דיני הראות, אולם במקרים רבים נמצא, כי ועדות כאמור הגבילו את עצמן לכללים הראיטיים הפליליים והסתמכו אף ורק על ראיות קובלות במשפט הפלילי.<sup>182</sup> הרכב הוועדה שלעצמו מהוועדה מרכיב חשוב בבחינת משקלה של התשתיות הראיתית אשר נקבעה על ידה.<sup>183</sup> ועדת או רשותה עשתה מאמץ במסגרת חקירות מקרי הרגל להגעה למסקנות מדיוקנות, תוך עשיית שימוש בכלים משפטיים של השוואות גרסאות, קביעת מצאי מהימנות, בחינת ראיות פורזיות (מדיעיות), אישור ראיות ובחינותן מכלול, הוועדה ביצעה חקירה ועמדה עדויות בכלים המתאימים למשפט הפלילי וחבריה הפעילו כישוריים מקצועיים שאין עליהם חולק. כך, למשל, בעניין הריגתם של **אליד אבו סלאח ועימאד גנאים**, קבעה הוועדה לגבי העדים על-היבי וחAMD אבו סאלח, כי:

”שני העדים מסרו את גרסתם לאוספי חומר מטעם הוועדה קודם שנשמעה עדותם של רייך וגדר בפנינו. הם לא ידעו את תוכנה. יוצא, כי תיאור דומה של האירוע נמסר מצד עדים שונים, שהיעדו באופן בלתי תלוי זה זהה. עצמאוון של העדויות והתאמתן זו לזו מספקת חיזוק רב לעדויותיהם של הייבי ואבו סאלח.“<sup>184</sup>

דוגמא נוספת הינה התייחסות ועדת או רשותה להריגתו של **ראם בושנאק**:

”לגרסת השוטרים, אין כל אפשרות שבושנאק נפגע במהלך ההסתערות [...], לעוממתם, גרסת צעירים מבני המקום היא שבמהלך ההסתערות ביצעו השוטרים ירי של אש חיה לעברם [...]. לטענתם, בפרק זמן זה של ההסתערות נפגע גם המנוח בושנאק, שני אחיו של המנוח ראמץ בושנאק – חלמי בושנאק וראוף בושנאק – וכן העד מג'די זידאן העיד, כי המנוח נפגע במהלך הירי החלי. על פי עדותם, נפגע המנוח ראמץ בושנאק שעה סונול במקומות עליון הצבעי האח חלמי. על פי עדותם, נפגע המנוח ראמץ בושנאק גם השוטרים ירו ירי מסיבי ממשבר כלי נשק לעבר המתפרעים, ובשלב זה נפגעו גם עלים וחושאן. עדויות אלה, בתשתייתן, אמיינות בעינינו [...] מכך לו העדויות יוצאת, שהמנוח ראמץ בושנאק נורה בראשו בעות שוטרים ירו לעבר מתפרעים. לא בא כל ראייה על ירי מצד אחרים באותו מקום ובאותו זמן. בנסיבות אלה סביר להניח, שרוי מצד אחד השוטרים גרם למוות המנוח ראמץ בושנאק, אך אין ביכולתו להציבו מיהו אותו שוטר. עניין זה, כמו עניינים אחרים שאوتם כבר הזכרנו, מצדיק גם הוא חקירה יסודית על ידי המחלקה לחקירות שוטרים.“<sup>185</sup>

בהקדמה לדוח הוועדה מפרטת, כי במקרים שבהם הייתה מחלוקת עובדתית ונמצא שוני בין גרסאות שונות, היא הגיעה למסקנותיה על סמך כלל הראיות הרלוונטיות, גם אם אלו לא פורטו בדו"חichert לאחת.<sup>186</sup> הוועדה שמעה באופן ישיר את מרבית העדויות וקבעה מצאי מהימנות על סמך התרומות חברותיה מן העדים. למחר שלא היה בכך כל יתרון על פני הוועדה, בעיקר מכיון שהיא מעיטה בגביות עדויות נוספות.

ועדת או רשותה למחר שלהמשיך ולחזור, ובכלל זה להשלים את פעולות החקירה,<sup>187</sup> ואולם כפי שפורסם לעיל לא עשתה זאת כראוי. לכן החלטת מח"ש לסגור את תיקי החקירה והתבססה בעיקר על אותם חומרים שהיו בפי ועדת או רשות זאת הגעה למסקנות סותרות.

182 אביגדור קלנסבלד, ועדות חקירה מלכתיות, 229 (2001).

183 שם, בעמ' 202. ראו במיחוד את הטקסט שבה"ש 16.

184 דוח ועדת או רשותה, לעיל הד"ש, 3, בעמ' 350.

185 שם, בעמ' 408-407.

186 דוח ועדת או רשותה, לעיל הד"ש, 3, בעמ' 18-19, פס' 7.

187 שם, בעמ' 18, פס' 5.

قتוצאה מכלול הטעויות וההטויות שפירטו לעיל, אשר הטרפו לקביעות ערכיות ומשפטיות נוספות שבhan חרגו מכך<sup>188</sup> והיועץ המשפטי לממשלה ממסקנות ועדת א/or, הגיע היועץ המשפטי לממשלה ברבים מהמקרים למסקנה, המנגדת למסקנות ועדת א/or, כי קיימת אפשרות שהרי בוצע כדין.

כף, בעניין מותו של ראמיג גרה קבעה ועדת א/or, כי לא הייתה הצדקה לירי של מושד ראש דראש<sup>189</sup> ואילו היועץ המשפטי לממשלה קבע, כי אין ראיות מספיקות לכך שהרי היה שלא כדין<sup>190</sup>. בעניין מותו של מוחמד ג'בארין, שנרג מכוור אש חיה, קבעה הוועדה כי לא ניתן לכחות המשטרה אישור לעשות שימוש בירי אש חיה.<sup>191</sup> היועץ המשפטי לממשלה מתעלם מעובדה זו וקובע, כי הנسبות הצריכו "שימוש רב באמצעות ואף ירי אש חיה"<sup>192</sup>, בעניין מותו של מسلح אבו ג'ראד והשימוש בירוי צלפים קבעה ועדת א/or, כי הוכח ברמה גבוהה של ודאות שהמנוח נהרג מירי צלפים,<sup>193</sup> וכי השימוש בירוי צלפים באותו יום באום אל-חכם היה בלתי מוצדק.<sup>194</sup> היועץ המשפטי לממשלה קבע, בניגוד למסקנה זו, כי לא ניתן היה לשולב במשפט פלילי את הטענה שהריי היה מוצדק לאחר שהיא הייתה סכנה לחיו שוטרים ואזרחים במקום<sup>195</sup>, וקובע מסקנות שונות מלאו של ועדת א/or בכל הנוגע לאחריותו של ניצב אליק רון; בעניין מותו של וליד אבו סאלח ועימאד גנאאים<sup>196</sup>, ועדת א/or קבעה מפוזרות שלא הייתה הצדקה לירי,<sup>197</sup> בעוד שהיועץ המשפטי לממשלה קבעה כזו, צו, תור התעלומות בהקשר זה מהעובדת שעימאד גנאאים נורה בראשו;

בעניין מותו של איאד לאבנה קבעה ועדת א/or, כי לא הייתה הצדקה לירי,<sup>198</sup> ואך היועץ המשפטי לממשלה קבע כי הירי לא נדרש בשל קיומם של אמצעים אחרים;<sup>199</sup> בעניין מותו של ראמז בושנאה<sup>200</sup> קבעה הוועדה, כי על פי הראיות שבפניו, מקום והימצאו לא היווה המנוח סיכון לשוטרים, אשר הצדיק שימוש בשנק קטלני לבגוי<sup>201</sup> אם ירי באש חיה ואם ירי של קליעים מצופים בגומי.<sup>202</sup> היועץ המשפטי לממשלה אינו מתייחס לנושא זה, בשל העובדה שהזאת היורה אינה יודעה, ואולם מעריך בהקשר של צידוק הירי, שעל פי דברים שפורסמו לאחר מותו, המנוח רצה להיות שאחיד.<sup>203</sup>

בעניין מותו של עומר עכואוי ויסאם יזבק<sup>204</sup>, הוועדה קבעה שלא הייתה הצדקה לירי אש חיה או של קליעים מצופים בגומי,<sup>205</sup> ואילו היועץ המשפטי לממשלה קבע, כי לא ניתן לשולב קיומה של סכנה לשוטרים אשר הצדיקה ירי כדורים מצופים בגומי<sup>206</sup>, ולא התייחס לשאלת אם הייתה הצדקה לירי אש חיה, שמנה נהרגו שני המנוחים.

188 זו"ח ועדת א/or, לעל ה"ש, 3, בעמ' 308.

189 חוות דעת היועץ המשפטי לממשלה, לעל ה"ש, 14, בעמ' 62. לגבי מושד בפרט נאמר כי: "[...] כפי שהובחה, אין ראיות מספיקות לכך שמרושד ביצע ירי לא חוקי בנסיבות העוני המורכבות, ומסקנתנו היא כי מאגר הריאות בכלל איינו כולל ראיות מספיקות המבוססות את אחריותו בפלילים".

190 זו"ח ועדת א/or, לעל ה"ש, 3, בעמ' 316.

191 חוות דעת היועץ המשפטי לממשלה, לעל ה"ש, 14, בעמ' 93.

192 זו"ח ועדת א/or, לעל ה"ש, 3, בעמ' 482.

193 שם, בעמ' 479.

194 חוות דעת היועץ המשפטי לממשלה, לעל ה"ש, 14, בעמ' 329.

195 זו"ח ועדת א/or, לעל ה"ש, 3, בעמ' 354.

196 חוות דעת היועץ המשפטי לממשלה, לעל ה"ש, 14, בעמ' 201 ובעמ' 203.

197 זו"ח ועדת א/or, לעל ה"ש, 3, בעמ' 367.

198 חוות דעת היועץ המשפטי לממשלה, לעל ה"ש, 14, בעמ' 231. אף על פי כן קובע היועץ המשפטי לממשלה: "אך אם השימוש בירוי הגומי היה שלא כדין, הרי שבנסיבות שתוארו אין בסיס ראוי שיאפשר הגשת כתוב אישום כנגד מאן דהוא בהקשר לריגמת מות המנוח".

199 זו"ח ועדת א/or, לעל ה"ש, 3, בעמ' 408.

200 חוות דעת היועץ המשפטי לממשלה, לעל ה"ש, 14, בעמ' 320.

201 זו"ח ועדת א/or, לעל ה"ש, 3, בעמ' 393 ובעמ' 395.

202 חוות דעת היועץ המשפטי לממשלה, לעל ה"ש, 14, בעמ' 488 ובעמ' 489.

בעניין הפקודה שננתנו ניצב אליך רון וניצב משנה בוצי סיוא להפעיל ירי צלפים באום אל-פחם בתאריך 2.10.2000, בולט הפער הנורטטיבי והעובדתי בין ממצאיו ועדת או רון לבין ממצאי הייעץ המשפטי לממשלה. ועדת או רון מצאה, כי לא הייתה הצדקה להפעיל ירי צלפים באום או רון. ירי של אש חייה מותר רק על מנת לשלול סכנת חיים מיידית ומוחשית. מסקנות הוועדה התבessa על כך של כלוחות המשטרה ולאזרחים במקום לא נשקפה סכנת חיים ממשית ומהידית שהצדקה ירי אש חייה, ומטרת היירי הייתה גם הרתעה ועונייה של המפיגינים; כי ניתנן היה להימנע מהסכנה על ידי פינוי האזומות מכוחות משטרת, מה שנעשה ממשילא זמן קצר לאחר מכן; כי לא ניתנה אזהרה לציבור המפיגנים בדבר הכוונה לעשות שימוש בירוי חי בנגד להוראות המשטרה; וכי השימוש בירוי לא היה מיידי מכך שירוי התבצע על ידי שני צלפים ומאותר יותר שלושה צלפים בו זמנית לכל מטרה, מה שmagbior את סכנת הפגיעה הקטלנית, בעוד שגם אילו מדובר היה במקרה שבו נשקפה סכנת חיים לכוחות המשטרה די היה בשימוש בחלק אחד.<sup>203</sup> בגין לכך קבע הייעץ המשפטי לממשלה, כי לא ניתן היה לשלוות את הטענה, כי הייתה סכנת חיים ממשית שהצדקה השימוש בירוי וכי לא הייתה דרך אחרת להימנע מהסכנה; כי לא ניתן היה להוכיח שמתן אזהרה היה מסיר את הסכנה; וכן כי היירוי על ידי שלושה צלפים אינם מבסס ראיות להעמדה לדין פלילי.<sup>204</sup> מסקנות הייעץ המשפטי לממשלה בעניין זה נגעוות בכלל אוטם, כי אין מושג פגמים שפירטו עד עתה. למשל, כל פרט נבחן בפני עצמו ולגבי כל פרט בפרט הוועדה אבויים בעזרת קלע מהויה סכנת חיים, ולאחר נבשתה בבחינה של המכול, כפי שעשתה ועדת או רון. בדו"ח נכתב במפורש כי:

"בעניין זה אין נפקה מינה אם נבחן את כל הנזודות שהעלתה הוועדה כמצור או רון ולא כפרטים, כפי שנבחנו בוחות הדעת; שכן, ברגע שהגענו למסקנה שמהראיות עולה כי כל נזודה בפני עצמה אינה מלמדת על כך שלא הייתה סכנת חיים ממשית לחיה השוטרים והازרחים בזאת, גם במצב הנזודות ייחדיו לא למד על כך".<sup>205</sup>

אופן ניתוח זה מנוגד למושכלות יסוד באשר לניטוח וראיות ונעלי ההוכחה במשפט הפלילי. הייעץ המשפטי גם שגה לגופו של עניין, כאשר אימץ את גישתו של ניצוב רון שלפיה ניתן לקבוע "קביעת טמייה" ולפיה כל מי שמשמידה אבויים בעזרת קלע מהויה סכנת חיים, ולהימנע מבחינה קונקרטית של הסכנה הנובעת מכל אדם שאליו כוון היירוי.<sup>206</sup>

הייעץ המשפטי לממשלה טרח מאד להוכיח, כי קלע הוא אמצעי המסקן חיים, בעוד שזו עדת או רון כלל לא התבessa על הנחיה גורפת וכולנית בדבר מסוכנותו של קלע, אלא התבessa על כך שבהוראות הקבע של המשטרה, כמו גם לפיה הניסיון המצטבר במשטרה, שימוש בקלע או בכל אמצעי אחר פרט לאש חייה על ידי מפיגנים מעולם לא נמצא כמצדיק שימוש באש חייה נגד מפיגנים, להבדיל מסיכון קוגניטיבי הנוצר על ידי מפיגן ספציבי. ירי היה מצדך רק אם השימוש בקלע באותה נזודת זמן, או על ידי אותו מפיגן על פני זמן מתמשך, יוצר סכנת חיים ממשית לפחות או זאת. אולם היירוי באוקטובר 2000 התבצע לא אל עבר מטרות מסכנות חיים, אלא כלפי שוטר או אזרח. על בסיס אותה "קביעת טמייה" של ניצוב רון, שלפיה כל מי משתמש בקלע יוצר סכנת חיים. בכלל, היירוי לא התבצע כתגובה לסכנה מיידית או עקב התראה של מי מהכהות כי מפיגן מסוים מהויה סכנת חיים ממשית, אלא על פי פקודה כללית שניתנה לאחר שני מקרים מוקדמים של פגיעה מקלע. היירוי התבצע לאחר ש"הצלפים, ביחד עם מפקדים [...] **היו מתחשים** מיידי אבויים עם קלע דוד. כאשר היו מأتירים אדם זהה [...]. (ההדגשה שלנו) היו מבקשים אישור לבצע ירי".<sup>207</sup>

203 דו"ח ועדת או רון, לעיל ה"ש 3, בעמ' 483-464. ראו גם הנאשימים, לעיל ה"ש 12, בעמ' 39-53.

204 חוות דעת הייעץ המשפטי לממשלה, לעיל ה"ש 14, בעמ' 328-329.

205 שם, בעמ' 366, פס' 45.

206 שם, בעמ' 347, פס' ג-ד.

207 חווות דעת הייעץ המשפטי לממשלה, לעיל ה"ש 14, בעמ' 340, פס' 32. יצא מן הכלל אחד לתיאור זה הוא פנייתו של ניצוב משנה בוצי סיוא ביחס למפיגן ספציבי שישין אותו ואת כוחותיו. ראו שם, בעמ' 380.

היווץ המשפטי לממשלה מאמץ למעשה את התפיסה השגויה והפלילית של ניצב רון, אשר נפסלה על ידי הוועדה, כי לגיטימי להשתמש בירוי צלפים על מנת ליצור רתיעה בקרב המפינים בគותבו:

"העובדת שניצב רון עצר מדי פעם את הירוי, כדי לבחון האם ישנה רתיעה בקרב המתפרעים בכל הנוגע ליידי האבנים באמצעות קלע דוד, **וככל שלא היה רתיעה כזו, הורה להמשין**, מעידה על הפעלת שיקול דעת, כפי שראוי שככל מפקד בסיטואציה כזו יעשה"<sup>208</sup> (ההדגשה שלנו).

אמירה זו מעידה, כמו אמריות רבות אחרות של ניצב רון ושל צוות הבדיקה והיווץ המשפטי לממשלה, כי המדבר בירוי לצורכי הרתעה, כמו שקבעה ועדת או"ר, ולא לצורכי התמודדות ומנייעת סכנות חיים, כפי שקבע היוזץ המשפטי לממשלה בחוחות דעתנו.

בדומה, בעוד שעובדת אוור הגעה למסקנה כי ירי על ידי שלושה צלפים לעבר מטרה אחת לא היה מוצדק, היווץ המשפטי לממשלה הגיע למסקנה הפוכה.<sup>209</sup> מובן שהקביעה זו מושבעת מהקביעה המוקדמת יותר בדבר התקיימותה של סכנות חיים, ואולם היוזץ המשפטי לממשלה, כמו מה"ש, טוענים כאן דבר והיפוכו: מחד גיסא, שהשימוש בצלפים היה מידתי היות שמדובר באמצאי מדויק המתקין סכנות פגיעה בחפים מפשע ומאידך גיסא, כי ירי של צלף אחד אינו מספיק מדויק על מנת להבטיח פגיעה במטרה ועל כן יש להשתמש בשלושה צלפים בו זמני.

הוועדה קיבלה את הטענה, כי ירי הצלפים הוא מדויק ועל כן הייתה עקביות בקובעה שאילך אין צורך בירוי משולש, המגביר את הסיכון לפגיעה קטלנית או לפגיעה בבלתי מעורבים.<sup>210</sup> היווץ המשפטי לממשלה אף הרחיק לכת וקבע, ללא כל בסיס מספק, כי ישנה מאד להוכיח מעבר לספק סביר כי מותו של **מוסלט אבו ג'ראד** נגרם מירי הצלפים, בעוד שעובדת אוור קבעה שענין

זה הוכח ברמה גבוהה של ודאות.

לפער ברמה המשפטית-ערכית בין דו"ח מה"ש לבין דו"ח ועדת אוור התייחסנו כבר בדו"ח "הנאומים", שם אמרנו:

"דו"ח מה"ש מונח את שיקול הדעת של השוטרים החשודים בהרג לפני מסגרת נורמטטיבית המתאימה לצבע העומד מול אויב ולא למשטרה העומדת מול אזרחים. זהו ניתוח מוטעה ומסוכן. הספרות המשפטית וגורמי אכיפת החוק בחברות דמוקרטיות מבחינים בין שיקול הדעת של שוטרים לזה של חילימ' במצווי לחימה, בשל ההבדלים בין תפקידה של המשטרה, שהינו שמירה על שלום הציבור והסדר הציבורי, לבין תפקידו העיקרי של הצבא במצב לחימה, שהינו הכרעה והכנעה של האויב".<sup>211</sup>

הדברים האמורים וכוננים באותה מידה ממש לחווות דעת היוזץ המשפטי לממשלה המאמצת אותה וקדמת מוצאת מوطעית ומסוכנת. היוזץ המשפטי לממשלה התייחס לאחריות פיקוד המשטרה כאילו המדבר בנסיבות של פעללה צבאית ומשימה צבאית, בלי לעשות את הבדיקות הנחוצות בין פעללה צבאית של עלייה חלים דיני המלחמה ותוכילתה למגר את האויב, לבין פעללה שיטור שתכליתה הבטחת הסדר הציבורי ושלום הציבור, כזו שאינה מכוונת לחשול המפינים.<sup>212</sup> ברמה זו של קביעות משפטיות וערכיות, אין כל הצדקה לפער בין עדמות הוועדה, שעמד בראשה שופט עליון בעל ניסיון רב בפלילים ואשר קיימה חקירות ושםעה עדויות באופן יסודי לאין ערוך מה"ש, לבין עדמות היוזץ המשפטי לממשלה.

208 שם, בעמ' 360.

209 שם, בעמ' 370.

210 דו"ח ועדת אוור, לעל ה"ש 3, בעמ' 381.

211 הנאומים, לעיל ה"ש 12, בעמ' 133, פס' 313.

212 חוות דעת היוזץ המשפטי לממשלה, לעיל ה"ש 14, בעמ' 389-390.



# פרק ו'

## مسקנות: ניגוד עניינים, הפרת אמונים ושיבוש החקירה בעבודת מה"ש ובפרקליות המדינה

המחלל המכון של מה"ש בא-חקירת מקרי ההרג ומדיניות החסינות שהיא נקבעה לטובות השוטרים המעורבים באירועי הרג, כמו גם מחללו של היועץ המשפטי לממשלה שאימץ את החלטת מה"ש ולא הורה על העמדת אנשי המשטרה לדין במקרים שבהם הדבר היה אפשרי ועל השלמת החקירה בשאר המקרים על מנת לאפשר את מיצוי הדין עם האחראים לירוי הקטלוי, מביאים למסקנה הקשה, כי ככלaura **אנשי מה"ש והפרקליות הפכו את חובת האמון שלהם כלפי הציבור, פעלו בניגוד עניינים ואך שיבשו את חקירת מקרי הרג.**

עובד הציבור פועל נאמן של הציבור. מתווך בכך, מחובתו של עובד הציבור לפועל כאשר עניינו של הציבור, והוא בלבד, מנוח אותו. על כן חיל איסור על עובד ציבור להימצא במצב של ניגוד עניינים. אמות מידת יושמו זה מכבר בפרשת **סיעת הליכוד**, מפי השופט ברק (כתוארו אז), בקובעו:

כלל יסוד הוא בשיטתנו המשפטית כי אסור לו לעובד הציבור להימצא במצב בו קיימת אפשרות ממשית של ניגוד עניינים [...] לכלל זה מקורות בספר, אשר החשובים שבهم הם כללי הצדק הטבעי מהו וככללי האמון מזה. על-פי כללי הצדק הטבעי אסור לו לעובד הציבור להימצא במצב בו קיימת אפשרות ממשית של משוא פנים או דעה משוחצת [...] חייב עובד הציבור לפועל, בהגשמת הכוח ובהפעלת הסמכות, מזמן אמון ונאמנות [...] עליו לפחות כאשר לנגד עניינו עומד האינטרס עליו הוא מופקד ואינטרס זה בלבד. מכוונו של כל זה נוצר העיקרונות כי עובד ציבור אסור לו להעמיד עצמו במצב בו קיימת אפשרות ממשית של ניגוד עניינים בין האינטרס עליו הוא מופקד לבין אינטרס אחר כלשהו - רכושי או אישי שלו עצמו או אינטרס אחר שעליו הוא מופקד.<sup>213</sup>

ניגוד עניינים של עובד ציבור יכול להיות שני סוגים: ניגוד עניינים אישי, שבו לעובד הציבור קיים איש המתנגש עם העניין הציבורי שלו הוא מופקד, וניגוד עניינים מוסדי, שבו עניין ציבוררי אחר שעליו מופקד עובד הציבור או שהוא מופקד עליו בעבר, מונע ממנו לפעול באופן חרף פניות. הנחתה היועץ המשפטי לממשלה בנושא זה קובעת כי:

עובד הציבור עלול להימצא במצב של חשש לניגוד עניינים בעבודתו הציבורית כאשר עניין עליו הוא מופקד בתפקידו הציבורי עלול להתנגש עם עניין אחר שלו או עם תפקיד אחר שהוא מלא.<sup>214</sup>

213 בג"ץ 531/79, סיעת הליכוד נ' מועצת עיריות פתח תקווה, פ"ד לד (2) 566-571 (1980).

214 "עריכת הסדרים למניעת ניגוד עניינים בשירות המדינה", הנחתה היועץ המשפטי לממשלה 1.1.1555.

ההנחיה מפרטת הסדרים שונים למניעות ניגוד עניינים, שהכרחיותם לקיום מינהל תקין הרבה יותר. לפעולה של עובד הציבור בנגד עניינים יכולות להיות תוצאות משנה סוגים. האחד, בטלות מלאה או חלקיית של הפעולה שנעשתה תוך ניגוד עניינים; השני, אחירות אישית של עובד הציבור, ברמה המשמעותית או ברמה הפלילית בעבירה של הפרת אמונים, על פי סעיף 284 לחוק העונשין, תשל"ז-1977.<sup>215</sup>

ביחס לעבירות הפרת האמונים, אין צורך שעובד הציבור קיבל טובת הנהאה אישית כלשהי, ומספיק שפיעולתו פוגעת באינטרס ציבורי המוגן על ידי האיסור על הפרת אמון:

"ביסוד העבירה של הפרת אמון אין עומדת ההנהאה האישית של הנאשם (אם כי לרוב היא מצויה) אלא הפרת האמונים, אשר עשויה להתקיים גם בנאשם, הפועל למען הגשמה מה שנראה לו Caintrast הצלב [...] ההוראה העונשית בדבר הפרת אמון באה להגן על הציבור לא ורק מפני עובדי ציבור, המפיקים טובת הנהאה בדרך של סטייה מהشورה, אלא גם מפני עובדי ציבור, המוכנים לשיטות מהشورה כדי לקדם את משימות הציבור. אלה כאלה פוגעים באמון הציבור ובתוך המידות של עובדי הציבור".<sup>216</sup>

כמו כן, אין צורך להוכיח מטרה לפוגע באינטרס ציבורי, וכל שדרוש מבוחנת המחשבה הפלילית הוא מודעות לטיב המעשים:

"לא נדרש כי העולה יהא מודע לכך כי מעשונו מהוوه 'הפרת אמון' או כי מעשה פוגע בערכיהם שהאישור הפלילי נועד להגן עליהם. לא נדרש שעובד הציבור יהיה מודע לערכים אלה [...] המודעות של עובדי הציבור צריכה להתייחס ליסודות העובדות, שבמקרה שלו מהווים מעשה הפרת אמון הפוגע הציבור".<sup>217</sup>

UBEIRAT "шибוש מהלכי משפט" מוגדרת כך בסעיף 244 לחוק העונשין, תשל"ז-1977:

העשה דבר בכוונה למונע או להכשיל הליך שיפוטי או להביא לידי עיוות דין, בין בסיכון" העונשנו של עד, בין בהעלמת ראיות ובין בדרך אחרת, דין - מסר שלוש שנים; לעניין זה, 'הליך שיפוטי' - לרבות חקירה פלילית והוצאה לפועל של הוראת בית משפט.

אף ביחס לעבירה זו, מספיק כי המבצע יצפה בודאות קרובה את תוצאת מעשו (או מחדלו), וצפיה זו שקולה כונגד כוונה פלילית בעבירה זו.<sup>218</sup> כפי שבורט לעיל, בטיפול של רשויות אכיפת החוק באירוע או אירוע,/non בפעולת מח"ש והן בעת בחינת מסקנות מח"ש על ידי היועץ המשפטי לממשלה, היו קיימים ניגודי עניינים מסוימים חמורים אשר נתקלו בהתעלמות מוחלטת ולא נעשה כל ניסיון להימנע מהם. באופן צפוי, ניגודי העניינים אף הביאו בפועל לתוצאה שהארוועים לא נחקרו באופן תקין והחקירה אף סוכלה על ידי האחראים לה. למחדל החקירות ולшибוש החקירה ניתן גיבוי מלא על ידי המערכת המשפטית. להלן נתיחס לשני היבטים של ניגוד העניינים, הציבורי והפלילי.

(התשס'(1)).

215 ע"ב 645/81, פנץ' נ' מדינת ישראל, פ"ד ל(3) 70, 67 (1982).

216 דנ"פ 1397/03, מדינת ישראל נ' שבך, פ"ד נט (4) (2004) 422, 385 (להלן: "פרשת שבס (2)" או "הלכת שבס (2)").

217 לעניין זה, ראו רע"פ 99/7153, אלג' נ' מדינת ישראל, פ"ד נח(5) (2001).

## 1. ניגוד עניינים מובנה בחלוקת שוטרים

ניגוד העניינים בו היו נתונים חוקרי מה"ש מובנה באופן הנקמת המחלקה ובאופן פועלתה ואינו ייחודי לחקירות אירופי אוקטובר. עם זאת, הכשל החמור וחסר התקדים עד כדי שיבוש החקירה שאפיין את פעולות מה"ש בעניין זה,<sup>218</sup> מעלה אותו במלוא חריפותו ודורש התייחסות מערכתית ואישית אחת.

מה"ש הוקמה כדי להוות גוף עצמאי לחקירה עבירות שבוצעו על ידי שוטרים. סוגיות העדר עצמאותה של מה"ש מנוהלת מטעם המשטרה בהתאם לתקנון הנקמה משנת 1992. באופן רשמי מה"ש אמן שicity למשרד המשפטים וכפופה ישירות לפרקליט המדינה, אולם עם הנקמה של מה"ש, כהסדר זמני, הוחלט על "השאלת" שוטרים מן המשטרה לתפקיד חוקר מה"ש ב-2005, כשבע שנים לאחר הנקמת מה"ש ולאחר אירופי אוקטובר, הוחלט על אזרח של המחלקה, ואולם התהילך טרם הושלם.<sup>219</sup> על כן מובן כי בשנת 2005, עת פורסם דוח מה"ש, וועבר לכך בתוקף אירופי אוקטובר ולאחר פרסום המלצות ועדת או"ר, תהליך אזרחה של מה"ש לא היה אף בשלביו הראשוניים.

בכל התקופות הנוגעות לדוח זה, הרוב המוחלט של חוקרי מה"ש היו שוטרים "מושאים" מהמשטרה והמחלקה לא הייתה למעשה עצמאית מן המשטרה. חוקרים אשר מגיעים למתח"ש מהמשטרה כ"מושאים" יודעים שקיים סיכוי רב שייחזרו לעבוד במסטריה לאחר מכן. על כן הנסיבות הארגוניות למשטרה, אשר יש בה כדי להשפיע על שיקול דעתם ועל אופן פעולתם של החוקרים, אינה מסתכמת בתוצאות ההשתיקות למשטרה ובניסיון המקצוע בלבד, אלא מושפעת אףאפשרויות קידום ושילוב עתידיות בשורות המשטרה.

הבעיות הנובעת מכך שחוקרי מה"ש הם מושאים למתח"ש הינה מרובה. ראשית, מדובר הוא בארגון - המשטרה - שאוטנו הם עוזבים באופן זמני ורבים הסıcıים לשינויו אליו בעtid; שנית, עליהם לחזור את מי שהיו עד לא זמן פקודים שלהם, קולגות שלהם וחמור מכל המפקדים שלהם; שלישי, עליהם לחזור את מי שהם יודעים שכול ויהו בעtid פקודים שלהם, קולגות שלהם וחמור מכל המפקדים שלהם; רביעית, עליהם להכניע תרבות של השתקה וחיפוי של ארגון שבו צמחו ואלו השטייכו.

דוגמאות בולטות לביעיות זו ניתן למצאו במקרה של רודה שחם, שהיתה סגנית ראש מה"ש בתפקיד אירופי אוקטובר ואשר מאז חזרה למשטרה, קודמה לדרגת תת ניצב ומשמשת היום בראש חטיבת החקירה בגין לחקירות ולמודיעין של המשטרה. קודם לשאלתה למתח"ש היא שימשה בתפקידים בכיריים במשטרה והייתה כפופה לבכירים מבכירים המשטרה שהיו מעובדים באירופי אוקטובר. כמו-כן, היא נשואה לפחות ל偃ין משטרה בכיר, תת ניצב ניסו שחם. קרי, למי שהיה כפוף באותה עת לבכירים המשטרה שהיו מעובדים באירופי אוקטובר. תת ניצב שחם שימש קודם לאירופי אוקטובר ראש היחידה האחראית למקומות הקדושים בירושלים ובמהלך דינו ועדת או"ר ובשנים שלאחר פרסום דוח ועדת או"ר, שבחן מה"ש הייתה אמורה לחזור את האירועים, שימוש מפקד מרחב דוד בירושלים, כלומר היה בקשרי עבודה הדוקים עם רבים מהמעובדים באירופי אוקטובר.

דוגמאות נוספות ניתן למצוא במקרה של יוני דותן, שהיה ראש צוות צפוף במתח"ש בעקבות האירועים, אשר הושאל למתח"ש מהמשטרה שבאה שימוש בתפקידים בכיריים ומază חזר למשטרה. דרגתו כיו"ת היא של סגן ניצב והוא משמש כראש מפלג חקירות ביחידת הארץ למאבק בפשיעה הכלכלית של המשטרה.

<sup>218</sup> ראו הדיונים שנערכו בפרקים ב.3 – ד' לעיל.

<sup>219</sup> על פי דברי הסבר לתקציב משרד המשפטים לשנת 2009, מתוך אתר דף התקציבים של משרד האוצר, בסוף שנת 2008 נערך קורס צערמים כדי לשלב חוקרים חדשים במתח"ש, ותהליכי הארכת ימי משך בשיטות הקורבות: <http://www.mof.gov.il/BudgetSite/StateBudget/Budget2009/MinisteriesBudget/MinisteriesBudget/Pages/MinistryofJustice.aspx>

העד רצמאוֹתָה של מה"ש הוא נושא לביקורת ציבורית רחבה זה שנים רבות, והוא זכה להתייחסות נרחבת של מבקר המדינה,<sup>220</sup> תוך תיאור הניסיונות השונים, במשך מעל לעשור, לאזרוח מה"ש. מבקר המדינה עמד על כך שאר שהתענה כי חוסר העצמאות של מה"ש פוגע והן בתפקודת התקין והן באמון הציבור, הולטה במשך השנים על ידי משרד המשפטים, המשטרה וגופים נוספים, סוגיות אזרוח המחלוקת לא יושבה, במידה רבה בשל התנגדותה של מה"ש לכך. מבקר המדינה קבע, כי החלטות שנטקבלו בדבר הדרושים לאזרוח מה"ש לא בוצעו וכי הנושא הזמין לחולין בשנים האחרונות. המבקר פירט, כי תלונות רבים בדבר שימוש בכוח שלא כדין המוגשות למ"ש איןן נחרחות, כי רוב תקיעי החקירה נסגרים מחוסר ראיות וכי במקרים רבים מה"ש אינה מדotta למשטרה על פתיחת חקירה נגד שוטרים החשודים בשאלה, כדי, אף שהדיווח חינוּ לשם היררכות המשטרה לטיפול מערכת בסוגיה זו, מעבר להעמדה לדין, משמעתי או פלילי, של שוטר ספציפי על-ידי מה"ש.<sup>221</sup> ועדת אור עצמה, כחלק מהמלצתה, קבעה שיש להימנע מהעסקת קציני משטרה במטה השר לביטחון פנים, בשל ייגוד העניינים המבונה הכרוך בכך. ועדת אור קבעה עוד, כי תפקיד המטה לפיקוח על עבירות המשטרה וכי תפקיד זה אינו עולה בהנאה אחד עם עסקת אנשי משטרה בכירים, בעלי תחזית קידום בתחום שורות המשטרה.<sup>222</sup> המלצה זו אומצה על ידי הממשלה וגם על ידי בית המשפט העליון.<sup>223</sup> הרצונל העומד בסיס המלצת מה"ש בעניין זה מתקיים במלואו באשר ל"השאלת" אנשי משטרה למ"ש.

יגוד העניינים המוסדי של מה"ש, כגון שאמור לחקור את פעולות המשטרה ואולם חוקריו שייכים לה, יצר קרע פוריה להימנעות העקבית והמכונות מביצוע פעולות חקירה הן בתקופת האירועים והן לאחר שנתקבשו לשוב ולהקור שבקבות מסקנות ועדת אור. כפי שתיארנו, בעלות החקירה הספרות שננקטו היו בלתי עצמאיות ובלתי מקצועיות אחד. מאחר שמח"ש הייתה הגורשה אליה על ביצוע החקירה, גופים אחרים לא ניהלו חקירות במקביל, למעט ועדת אור. המשמעות היא שהימנעות מה"ש מלחיקור את אירועי הרג והפצעה מנעה בפועל כל אפשרות לקיום חקירה אפקטיבית ותרמה להיעלמות ראיות ולמציאות של חסינות אנשי המשטרה ואי מתן הדין על עבירות שנעברו.

התנהלות מה"ש בתקופת אירועי אוקטובר היא חלק מן הכלל של הרשויות בטיפול באירועים, אשר תואר בהרחבה על ידי ועדת אור, כנוגע ביחס מפללה עד כדי הפקרת הציבור היהודי במדינת ישראל. ועדת אור לא בדקה את התנהלות מה"ש, לאחר שהדבר לא היה במסגרת המנדט שלה. אף היה סביר שהוועדה תימנע במסגרת הדין וחשבון שהגישה מהתייחסות ביקורתית למח"ש, עקב כוונתה שמח"ש תמשיך ותחקור את אירועי המות. ואולם, כפי שציגנו לעיל, שניים מחברי הוועדה, בהזדמנויות שונות, מתכוון ביקורת חריפה על תפקוד מה"ש לאחר פרסום מסקנותיה.<sup>224</sup>

#### **מחקר המכון הישראלי לדמוקרטיה הולא את השאלה הזעקה והמתבקשת:**

**"אי אפשר שלא להיידרש לשאלת אם כך היו נוהגים אילו נהרגו בנסיבות דומות  
13 יהודים. האומנם אין רצף בין האפשרות שהיא שימוש בלתי מצדק או  
מופרז בכוח קטלני כלפי ערבים לבין ההימנעות מהחקירה סמוך לאחר האירועים  
וההחלטה שלא לחקור מאוור יותר"**<sup>225</sup>

220 דוח שנתי 56 לשנת 2005, לעיל ה"ש 40.

221 שם, בעמ' 355-356.

222 דוח ועדת אור, לעיל ה"ש 3, בעמ' 771, פס' 22.

223 בג"ץ 06/4585, ועד משפטות הרוגי אוקטובר 2000 נ' השר לביטחון פנים, פס' 26 לפסק דין של השופטת פרוקצ'יה (טרם פורסם). (24.10.2006).

224 וראו שמעון מריר, לעיל ה"ש 49; תאודור אור, לעיל ה"ש 99.

225 סבה ולבנון, לעיל ה"ש 102.

פרופ' פיליפ אלסטון, הדוח המווחד מטעם האו"ם לעניין הroitות ללא משפט, קבע אף הוא בדו"ח מטעמו משנת 2006, כי המחדל הקיצוני של מה"ש מנוגד לנורמות הבינלאומיות בדבר חקירה מיידית, עצמאית ומקצועית במרקםם כגון אלו. בתשובה לדו"ח מטעמו והודיעה ממשלת ישראל, כי מתקיים הлик הבדיקה מטעם היועץ המשפטי לממשלה.<sup>226</sup> אולם, כפי שפורסם לעיל, הליך זה רק העצים את הפגמים בהליך והביא למצב של חסינות מוחלטת של אנשי המשטרה המעורבים בהרג. החקירה והבדיקה, ותוצאותיהן, אין יכולות להיחשב אם כך כמיilio חובה המדינה לחזור את האירועים ולהביא לדין את האחראים להם.

## 2.1. ניגוד עניינים בפרקיות המדינה

דו"ח מה"ש התפרסם ב-18.9.2005, וביקורת ציבורית קשה הופנתה נגדו. כתגובה לביקורת, שלושה ימים בלבד לאחר פרסום הדו"ח התקיימה מסיבת עיתונאים יזומה בהשתתפותם של היועץ המשפטי לממשלה אז, מנוי מזה, ושל פרקליט המדינה אז, ערן שנדר, אשר היה מפקד מה"ש בתקופת אירועי אוקטובר 2000, ומילא חלק פעיל ומרכזי בהחלטות שלא לחזור ובמחללו המחלקה. במסיבת העיתונאים הופיעו שניים לצד ששל ראש מה"ש, עו"ד הרצל שבירו, והbijעו גיבוי מלא ופומבי לדו"ח מה"ש.

בעקבות הביקורת הקשה על מסקנות מה"ש, הודיע היועץ המשפטי לממשלה אז, מנוי מזה, ב-28.9.2005, כי הוא יבדוק את הדו"ח Cainilo הוגש בפניו ערר, בלי להמתין לסיום התקופה להגשת ערר ובלי שהוגשו ערירים. הודעת היועץ המשפטי לממשלה נמסרה אף על פי שבאותה עת עדالة כבר פנה לבקשת חומר החקירה על מנת להגיש ערר ואף על פי של שמחות ההרוגים מאירועי אוקטובר פנו ליועץ המשפטי לממשלה, באמצעות עורך דין מעdealah, והבהירו כי הבעת התמיכה הפומבית על ידו בדו"ח מה"ש פוסلت אותן מלהשתמש ערכאה ניטרלית שתדון בערר שיווג נגד החלטת מה"ש, ואולם פניתן לא נענתה.<sup>227</sup>

לצורך בדיקת הדו"ח מינה היועץ המשפטי לממשלה צוות משפטי מפרקיות המדינה, כלומר צוות שלם חבריו כפופים לפרקיות המדינה, ערן שנדר, שהיה ראש מה"ש בעת האירועים. בתקורתה אר הובהר, כי היועץ המשפטי לממשלה אינו שוקל לנטרל את שנדן מהטיפול בערר.<sup>228</sup> ארגון עדالة פנה באופן מיידי ליועץ המשפטי לממשלה והתריע על כך שכפיפותו של הצוות שמנוה לשנدر מעוררת חשש כבד ורציני לניגוד עניינים ופוגעת בניהולו של הлик תקון והוגן בהיותה נוגדת את עקרונות הצדק בדבר קיומה של בדיקה ניטרלית ו עצמאית.<sup>229</sup> על-כן טען עדالة, כי היועץ המשפטי לממשלה פגוע בזכויותיה של המבוחחות לקיום הлик הוגן וכי הлик הבדיקה אינו מקיים ואינו יכול לקיים את תנאי העצמאות והעדר הפניות כנדרש בדי.

פרקילת המדינה הוא בעל הסמכות שאליו אמרו להיות מוגש ערר על החלטת מה"ש שלא להעמיד לדין.<sup>230</sup> אילו היה מוגש ערר כזה, פרקליט המדינה ערן שנדר לא יוכל היה לשמש ערכת ערר והוא עליו לפסול את עצמו מלדון בערר בשל ניגוד העניינים שבו הוא מצוין. בהתאם, על מנת לקיים בדיקה עצמאית של העරר היהת צריכה להתקבל החלטה בדבר זהות הגורם שיערוך את הבדיקה ביחס לערר. קיום בדיקה כזו על ידי צוות הcapeo לפרקית המדינה, גם אם לא על ידו אישית, פוגע אף הוא באופן חריף תקונה עצמאות הבדיקה. החלטתו של היועץ המשפטי לממשלה

<sup>226</sup> Philip Alston, לעיל ה"ש 101.

<sup>227</sup> מכתב מעdealah לעו"ד הרצל שבירו ולယועץ המשפטי לממשלה, לעיל ה"ש 96.

<sup>228</sup> יובל יו"ע "מוח: ההחלטה על הע逮 לא הושפעה מהሥרת והפוליטית", הארץ Online, www..2.10.2005 haaretz.co.il/hasite/pages/ShArtPE.jhtml?itemNo=631522&contrassID=2&subContrassID=6&subC ontrassID=0

<sup>229</sup> מכתב מעdealah, המרכז המשפטי לזכויות המיעוט העברי בישראל, למנוי מזה, היועץ המשפטי לממשלה

[\(19.2.2007\)](http://www.adalah.org/features/october2000/mazuz-l-feb07-he.pdf)

<sup>230</sup> סעיף 64(א)(2) לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב-1982.

על קיום הליך הבדיקה עקפה את סדר העניינים הרגיל ואת ההחלטה של פרקליט המדינה ביחס לאופן בחינתה הערר שהיתה מתבקשת במקורה כזה. ואולם, במנויו צוות הכספי לשנدر לצורך הבדיקה החילית הייעץ המשפטי לממשלה על בדיקה שאינה עצמאית וشنוגעה בנוגע עניינים.

כפיותנו של הצוות הבודק למי שמעשו צריכים להיבחן במסגרת הבדיקה והכרעה בה עלולה להשליק עליו מבחינה אישית וציבורי, פסולה מעיקרה ואינה מאפשרת קיום בדיקה נטולות פניות.<sup>231</sup> ועדת או עצמה התייחסה בדבריה למצו דומה, בקביעתה ביחס לחייבת המשפטית שנעשתה בעקבות הrigatם של **עומר עכוזי** ו**ויסאם יזbeck**, כאשר מפקד המרחב נכח באירועים עצםם: "בעצם מנויו של צוות חקירה מרוחבי נוצר מצב של ניגוד עניינים טבוע, הנובע מכך שצוות החקירה כפוף במשרין לדרג שאותו עליו לחקר".

העובדת, כי ההחלטה בערר ניתנה בפועל על ידי הייעץ המשפטי לממשלה ולא על ידי עורך שנדר אינה מבטלת את עצמת ניגוד העניינים ביצוע הבדיקה, שהרי הבדיקה נערכה בפועל על ידי צוות הכספי לשנدر, אף לא רק מסיבה זו; התחמיכת הפומבית שהביע הייעץ המשפטי לממשלה במסקנות מה"ש מיד עם פרסום הדוח' מתעמה, היottaה הבעת עדודה מראש ופסלה אף אותו מושם שערצת ערך או בדיקה חריפה פניות ועצמאית. מי שדעתו ונקבעה כבר מראש והובעה בפומבי, הפך לחסר יכולת לבקר באופן חסר פניות את התנהלות מה"ש ואת מסקנות החקירה.

בנסיבות אלה לא היה טעם בהגשת ערער על החלטת מה"ש והליך הבדיקה הותנהל בלבד בשוםו באופן מקרי כלשהו טענות נגדות לנאמר בדו"ח מה"ש, ללא כל "אייפכא מסתברא" שאיתו היה על הצוות הבודק להתמודד.<sup>232</sup> בכך ניטל האופי האדרברסרי והציבורי של הליך הערער, שהתנהל באופן פנימי לחלוון ללא טענות נגדות שאיתן היה צריך להתמודד, למעט טענות כלליות שהושמו בזרה הציבוריות.

ההחלטה הייעץ המשפטי לממשלה התייחסה לטענות שעלו במסגרת דו"ח "הנאשימים" של ארגון עדלה, שפורסם בשנת 2007 רק לאחר שעלה לידי הבדיקה באופן באופן נידרש את חומר החקירה שעד מד בפי מה"ש. אולם הדוח' פורסם סתום לגביש עקרוני של המלצות, ולאחר שיטיות של הבדיקה כבר נכתבו, ועל כן ספק רב אם הטענות שהועלו במסגרת דו"ח "הנאשימים" יכולו להשפיע באופן ממשי על באופן הבדיקה, לאחר שכבר הtagבשה בה עדודה ברורה.

המסקנה הבוראה היא, כי חוות הדעת של הייעץ המשפטי לממשלה אינה יכולה להיחשב בדיקה עצמאית וחסרת פניות, לא של חקירת מקרי ההור וההחלטה בדבר אי העמדת דין ולא של אופן יידי-החקירה. הליך הבדיקה של דו"ח מה"ש יכול היה להתבצע רק על ידי ועדת בדיקה חיונית לפרקליטות המדינה ולא על ידי צוות הכספי למי שנגוע בניגוד עניינים ולמי שכבר יודע על עדותו בעניין. דו"ח הייעץ המשפטי לממשלה ביקש לזכות את מה"ש מבחינה ציבוריות מההאשמות בדבר מחדריה החמורים. המסר שדו"ח זה שלח לציבור היה שמח"ש פעלה כראוי, אף ש캐לה וה캐לה את חקירת הרג האזרחים, וכי אין איש בשורת

המשטרה שעליו לתת את הדין על מקרי המוות חסרי הצדקה של האזרחים העربים. הכשל המרכיבי הכלול של מה"ש ופרקליטות המדינה נותר אם כן כפרק של אירועי אוקטובר, שלא נחקר כלל. על מנת לערר את נוגע החסינות שהונקה למשטרה על ידי רשות החקירה

<sup>231</sup> ראו לענין זה לינה שבה וליאת לבנון, לעיל ה"ש 102, בעמ' 23-25.

<sup>232</sup> דו"ח ועדת אור, לעיל ה"ש 3, בעמ' 388.

<sup>233</sup> ועדת ארונות, שבדקה את תפקודו של אגר המחקר באמ"ן טרם מלחמת ים הים היפרויים, הצבעה על כך שהב"ע בגין הערכת אמ"ן הייתה התקבעות בקורסיפציה מסויימת, מתוק אטיות מוחלת לאפשרויות אחרות "שהיו גלומות בחומר המודיעיני. כמו כן התקבעות בקורסיפציה הוציאעה על הצורך ב-'אייפכא מסתברא' - הצגת העמדה הנגדית האפשרית ובוחנת הקונספירציה הקימית באופן מקטוני וביקורת'. ועוד ועדת החקירה הממלכתית לחקר נסיבות פריצתה של מלחמת ים הים היפרויים, דין וחשבון (1995) (הדו"ח פורסם רק ב-1995 ורוק חלקים ממנו פורסמו ב-1974).

וחתביעה, להעניק צדק למשפחות הרגלים, לשכך את הפגיעה באמון הציבור ולדאג שאירועי אוקטובר ייחקרו באופן מהימן, יש הכרח לערוך בדיקה נוספת של **פעולות מה"ש, הפרקליטות והיוזץ המשפטי לממשלה, על ידי ועדה עצמאית, חיצונית ובלתי תלויה**.<sup>234</sup>

## **1.3. אחריות פלילית של בעלי התפקידים בגין שיבוש חקירה והפרת אמונים**

סעיף 284 לחוק העונשין, תשל"ז-1977, מגדיר הפרת אמונים בזו הלשון:

"עובד הציבור העוסה במילוי תפקידו מעשה מרמה או הפרת אמונים הפוגע בזכותו, אף אם לא היה במעשה משום עבירה אילו נעשה כנגד ייחד, דיןנו - מאסר שלוש שנים".

הלכת **שבס**, שבמסגרתה ניתן פסק דין מפורט ומנחה ביחס לעבירות של הפרת אמון, קבעה באופן חד משמעי כי פגעה תקיים את יסודותיו של עבירת הפרת האמון לצורך העמדה לדין פלילי, כאשר היא נעשית לצד גישה מהותית באמון הציבור בעובדיו, בטוהר המידות של עובדי הציבור או בתקינות פעולות המינהל הציבורי.<sup>235</sup> בעניין אירועי אוקטובר, לא יכולה להיות חלקיקת כי התרנגולות מה"ש, היוזץ המשפטי לממשלה ופרקלייט המדינה פגעה מהותית בערכיהם אלה.

moben ci b'masgurat do'oh zeh ain bi'kolton lo'hagig le'miskonot chad shel shemuyot be'uniin achoriot pliliot shel mi mahmurovim, va'olam m'khol ha'ubodot m'kimos chad cabd shel pioi drugat ha'chomraha shel ha'mashimim hia me'uber l'ref ha'achoriot pliliot. chad zeh bi'chus la'irovutim be'ali chivutot ziburiot ca' rabba machib shagm sogiyat ha'achoriot pliliot shel mahmurovim yi'kher vi'yiduk ba'ofen azamai v'chosar paniot.

### **1.3.a. הפרת אמונים על ידי היוזץ המשפטי ופרקלייטי צוות הבדיקה**

הגבי הגורף, הפומבי והמידי שנitin למסקנות מה"ש מיד עם פרסום, כתגובה לביקורת הציבורית, שידר לציבור מסר ברור שלפיו אין צורך לבחון את מסקנות מה"ש, שהרי היוזץ המשפטי לממשלה ופרקלייט המדינה משוכנים מראש בצדקתן. החלטת היוזץ המשפטי לממשלה למנות עצמו בכל זאת לבדיקת הנושא, תוך שהוא מורה לצוות הcpfou לפרקלייט המדינה - מי שהיה ראש מה"ש בעת האירועים - לקיים את הבדיקה, היא החלטה שגיה ובעייתית. הבדיקה שער הצוות הcpfou לפרקלייט המדינה הניבה מסקנות מוטאות. בשל הרכב הצוות וניגוד העניינים שהיה שרוי בו, הייתה זו תוצאה של היוזץ המשפטי לממשלה היה למצוות, וחזקה עליו כי צפה אותה. יתרה מכך, היגיון פשוט מלמד כי ההחלטה האמורה ביקשה להעניק גושפנקא רשמית, פומבית וסופית לשרשראת המחדלים של מה"ש. התרנגולות זו פוגעת באופן קשה הן באופןטרס לקיומו של מינהל תקין והן באמון הציבור ברשותות אכיפת החוק.

על היוזץ המשפטי לממשלה ועל פרקליטים בשירות המדינה, המצוים בכך כבירה במערכות המשפטית, להוגם בשזהירות ובקפידה בפעולת הסמכותיהם בהתאם למבינן. moben skasher בפועלתם נופלים פגמים כה קשים יש בכך חומרה מיוחדת, שכן, לדברי השופט זמיר בפרשת או:

"כל שעבוד המדינה נושא משרה רמה יותר, שיש עמה אמון רב יותר וסמכוויות חזקות יותר, כך יש מקום לדרוש ממנו שיקפיד יותר במילוי תפקידו על טוהר המידות ועל התרנגולות הולמת".<sup>236</sup>

<sup>234</sup> קיימים תקדיםibus בעולם לוועדות חקירה שבדקו בין היתר את שיקול הדעת של התייעזה הכללית באירוע דה לדין, ראו: ועדות חקירה ממלכתיות, לעיל ה"ש 183 בעמ' 150-152.

<sup>235</sup> פרשת שבס (2), לעיל ה"ש 217, בעמ' 415-416.

<sup>236</sup> עשם' מ 4123, אור נ' נציג שירות המדינה, פ"ד מת(5) 184, 191 (1996).

להשלכות המערכתיות של ניגוד עניינים שבו מצוי עובד מדינה בכיר התייחס הנשיא ברק בדין הנוסף בפרשת **שבט** באומרו:

"כאשר עובד ציבור זה מצוי בניגוד עניינים הוא מקרין כלפי הכספיים לו וככלפי הציבור כלו את יכולונה של המערכת הציבורית [...] כל אלה מבססים פגעה מהותית באמון הציבור בעובדי הציבור, פגעה מהותית בטוהר המידות ופגעה מהותית בתקינות המינהל"<sup>237</sup>.  
כך גם דבריה של השופטת נאור בפסק הדין המקורי בפרשת **שבט**:

"גם פעולה מינoriaת יחסית של עובד ציבור בעל עמדת בכירה יש בה פוטנציאל להשဖיע הרבה יותר מפעולה אינטנסיבית של עובד ציבור זוטר".<sup>238</sup>

אסמכתן מיוחד נוספת של פגעה באינטרס הציבורי על ידי היוזץ המשפטי וצוות הבדיקה שמיןנה נובע מסיכון הוצאה לפועל של מסקנות ועדת החקירה. בשל אינטרס זה קיימת חשיבות מיוחדת לשאלת יישום המלצותיה של ועדת החקירה:

"ועדת החקירה מוקמת רק כאשר קיימת שאלת חשיבות ציבורית חיונית. יש לוועדת החקירה מעמד ציבורי ומשפטי חשוב. הציבור מצפה להגשמה המלצהותיה ואי הגשמה יגרום לאובדן האמון בשלטון".<sup>239</sup>

מהותה של הפגעה באמון הציבור, בטוחה המידות של עובדי הציבור ובתקינות המינהל קיצונית במיוחד במקרה של פגיעה לאירועים המהווים את הרקע לבדיקה היוזץ המשפטי לממשלה: הרג בלתי מוצדק של אזרחים על ידי נציגי רשות אכיפת החוק. אי לכך, לא ניתן להפריז בחשיבות שבשمرة על האינטרס הציבורי על ידי הבטחת חקירה כנה של האירועים ופיקוח על נציגי הציבור, על מנת להימנע ממקרים דומים בעתיד ועל מנת שלא להעניק לעובדי המשטרה מעמד שונה ביחס לאזרחים מן השורה שמבצעים עבירות.

על כן,'ai אפשר להימנע מהמסקנה שהקיים כבד שהיוזץ המשפטי לממשלה והפרקלייטים שהיו חלק מצוות הבדיקה חטאו בהפרת אמונים כאשר בדקו את דוח מח"ש, תוך שהם מוצאים בניגוד עניינים חריף, באופן המזכיר לכוראה עיליה להעמדה לדין פלילי.

#### **1.3.ב. הפרת אמונים ושיבוש הליני חקירה על ידי צמרת מח"ש**

בנסיבות שתוארו לעיל חשד כבד וממשי שבعلي הتفسידים במח"ש אחראים באחריות אישית למחדל שבאי-קיום החקירה ושימושו, באופן המקיים את היסודות הדורשים לעברות של הפרת אמונים ושיבוש מהלכי משפטו. ראש צוות צפון של מח"ש, יוני דותן, נמנעו בה: ראש מח"ש, ערן שנדר, סגןתוון, ורדה שחם, וראש צוות צפון של מח"ש, יוני דותן, נמנעו מלחקור את אירועי הירוי הקטלני שהביאו למותם של שלושה עשר מהמפגינים ולפיציעתם של רבים אחרים, וזאת באופן גורף, ללא כל ביסוס והצדקה מודעים לכך שהם אינם מקיימים למחדרם, ואך תוקן מתן צידוק למשיהם, כשותפה עליהם שהוא מודעים לכך שהם אינם מקיימים את בעלות החקירה הנדרשת.

אך אם עמדו באותה עת בפני מח"ש קשיים בקיום החקירה, קשיים אלו היו פחותים באופן

237 פרשת שבט (2), לעיל "ה'ש 217, בעמ' 421.

238 ע"ב 332/01, מדינת ישראל נ' שבס, פ"ד נז(2) 549, 496 (2003).

239 אסטר ברק, "זכות העמידה בעתירה הציבורית: מבחינה ובעוותיה", עיוני משפט, טז, 414 (1991).

משמעותי מן הנטען על ידי מח"ש, ולא הצדיקו הימנעות מהחקירה. ההחלטה לא לחקור או לחקור באופן חלקי בלבד, ניתנה באופן גורף, ללא כל ניסיון לחקור או לקיים בדיקה עובדתית של אפשרויות החקירה. ההחלטה בעניין אופן ביצוע החקירה היתה צריכה להינתן באופן פרטני לאחר בדיקה קונקרטית של כל אחד מהמקרים ואפשרויות החקירה הגלומות בהם, ולהיבחן בעות האירוחים מדי יום מחדש. העובדה שניתנה החלטה כללית וגורפת, מראה פעם נוספת כי השיקול להימנעות מהחקירה היה בלתי ענייני, במילויו בתחשב בעובדה שההחלטה התבססה על הנחות בלתי בודקיות, ולא על ניסיונות שנעשו ולא צלחו, או לכל הפחות על בדיקה עובדתית. מח"ש השתמשה לרעה בסמכותה, וסיכלה את פועלות החקירה ממענים בלתי עניינים.

הימנעות מפעילה, כאשר הפעולה היא חלק מהחובה המוטלת על החוקרים, מקימה את יסודותיה הפליליים של הפרת האמון:

"מעשה הפרת אמון אין חייב להתבטא במעשה אקטיבי דוקא, כי יש שהימנעות מלפעול כמו כעשית מעשה שלא כדין (השקפה זו מעוגנת היבט הון בפסיכה, ראה בע"פ 44/81 [1], בעמ' 516-517; ע"פ 491/79 [2]; ש"ז פל, יסודות בדיני עונשין) (המכון למחקרים חקיקה ולמשפט השוואתי ע"ש הרי סאקר, כרך א' תשמ"ד, 514). המעשה שחתא בו המערער במקורה זה הוא בכך, שבמودע נמנע מלגלו את אזהני מפקדיו לתוכניות הנפשעות המתפרקמת. היתה חובה מצדו לעשות כן, כמו שモפקד [...] חובה שכזו די בה כדי שיתקיים מרכיב זה שבעבירה".<sup>240</sup>

ההחלטה להימנע מחקרים אירוני אוקטובר התקבלה בדרגים הבכירים ביותר במח"ש, הכוללים את מפקד מח"ש וסגןתו. על-פי עדויותיהם בפניו אושפי החומר לוועדת או, מח"ש קיבלה כנדרש דיווח מהמשטרה על כל מקרי הרגג. אנסי מח"ש, המiomנים ביצוע חקירות וידיעים כיצד יש לנחלן, מודיעים היבט לעובדה שיש לחקור את העברות במרקמים באופן מיידי, וכך נהוג על-ידי מח"ש במרקמים אחרים. למרות זאת, ניתנה החלטה מודעת וברורה שלא לחקור כנדרש וכמקובל במרקמים אחרים, תוך הפעלת שיקולים שגויים ופסולים. בغالל טיבן של פעולות חקירה והעובדה שראיות אשר אין ואסיפות במודע ועמלות לעד, אי-זקירות בעולות חקירה על ידי הגורם המוסמך לעשות כן, بلا להודיע שאינו חוקר או לדאוג לקיום חקירה על ידי גופים אחרים, גורמת להיעלמות הראיות ולאובדן היכולת לחקור ובכך אף משבשת כל אפשרות לחקירה ראויה.

על כן התנהלות מח"ש על חקירה ובמיוחד על בכיריה, ביחס לאירועי אוקטובר, אינה נופלת בגדר "רשលנות" או "שיקול דעת מוטעה" גרידא. מדובר בתנהלות מודעת, כוללת ועקבית, בלתי מתבגרת, שלא לקיים חקירה, שרשרת של מחדלים חמורים, המהווים ייחודי מערכת משומנתה של שיבוש וטיזוח כל חקירה אפשרית. מסיבה זו אנו סבורים שההתנהגות הנ"ל אינה מתמצה בעבירה של הפרת אמון אלא מהויה לכואורה אף שיבוש מהלכי חקירה.

ניסיון בוועה במיוחד לשיבוש הליני חקירה נעשה בעניינו של **מוחמד ג'בארין**,<sup>241</sup> כפי שתואר בפרק ד' לעיל: מח"ש נמנעה מלזרות על ביצוע נתיחה הגוף לאחר שהמשבחה חתמה על הסכמתה לנתיחה, והמשטרה הוציאה אישור לשחרר את הגוף לקבורה. רק בשל ערנות המשבחה והתעקשותה, למורת הניסיונות להניא אותה מהתניה, היא בוצעה לבסוף. בפרשת **מייאל**<sup>242</sup> הרשייע בית המשפט העליון בעבירות של הפרת אמון וшибוש מהלכי משפט שני קציני משטרת, אשר על רקע קרובתו משפחתי של אחד מהם לאחד מבצעי העבירה, נמנעו מביצוע בעולות חקירה בעבירה של גניבת רכב, ואך סיכלו את העברת חומר החקירה

240 ע"פ 450/86, גילה נ' מדינת ישראל, פ"ד (4) 826, פ"ט 9 לפסק דין של השופט לוי (1986).

241 ראו פס' אחרונה לפפרק ד.1.ג. לעיל.

242 ע"פ 44/81, מזיאל נ' מדינת ישראל, פ"ד ל' (1) 505 (1982).

לגורמים נוספים, עד שההתקין נסגר לבסוף בשל "עבוריין לא-node". בית המשפט התייחס בחומרה להתנהגותם הכלולות של הנאים, אשר הרכבה מרשרת של מעשים ומחדים שסיכלו את קיומם החקירתי, ואשר עליה בבירו, כי נגנו בחקירה זו באופן שונה מהאופן הרגיל שבו נהוג לקיים חקירה. בית המשפט קבע שבנסיבות הפכו הנאים את חובתם לקיום החקירה:

"לא מותר להזכיר כאן בהקשר זה, כי תפקיד השוטר כולל עיסוק במניעות עבירות ובגילוין, בתפישת עבריניים ובתביעתם לדין, ובמיוחד, ומבליל לגרוע מן הכלליות של ההוראות המובאות בסעיפים 3-1-4 לפקודה הנ"ל [פקודת משטרת], מתפקידו של כל שוטר ליתן דעתו על עבירות [...] כפי שהוא כבר בע"פ [4] הנ"ל נובע, בין היתר, מנוסחן של ההוראות הנ"ל של פקודת המשטרה [נוסח חדש], כי שוטר, אשר לידעתו מגיע מידע על ביצוע עבירה והושב בחיבור[D]ים ואינו עושה דבר למניעתו, מפר בכך חובותיו, הנובעות ממהות תפקידי המוגדר בפקודה הנ"ל. הוא הדין, כמובן, אם לאייקים חובותיו כדי לוודא, שייטופל במעשה עבירה שנתגלה על-פי הכללים החלים על כגן דא: אך מובן הוא, כי הוא נשא באחריות כאמור ביותר שעת, אם תפקידי המוגדר במשטרת הוא הטיפול בעבירות פליליות, גילוי וחיקירתן, זאת, למשל, לאחר שהוא משתמש כראש החקירה או כראש לשכת סיור".<sup>243</sup>

עוד הוסיף השופט שmag'ר כי:

"המחוקק העניק למטראה סמכויות נרחבות בקשר לגילוי עבירות וחיקירתן, כאשר כוונתו לכך, כי הענקת סמכויות זו תביא, בין היתר, להסדרם, המטבחים את אכיפת החוק וمبرאים לשמרות הסדר הציבורי. תנאי מוקדם לאכיפת החוק כהוינו, התואמת את האינטרס הציבורי, הוא ההימנעות מפעהלה, שהיא בגדר איפה ואיפה, מכל פעולה אחרת, המונעת על-ידי שיקולים שאין [...] לציבור יש עניין ישר בפעולות התקינה של המוסדות, שנעודו לשרתונו, ולמטרה זו בלבד הוא מalloca סמכויות אלה שהופקדו על תחום בעולה זה או אחר. מילא מובן, כי שימוש מעות באכיפות פוגע באמינותו של המוסד, שהופקד על תחום פלוני, ומסכל את המטרה, אשר מענה כוון, בכך, כמובן, פגיעה ישירה הציבור".<sup>244</sup>

מעל לכל, העובדה שבעת שהו שלושה עשר הרוגים, כמו גם פצעים רבים, שידוע היה כי נגנו מרי, נפתחו במח"ש שלושה תיקי חקירה בלבד, אשר גם בהם לא בוצעו פעולות חקירה, מדברת بعد עצמה. הימנעותה של מח"ש משלב ולהקורי אף לאחר הראיה מפורשת שניתנה על ידי ועדת חקירה ממלכתית והגעתה למסקנות מוגדות למצאי הועודה בלא קיום פעולות חקירה ממשיות, אין מותירות ספק בדבר התרנגולותם השערוריות של אנשי מח"ש, אשר התיירו לעצמם להימנע כמעט לחלוטין מחזקת החקירה המוטלת עליהם. הצגת מצג השווא בדו"ח מח"ש כאלו נעשו פעולות חקירה, אף שאליה לא נעשו בפועל, חמורה בפני עצמה.

התנהלותה הכלולת של מח"ש, אשר כוללת מעשים ומחדים מכונים שהביאו להימנעות מהחקירה ולעיוותה, אשר נעשתה דווקא על רקע אירועים בעלי ריגושים ציבוריים רבים, מחייבת שהאחראים להתנהלות זו בחקירת מקרי הרגי יתנו את הדין של מעשיהם. הדבר חשוב בכך על מנת לשകם את האינטרסים הציבוריים בדבר תקינות המינהל, אמון הציבור וטוהר המידעות של עובדי הציבור והן על מנת ששורטוף, כעבור יותר מעשור, יהיה מי שייתן דין וחשבון בדבר מותם של 13 הצעירים שנורו למוות על ידי שוטרים.

243 שם, בעמ' 517-516.

244 שם, בעמ' 519-518.

## 4.1. סיכום והמלצות

ההחלטה היועץ המשפטי לממשלה והוועירה על כנה את החסינות המוחלטת שהעניקה מה"ש لأنשי המשטרה שהיו מעורבים בירי הקטלני ממנה נהרגו 13 האזרחים הערבים באירועי אוקטובר 2000. חסינות זו מעודדת הפרות חוזות ומתmeshכות של זכויות אדם ומתוירה את הקורבנות וקרובייהם חסרי הגנה. במקרה זה יש לחסינות היבט קולקטיבי והוא משפיעה על הוותרים של כל העربים אזרחי ישראל חסרי הגנה וחופפים לפגיעה. האדק לא נעשה, הלפק לא נלמד ואחריות אישית לא הוטלה על איש מהאחראים לירוי הקטלני. מקור הפשע של הריגת האזרחים הערבים באירועי אוקטובר 2000 לא ברור. עליו נוספת חטא אי החקירה של מה"ש והכרתם על ידי היועץ המשפטי לממשלה.

התנהלות מה"ש והפרקליות בחקירות האירועים היא חלק מן הכשל המשפטית והמערכת ה��י הכלול באירועי אוקטובר 2000, שלא נחקר עד היום בידי גוף עצמאי כלשהו. מה"ש כשלה בחקירות האירועים סמור להתרחשותם, וכן בתפקיד שנותנה לה ועדת אוור - להמשיך בחקירת מקרי ההרג ולהביא את האשמים לדין. היועץ המשפטי לממשלה היוצא ה策ר לכשל של מה"ש, אימץ אותו ואר העצמים אותו. במצב דברים זה יש לפתח מחדש את תיקי החקירה של מקרי ההרג והפציעה באוקטובר 2000 ולהעבירם לידי גורם עצמאי, מڪצועי וחסר פניות שייפעל בהתאם להוראות הדין בישראל ולסטנדרטים שגובשו במשפט הבינלאומי בכל הנוגע לאופן ביצוע חקירות, ואשר יוסמך:

1. לבדוק את הראיות הקיימות נגד אנשי המשטרה בכל אחד מתיקי החקירה ולהוות על:
- א. הגשת כתבי אישום במקרים בהם קיימות ראיות מספיקות, ובכלל זה במקרים בהם מצאה ועדת אוור כי יש ראיות מספיקות על מנת להצביע על האשמים;
- ב. ביצוע פעולות חקירה נוספת במקרים בהם הראיות הקיימות אין מספיקות לשם הגשת כתבי אישום.
2. לבדוק את פעולות בעלי התפקידים במא"ש (לשעבר), היועץ המשפטי לממשלה (לשעבר), פרקליט המדינה (לשעבר) וצוות הבדיקה בפרקליות לבדיקת החלטת מה"ש בהקשר לחקירות מקרי ההרג והפצעה באוקטובר 2000, ולהחליט על העדים הרואים בעקבות מעשיהם ומחדריהם, במישור המינהלי ובמישור הפלילי.
3. להורות על הפעולות המערכתיות שיש לבצע על מנת למנוע הישנות מחדרים וכשלוי חקירה דומים בעתי.

## **הנאשימים 2**

הכשלים והמלחדים של היועץ המשפטי  
לממשלה בחקירות אירופאי אוקטובר 2000

